

Korkeakoulukeksinnöt

Oikeudellinen katsaus historiaan ja nykytilaan

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Immateriaalioikeus
Maisteritutkielma
Janne Hälinen
2019

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Korkeakoulukeksinnöt – Oikeudellinen katsaus historiaan ja nykytilaan

Tekijä: Janne Hälinen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Immateriaalioikeus

Työn laji: Tutkielma X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: XV + 71 s. + 10 liites.

Vuosi: 2019

Tiivistelmä

Laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin eli korkeakoulukeksintölaki tuli voimaan vuonna 2007. Sen tarkoituksena on edistää suomalaisissa korkeakouluissa syntyneiden keksintöjen tunnistamista, suojaamista ja hyödyntämistä keksijän, korkeakoulujen ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Se korvasi aiemmin voimassa olleen työsuhdekeksintölain poikkeuksen, joka rajasi yliopistoissa työskentelevät tutkijat lain soveltamisalan ulkopuolelle. Vastaava tutkijapoikkeus oli vallitseva pääsääntö Euroopassa ennen 2000-lukua, jolloin monessa maassa korkeakoulututkijat siirrettiin erillisen lakinsa alle. Poikkeuksen muodostaa Ruotsi, jossa tutkijapoikkeus edelleen on käytössä.

Tässä lainopillisessa tutkielmassa esitellään korkeakoulukeksintölaki sekä sen historiallinen ja kansainvälinen tausta, sekä arvioidaan sitä, onko laki edistänyt sille asetettuja tavoitteita. Käytännön esimerkkien kautta tutustutaan lain soveltamiseen suomalaisissa korkeakouluissa, joissa tehdään vuosittain satoja kaupallistamispotentiaalia omaavia keksintöjä ja innovaatioita.

Oikeuksien siirtyminen keksintöön riippuu ennen kaikkea siitä, syntyykö keksintö avoimessa tutkimuksessa (tutkijan normaali työ) vai sopimustutkimuksessa. Ensimmäisessä tilanteessa oikeudet säilyvät ensisijaisesti keksijällä, jälkimmäisessä siirtyvät korkeakoululle. Korkeakoulut voivat tarkemmin määrittää omat prosessinsa ja ohjeituksensa, mikä onkin erittäin suotavaa.

Korkeakoulukeksintöjen sääntely on tasapainoilua tieteen vapauden ja tutkimuksen kaupallistamisen välillä. Vuoden 2018 korkeakoulukeksintölain uudistushankkeen oli tarkoitus lisätä sopimusvapautta avoimen tutkimuksen tilanteissa, mutta uudistus kariutui siihen kohdistuvaan kritiikkiin. Tutkimuksen johtopäätös onkin, että vaikka nykytilanne on parannus entisestä, ei lainsäädäntö ole kaikin tavoin optimaalinen, vaan voimassa oleva lainsäädäntö jättää tilaa epäselvyydelle niin tutkijoiden kuin korkeakoulujenkin näkökulmasta.

Tutkijapoikkeuksen paluu tai korkeakoulujen siirtäminen yleisen työsuhdekeksintölain soveltamisen piiriin eivät ole kovinkaan varteenotettavia vaihtoehtoja, mutta esimerkiksi suoja-ajan (grace period), jossa tutkija voisi julkaista tutkimuksensa menettämättä keksinnön patentoitavuutta, käyttöön ottaminen voisi edistää keksintöjen kaupallistamista vaarantamatta tieteen vapautta.

Avainsanat: Korkeakoulukeksinnöt, korkeakoulukeksintölaki, tutkimuksen kaupallistaminen, avoin tutkimus, sopimustutkimus

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XIV
KUVAT JA TAULUKOT	XV
1 JOHDANTO	1
1.1 Aluksi	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus	4
1.3 Tutkielman rakenne	6
1.4 Metodologia	6
2 SUOMALAINEN KORKEAKOULUJÄRJESTELMÄ	10
2.1 Korkeakoulujen lakisääteiset tehtävät	12
2.2 Korkeakoulujen ohjaus ja rahoitus	13
3 KORKEAKOULUKEKSINTÖJEN KAUPALLISTAMISEN LYHYT HISTORIA	19
3.1 Yhdysvallat kaupallistamiskehityksen kärjessä	19
3.1.1 Varhaiset vaiheet	19
3.1.2 Toisen maailmansodan jälkeinen keskustelu	20
3.1.3 Bayh-Dole Act	21
3.2 Eurooppa: Tutkijapoikkeus pääsääntönä	24
3.2.1 Tanska tien näyttäjänä	24
3.2.2 Ruotsi – tutkijapoikkeuksen viimeinen linnake?	26
3.3 Suomi: Tutkijapoikkeuksesta korkeakouluksintölakiin	28
3.3.1 Tutkijapoikkeus työsuhtekeksintölaissa	29
3.3.2 Korkeakouluksintölain säätäminen	30
4 KORKEAKOULUKEKSINTÖLAKI	34

4.1	Lain tarkoitus ja soveltamisala.....	34
4.2	Korkeakouluissa tehtävä tutkimus	35
4.3	Oikeus keksintöön korkeakouluissa.....	36
4.3.1	Keksintöilmoitus ja korkeakoulun vastailmoitus.....	36
4.3.2	Korkeakoulun oikeus keksintöön	40
4.4	Korvaukset	42
4.5	Tutkimustulosten julkistaminen ja salassapito.....	46
4.6	Todistustaakan jako	48
4.7	Riitojen ratkaisu	50
4.7.1	Työsuhdekeksintölautakunta	50
4.7.2	Markkinaoikeus	52
4.8	Tarkemmat säännökset ja määräykset.....	52
4.9	Vuoden 2018 uudistushanke	53
5	KORKEAKOULUKEKSINNÖT SUOMESSA	57
5.1	Tilastotietoa korkeakoulukeksinnöistä.....	57
5.2	Keksintöohjeet eri korkeakouluissa	60
5.2.1	Aalto-yliopisto	60
5.2.2	Helsingin yliopisto.....	62
5.2.3	Metropolia Ammattikorkeakoulu	64
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	66
	Liite I: Luettelo suomalaisista korkeakouluista	72
	Liite II: Lisää tilastoja.....	74
	Liite III: Helsingin yliopiston keksintöilmoituslomake.....	76

LÄHTEET

Kirjallisuutta

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY. Helsinki 1989.

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Oikeustieteellinen tiedekunta (Helsingin yliopisto). Helsinki 2011.

Bruun, Niklas – Kilpeläinen Karla – Mansala, Marja-Leena: Työsuhde ja oikeus keksintöön. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1992.

Bruun, Niklas – Välimäki, Mikko: Korkeakoulukeksinnöt – Uuden lain tavoitteet, tulkinta ja käytännön soveltaminen. IPR University Center. Helsinki 2007.

Castrén, Martti: Korvaus keksinnöstä – Keksijän, patentin ja hyödyllisyysmallioikeuden haltijan oikeus korvaukseen keksintöoikeuksia luovutettaessa ja niitä loukattaessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 324. Helsinki 2015.

Hirvonen, Ari: Mitkä Metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Josephson, Peter – Karlsohn, Thomas – Östling, Johan (toim.): The Humboldtian Tradition: Origins and Legacies. Brill. Leiden 2014.

Kaataja, Sampsa: Tieteen rinnalla tekniikkaa – Suomalaiset korkeakoulututkijat kaupallisten sovellusten kehittäjinä 1900-luvulla. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki 2010.

Merton, Robert K.: The normative structure of science. S. 267–278. teoksessa *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations*. Toim. *Robert K. Merton* ja *Norman W. Storer*. University of Chicago Press. Chicago 1942/1979.

Mowery, David – Nelson, Richard – Sampat, Bhaven – Ziedonis, Arvids: Ivory Tower and Industrial Innovation: University-Industry Technology Transfer Before and After the Bayh-Dole Act in the United States. Stanford University Press. Stanford 2004.

Mäenpää, Olli: Yliopistolaki. WSOYPro. Helsinki 2009.

Norros, Olli: Velvoiteoikeus. Alma Talent. Helsinki 2018.

Oesch, Rainer – Pihlajamaa, Heli – Sunila, Sami: Patenttioikeus. 3. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2014.

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa: Sopimusoikeuden perusteet. 8., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2018.

Slaughter, Sheila – Rhoades, Gary: Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education. The Johns Hopkins University Press. Baltimore 2004.

Artikkelit

Ahmaniemi, Riikka: Ammattikorkeakoulujen TKI-toiminnan tuloksellisuuden arviointi. AMK-lehti/UAS Journal 3/2011. Saatavissa: <https://uasjournal.fi/tag/ammattikorkeakoulujen-tki%E2%80%90toiminta/#1458134585005-b3f22396-5506>. Viitattu 5.8.2019.

Apple, Rima D.: Patenting University Research: Harry Steenbock and the Wisconsin Alumni Research Foundation, Isis, Vol. 80, No. 3 (September 1989), s. 374–394.

Greenbaum, Dov – Scott, Christopher: Hochschullehrerprivileg—A Modern Incarnation of the Professor's Privilege to Promote University to Industry Technology Transfer. Science, Technology & Society 15:1 (2010), s. 55–76

Ejermo, Olof – Källström, John: What is the causal effect of R&D on patenting activity in a “professor's privilege” country? Evidence from Sweden. Small Business Economics, Volume 47, Issue 3 (October 2016), s. 677–694.

Ejermo, Olof – Toivanen, Hannes: University invention and the abolishment of the professor's privilege in Finland. Research Policy, Volume 47, Issue 4, May 2018, s. 814–825.

Etzkowitz, Henry: Knowledge as Property: The Massachusetts Institute of Technology and the Debate over Academic Patent Policy, *Minerva*, Vol. 32, No. 4 (December 1994), s. 383-421.

Franzoni, Chiara – Scellato, Giuseppe: The grace period in international patent law and its effect on the timing of disclosure. *Research Policy* 39 (2010), s. 200–213.

Huuskonen, Mikko: How to Combine Openness and the Protection of Research Investments in University Inventions – US and Nordic. Julkaisussa *Open Innovation 2.0 Yearbook 2015*. Euroopan Komissio 2015, s. 49–56

Iversen, Erik J. – Guldbrandsen, Magnus – Klitkou, Antje: A baseline for the impact of academic patenting legislation in Norway. *Scientometrics*, Vol. 70, No. 2 (2007), s. 393–414.

Jones-Evans, Dylan: Universities, Technology Transfer and Spin-off Activities – Academic Entrepreneurship in Different European Regions. Targeted Socio-Economic Research Project No 1042. Final Report. European Union 1998.

Kilger, Christian – Bartenbach, Kurt: New Rules for German Professors. *Science*, Vol. 298(5596). 8.11.2002, s. 1173–1175.

Kauppinen, Ilkka: A moral economy of patents: case of Finnish research universities' patent policies. *Studies in Higher Education*, 2014. Vol. 39, No 10, s. 1732–1749.

Kauppinen, Ilkka – Kaidesoja, Tuukka: A Shift Towards Academic Capitalism in Finland. *Higher Education Policy* 2014 (27). s. 23–41.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. *Edilex* 2015/29. Julkaistu *Edilexissä* 30.6.2015. Saatavissa: <http://www.edilex.fi/artikkelit/15461>.

Lissoni, Francesco – Lotz, Peter – Schovsbo, Jens – Treccani, Adele: Academic patenting and the professor's privilege: Evidence on Denmark from the KEINS database. *Science and Public Policy*, 36(8), October 2009, s. 595–608.

Mowery, D.C. – Nelson, R. – Sampat, B.N. – Ziedonis, A.: The growth of patenting and licensing by U.S. universities: an assessment of the effects of the Bayh-Dole act of 1980. *Research Policy* 30 (2001), s. 99–119.

Nelsen, Lita: The Rise of Intellectual Property Protection in the American University. *Science*, 279(5356), s. 1460-1461.

Pettersson, Ingemar: The Nomos of the University: Introducing the Professor's Privilege in 1940s Sweden. *Minerva* (2018) 56, s. 381–403.

Zitting, Simo: Eräitä ajatuksia oikeustieteen uudistuspyrinnöistä. *Lakimies* 1970, s. 1109–1114

Virallislähteet

Ammattikorkeakoululaki (932/2014)

Laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa (100/2013)

Laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin (369/2006)

Laki oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (656/1967)

Laki Suomen Akatemiasta (922/2009)

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1928)

Laki velan vanhentumisesta (728/2003)

Patenttilaki (550/1967)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Valtion maksuperustelaki (150/1992)

Yliopistolaki (558/2009)

Asetus korkeakoulututkintojen järjestelmästä (464/1998)

Asetus määräajasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille (32/1868)
(*kumottu*)

Asetus oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (527/1988)

VNa 794/2004. Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista ja erikoistumiskoulutuksista.

SopS 8/1996. Yleissopimus Eurooppapatenttien myöntämisestä (Euroopan Patenttisopimus) tehty Münchenissä 5 päivänä lokakuuta 1973.

HE 65/1967 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin.

HE 3/1988 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin annetun lain muuttamisesta.

HE 259/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin sekä laiksi oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin annetun lain muuttamisesta.

PeVL 28/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin sekä laiksi oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin annetun lain muuttamisesta (HE 259/2004).

SiVM 1/2006 vp. Sivistysvaliokunnan mietintö hallituksen esitykseen laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin sekä laiksi oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin annetun lain muuttamisesta (HE 259/2004).

Opetusministeriö: Yliopistojen tutkimustulosten hyödyntäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:10.

Tutkijoiden immateriaalioikeuksia käsittelevä työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistio 9:1998. Helsinki 26.5.1998.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Korkeakoulukeksintölain uudistus. Säädösvalmisteluhanke nro TEM002:00/2018. Saatavilla: <https://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM002:00/2018>. Viitattu 23.4.2019.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta.
22.5.2018.

Yliopistokeksintötyöryhmä: Korkeakouluissa tehtävien keksintöjen tehokas kaupallinen hyödyntäminen. Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 6/2002.

Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar

Prop. 1949:101 med förslag till lag om rätten till arbetstagares uppfinningar.

SOU 1942:6 Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande 1.

SOU 1944:27. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till vissa uppfinningar m. m.

SOU 1946:21 Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar

SOU 1996:70. Samverkan mellan högskolan och näringslivet: huvudbetänkande.

Lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner

Bayh-Dole Act (U.S.) (Public Law 96-517, The Patent and Trademark Law Amendments Act of 1980, amended in 1984)

Muut lähteet

Aalto-yliopisto: Aalto-yliopiston immateriaalioikeuksien kaupallistamisen periaatteet 20.9.2017. Saatavissa: https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2018-08/aalto_kaupallistamisen_periaatteet.pdf.

Aalto-yliopisto: Palvelut: Teknologiansiirto ja lisensointi. Saatavissa: <https://www.aalto.fi/fi/palvelut/teknologiansiirto-ja-lisensointi>. Viitattu 6.8.2019.

Aalto Innovation Services: About us. https://innovation.aalto.fi/ideas_to_impact/. Viitattu 6.8.2019. (2019a)

Aalto Innovation Services: IPR for Sale. Saatavissa: <https://innovation.aalto.fi/investors-industry/for-sale/>. Viitattu 6.8.2019. (2019b)

Finland University: About Us. Saatavissa: <https://www.finlanduniversity.com/about-us>. Viitattu 20.8.2019.

Helsingin yliopisto: Keksintöohje 29.5.2015. Tutkimustulosten kaupallistamisen periaatteet 9.3.2015. Saatavilla: https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/hy_keksintoohje_2016.pdf.

Helsingin yliopisto: Innovaatiopalvelut. Saatavissa: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/innovaatiopalvelut>. Viitattu 6.9.2019. (2019a)

Helsingin yliopisto: Spinout-yhtiöt. Saatavissa: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/innovaatiopalvelut/spinout-yhtiot>. Viitattu 7.8.2019. (2019b)

Hjelt, Mari – Niinikoski, Marja-Liisa – Syrjänen, Mikko – Valovirta, Ville – Törmälä, Timo: Julkisten tutkimustulosten kaupallinen hyödyntäminen. Teknologiakat-saus 192/2006. Tekes. Helsinki 2006.

Kotiranta, Annu – Tahvanainen, Antti-Jussi: Tutkimustiedon hyödyntäminen kestä-vän hyvinvoinnin lähteenä – Tuloksia yliopistomaailman valmiuksista edistää löy-döksien käyttöönottoa. ETLA Raportit No 80. 22.1.2018. Saatavissa: <https://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-80.pdf>

Kuosmanen, Panu – Mikkonen, Niina – Rehbinder, Maria: Researchers Practical Guide to Intellectual Property 2017. Aalto University 2017.

Lampola, Markku: Yliopistotutkimuksen kaupallinen hyödyntäminen. Oikeudellinen arviointi. Sitran raportteja 21. Kuopio 2002.

Metropolia Ammattikorkeakoulu: Metropolia Ammattikorkeakoulun keksintöohje 23.11.2015. Saatavissa: http://libguides.metropolia.fi/ld.php?content_id=27031347.

Mikkola, Ella – Nurmisto, Mikko – Saarnivaara, Veli-Pekka: Korkeakoulujen, tutki-muslaitosten ja elinkeinoelämän yhteistyö – miten erilainen oikeusasema vaikuttaa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34/2017. Valtioneuvos-ton kanslia. Helsinki 9.3.2017.

OECD: Turning Science into Business - Patenting and Licensing at Public Research Organisations. OECD Publishing. Pariisi 2003.

OECD: Commercialising Public Research: New Trends and Strategies. OECD Publishing. Pariisi 2014.

OECD: OECD Reviews of Innovation Policy: Finland 2017. OECD Publishing. Pariisi 2017.

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Korkeakoulujen ja tiedelaitosten ohjaus, rahoitus ja sopimukset. Saatavissa: <https://minedu.fi/ohjaus-rahoitus-ja-sopimukset>. Viitattu 25.7.2019. (OKM 2019a)

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Korkeakoulut, tiedelaitokset ja muut julkiset tutkimusorganisaatiot. Saatavissa: <http://minedu.fi/korkeakoulut-ja-tiedelaitokset>. Viitattu 24.4.2019. (OKM 2019b)

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Korkeakouluille uusi rahoitusmalli. Saatavissa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/korkeakouluille-uusi-rahoitusmalli. Julkaistu 17.1.2019. (OKM 2019c)

Owal Group: Yliopistouudistuksen vaikutusten arviointi. Loppuraportti 30.6.2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:30. Helsinki 2016.

Ratkaisujen Suomi. Pääministeri *Juha Sipilä*n hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Pääministeri *Matti Vanhasen* hallituksen ohjelma 24.6.2003. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki 2003.

Tilastokeskus: Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2017. Suomen virallinen tilasto. Tiede, teknologia ja tietoyhteiskunta 2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Työsuhdekeksintölautakunta. Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivut. Saatavilla: <https://tem.fi/tyosuhdekeksintolautakunta>. Viitattu 14.5.2019.

WIPO: Technology Transfer, Intellectual Property and Effective University-Industry Partnerships: The Experience of China, India, Japan, Philippines, the Republic of Korea, Singapore and Thailand. WIPO 2007.

Saatavilla: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intpro-perty/928/wipo_pub_928.pdf

Oikeuskäytäntö

Työsuuhdekeksintölautakunnan lausunto 4/2005. Annettu 19.5.2005.

Lausunnot ja kannanotot

Akava ry: Akavan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. 26.6.2018.

IPR University Center: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. 2018.

Sivistystyönantajat ry: Lausunto esityksestä korkeakoulukeksintölain muuttamiseksi. 29.6.2018.

Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) ry: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. 21.6.2018.

Tieteentekijöiden liitto ry: Tieteentekijöiden liiton lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. 21.6.2018.

Sähköpostit

Huuskonen, Markku. Sähköpostivastaus työ- ja elinkeinoministeriöltä 25.4.2019

Ihalainen, Jenni. Sähköpostivastaus markkinaoikeudelta 13.3.2018.

Jormanainen, Heikki. Sähköpostivastaus Helsingin käräjäoikeudelta 14.3.2018.

Karhunen, Eija. Sähköpostivastaus työ- ja elinkeinoministeriöltä 18.1.2019

LYHENTEET

AMK	Ammattikorkeakoulu
AmkL	Ammattikorkeakoululaki
EU	Euroopan Unioni
HE	Hallituksen esitys
HIS	Helsingin Innovaatiopalvelut Oy
LUT	Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto
OECD	Organisation for Economic Development and Coordination, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
OikTL	Oikeustoimilaki
OKM	Opetus- ja kulttuuriministeriö
OPH	Opetushallitus
PatenttiL	Patenttilaki
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
SAK	Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
WARF	Wisconsin Alumni Research Foundation
WIPO	World Intellectual Property Organization, Maailman henkisen omaisuuden järjestö
YOL	Yliopistolaki

KUVAT JA TAULUKOT

Kuva 1: Korkeakoulusektorin tutkimustoiminnan OKM:n perusrahoitusta täydentävä rahoitus vuonna 2017 (Tilastokeskus)	14
Kuva 2: Yliopistojen rahoitusmalli.....	16
Kuva 3: Ammattikorkeakoulujen rahoitusmalli	18
Kuva 4: Aalto-yliopiston tekniikan alojen keksinnöt aloittain (2018)	59
Kuva 5: Aalto-yliopiston keksintöjen kaupallistamisen prosessi.	62
Taulukko 1: Keksintöilmoitusten määrä vuosina 2013–2018 (yliopistot)	58
Taulukko 2: Keksintöilmoitusten määrä 2013–2018 (amk)	58

1 JOHDANTO

”Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu”

-Suomen perustuslaki, 16 § 3 mom.

1.1 Aluksi

Korkeakoulukeksintö. Teknologian siirto. Akateeminen patentointi. Rakkaalla lapsella on monta nimeä, niin myös tämän maisteritutkielman aiheella. Historiallisessa katsauksessa voidaan sanoa, että yliopistojen ja tutkimuslaitosten tuottamien keksintöjen patentointi on syntynyt eräänlaisena sivutuotteena opetus- ja tutkimusyliopistojen painopisteen siirtyessä entistä enemmän pelkkään tutkimukseen.¹

Tieteellä voidaan sanoa olevan itseisarvo. Yhdysvaltalainen sosiologi *Robert K. Merton* (1910–2003) on määritellyt tieteelle neljä ominaisuutta – institutionaalista imperatiivia – jotka tekevät siitä jaettavissa olevan resurssin, jota ei voi omistaa. Puhutaan ns. mertonilaisista tai CUDOS-normeista, jotka määrittävät tieteen eetoksen:

- Yhteisomistus (”Communism”): tieteellinen tieto on yhteisesti omistettua, jolloin tieteen tekijät luopuvat immateriaalioikeuksistaan tunnustusta vastaan.
- Universaalisuus (Universalism): tieteellisen tiedon arvo arvioidaan yleisten ja persoonasta riippumattomien kriteerien avulla; tieteen tekijän persoonalla tai taustalla ei ole merkitystä.
- Intressien puuttuminen (Disinterestedness): tieteen tekijät palkitaan toimista, jotka ulospäin vaikuttavat epäitsekäiltä.
- Järjestäytynyt skeptisyys (Organized Skepticism): kaikki uudet ajatukset joutuvat käymään läpi tiukan ja järjestäytyneen yhteisöllisen arvion.²

¹ Ks. esim. Etzkowitz 1994, s. 383.

² Merton 1942.

Akateeminen tutkimus voikin olla ilmeisessä ristiriidassa tutkimuksen kaupallistamisen kanssa – mikä puolestaan on patentoinnin lähtökohta.³ Mertonilaisten normien rinnalle onkin syntynyt *akateemisen kapitalismin* teoria, joka käsittelee korkeakoulujen muutosta uuteen taloudelliseen ympäristöön julkisen tiedon tuottajasta kaupalliseksi toimijaksi.⁴

Suomessa tämä siirtymä näkyy vahvasti vuonna 2010 voimaan astuneessa uudessa yliopistolaissa, joka lisäsi ulkopuolisten sidosryhmien merkitystä yliopistojen toiminnassa ja päätöksenteossa. Tämä ei kuitenkaan opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2016 tilaaman selvityksen perusteella vielä merkittävästi vaikuttanut tutkimuksen ja opetuksen tasolla.⁵

Kyse on kuitenkin pitkälti poliittisesta paineesta, joka on johtanut tutkimuksen kaupallistamiseen.⁶ Voidaan sanoa, että nykyisin immateriaalioikeudet ovat tärkeää pääomaa korkeakouluille.⁷ Muutos onkin kasvattanut immateriaalioikeudellisten kysymysten roolia korkeakouluissa, kun niissä syntyvät innovaatiot ja keksinnöt tarvitsevat oikeudellista suojaa.

Patentti on keskeinen keksinnölle annettava immateriaalioikeudellinen suojamuoto. *Keksintöä* ei kuitenkaan ole tarkasti määritetty lainsäädännössä. Patenttilain (550/1967) 1.1 §:ssä todetaan vain ylimalkaisesti, että patentin voi saada hakemuksesta mihin tekniikan alaan tahansa liittyvän keksinnön, jota voidaan käyttää teollisesti. Euroopan Patenttisopimuksen (Yleissopimus Eurooppapatenttien myöntämisestä, SopS 8/1996) 52 artikkelin mukaan eurooppapatentti voidaan myöntää keksinnölle, jonka voidaan katsoa olevan teollisesti käyttökelpoinen, uusi ja joka eroaa olennaisesti ennalta tunnetusta (*uutuusvaatimus*).

³ Ks. Pettersson 2018, s. 383.

⁴ Ks. Slaughter – Rhoades 2004.

⁵ Owl Group 2016, s. 79.

⁶ Bruun – Välimäki 2007, s. 14.

⁷ Kauppinen – Kaidesoja 2014, s. 26.

Sen sijaan laissa ja sopimuksessa on määritetty, mitä *ei voida* pitää keksintönä. Tällaisia ovat esimerkiksi löydöt, tieteelliset teoriat ja matemaattiset menetelmät sekä taiteelliset luomukset. Nämä kuuluvat patenttioikeuden sijaan *tekijänoikeuden* alaan.

Ensimmäiset patentit Suomessa myönnettiin 1830-luvulla ns. keksintöprivileeginä, ja ensimmäinen varsinainen patenttilaki annettiin vuonna 1876. Nykyinen patenttilaki on syntynyt pohjoismaisen yhteistyön tuloksena, minkä johdosta se on hyvin yhteneväinen muiden Pohjoismaiden patenttilakien kanssa. Kuitenkin eroja löytyy niistä normeista, jotka koskevat toisen palveluksessa tehtyjä keksintöjä ja niiden oikeuksia, kuten jäljempänä tässä tutkielmassa ilmenee.⁸

Se, kenelle oikeus keksintöön ja sen hyödyntämiseen kuuluu, ei ole aivan yksinkertainen kysymys. *Patenttioikeudessa* lähtökohtana on, että oikeus keksintöön kuuluu keksijälle. Tämä periaate on kirjoitettu lakiin patenttilain 1 § 1 momentissa:

Joka on tehnyt mihin tekniikan alaan tahansa liittyvän keksinnön, jota voidaan käyttää teollisesti, tai se, jolle keksijän oikeus on siirtynyt, voi hakemuksesta saada patentin keksintöön ja siten yksinoikeuden sen ammattimaiseen hyödyntämiseen sen mukaan kuin tässä laissa säädetään.

Työoikeudessa puolestaan lähtökohtana on, että oikeus työn tuloksiin kuuluu työnantajalle. Tämä periaate puolestaan löytyy työsuhdekeksintölaista (laki oikeudesta tekijän tekemiin keksintöihin, 656:1967) 4 §:stä:

Jos keksintö on syntynyt työntekijälle kuuluvien työtehtävien täyttämiseksi tahtuvan toiminnan tuloksena tai olennaisesti käyttämällä hyväksi työnantajan tai tämän kanssa samaan konserniin kuuluvan yrityksen liikkeessä tai laitoksessa saavutettuja kokemuksia, työnantajalla on oikeus, jos keksinnön hyväksikäyttö kuuluu työnantajan tai tämän kanssa samaan konserniin kuuluvan yrityksen toiminta-alaan, saada kokonaan tai osittain oikeus keksintöön. Jos keksintö on syntynyt työntekijälle työssä tarkemmin määrätyn tehtävän tuloksena, työnantajalla on edellä tarkoitettu oikeus, vaikkei keksinnön hyväksikäyttö kuulu työnantajan tai tämän kanssa samaan konserniin kuuluvan yrityksen toiminta-alaan.

⁸ Oesch – Pihlajamaa – Sunila 2014, s. 40.

Jos kysymyksessä on keksintö, jonka hyväksikäyttö kuuluu työnantajan tai tämän kanssa samaan konserniin kuuluvan yrityksen toiminta-alaan mutta joka on syntynyt muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa yhteydessä työsuhteeseen, työnantaja on oikeutettu saamaan käyttöoikeuden keksintöön.

Jos työnantaja haluaa saada 2 momentissa tarkoitettuun keksintöön laajemman oikeuden kuin siinä säädetään tai oikeuden keksintöön, joka on syntynyt ilman yhteyttä työsuhteeseen mutta jonka hyväksikäyttö kuitenkin kuuluu työnantajan tai tämän kanssa samaan konserniin kuuluvan yrityksen toiminta-alaan, työnantajalla on etuoikeus työntekijän kanssa siitä sopimalla saada kysymyksessä oleva oikeus.

Kun puhutaan työn yhteydessä syntyneestä keksinnöstä, nämä kaksi periaatetta ovat näennäisesti ristiriidassa keskenään.⁹

Ensimmäiset patentin saaneet suomalaiset yliopistot olivat Helsingin yliopisto (1981) ja Helsingin Teknillinen korkeakoulu (1990), vaikkakin molempien piirissä oli tietysti tuotettu ja kehitetty patentoitua teknologiaa jo pitkään.¹⁰ Vuoden 2007 alusta astui voimaan korkeakouluissa syntyneitä keksintöjä koskeva erityislaki, *laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin* (369/2006), joka tunnetaan paremmin nimellä *korkeakoulukeksintölaki*. Tämä laki on myös tämän maisteritutkielman tarkastelun keskiössä.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus

Yliopistollinen maisteritutkielma on osoitus siitä, että opiskelijalla on valmiudet tieteellisen tiedon ja tieteellisten menetelmien soveltamiseen, mikä on yksi ylemmän korkeakoulututkinnon tavoitteista.¹¹ Näiden valmiuksien osoittaminen on yksi tämän tutkielman tavoitteista.

⁹ Bruun – Kilpeläinen – Mansala. 1992, s. 1.

¹⁰ Kaataja 2010, s. 45–46.

¹¹ VNa 749/2004 12 §.

Pääsääntöisesti käsittelen tässä tutkielmassa yliopistoissa tapahtuvien keksintöjen kaupallistamista, mutta soveltuvien osin sivuan myös ammattikorkeakouluja. Korkeakoulukeksinnöt ovat vain yksi muoto, jolla tutkimusta voidaan kaupallistaa.¹² Muu tutkijoiden tekemä työ on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle. Tarkoitus oli myös tutkia kohtuullisen korvauksen suuruutta, mutta oikeuskäytännön vähäisyyden vuoksi tämä ei olisi ollut mielekästä.

Tutkimuksen kaupalliseen hyödyntämiseen liittyy myös useita eettisiä ongelmia, joista *Markku Lampola* on osuvasti nostanut esimerkkejä:

Eettisesti voidaan arvioida, ovatko yliopistotutkimuksen käytännöt yhteiskunnan perusarvojen mukaisia ja kansalaisten kannalta uskottavia ja legitiimejä. Onko esimerkiksi yliopistotutkimuksen tilaajalla oikeus vaatia sille epäedulliset, mutta kansalaisten hyvinvoinnille tärkeät tulokset salassapidettäviksi (sic!)? Onko oikein sallia ulkomaisen yrityksen tekemän kliinisiä testejä suomalaisille, koska täällä mahdolliset vahingot korvataan julkisesta potilasvahinkovakuutuksesta? Onko hyväksyttävää, että tutkimusta sponsoroiva yritys edellyttää yliopistolta ”myönteistä” suhtautumista tuotteisiinsa, mistä Yhdysvalloissa on esimerkkejä. Monet yliopistotutkimuksen tulosten hyödyntämiseen liittyvät jääviystilanteet ovat sekä juridisia että eettisiä: voiko tutkija olla samassa asiassa julkisen vallan käyttäjänä, esim. tutkimuksen ohjaajana ja valvojana, tutkimuksen tekijänä ja yksityisoikeudellisena toimijana myymässä tuloksia? Tutkimuseettiseltä kannalta yliopistotutkimuksen läpinäkyvyys ja tulosten julkisuus ovat keskeisiä vaatimuksia.¹³

Vaikka tutkimuksen etiikka ja lainsäädännölliset periaatteet sekä ideaalit kulkevatkin läpi tutkielman mukana eräänlaisena läpileikkaavana teemana, eivät ne kuitenkaan ole varsinaisen tutkimuksen fokuksessa.

Tarkoituksena on kattava esitys korkeakoulukeksintölakiin ja sen soveltamiseen suomalaisissa korkeakouluissa. Varsinaiset tutkimuskysymykset, joihin tutkielma pyrkii vastaamaan ovat:

1. Mikä on korkeakoulukeksintölain sisältö ja kuinka sitä sovelletaan?

¹² Ks. Ejermo – Kallström 2001, s. 677.

¹³ Lampola 2002, s. 9.

2. Miten korkeakoulukeksinnöt näkyvät suomalaisissa korkeakouluissa?
3. Ajaako korkeakoulukeksintölaki sille asetettuja tavoitteita?

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen tarkemmin tutkielman rakennetta ja tutkimuksessa käytettyjä metodeja.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma on jaettu kuuteen osaan, joista ensimmäinen on tämä johdanto-osa. Toisessa osassa käsitellään yleisesti suomalaista korkeakoulujärjestelmää ja korkeakoulujen la-
kisääteisiä tehtäviä, sillä ne linkittyvät olennaisesti tutkielman aiheeseen.

Kolmas osa on oikeushistoriallinen katsaus nykyisen korkeakoulukeksintölain taustaan. On tärkeää tuntea se historiallinen ja kansainvälinen tausta, joka vaikuttaa nykyisen lainsäädännöllisen ajattelumme taustalla. Osiossa käydään läpi tiivistetysti korkeakouluissa tehtävien keksintöjen kaupallistamisen historia alkaen 1900-luvun alkupuolen Yhdysvalloista. Lisäksi siinä tutustutaan eurooppalaiseen viitekehykseen tutkija-poikkeuksen ja sen poistumisen kautta eri maita esimerkkinä käyttäen. Lopuksi neljänteen, varsinaiseen lainopilliseen osuuteen johdattaa lyhyt esittely Suomen lainsäädännön kehittämisestä nykyiseen lakiin.

Neljäs osio sisältää voimassa olevan korkeakoulukeksintölain sisällön ns. ”pykälä pykälältä”. Kattavia yleisesityksiä laista sen tuoreimmilla muutoksilla varustettuna ei suomeksi löydy, joten on aiheen käsittelyn kannalta tärkeää tuntea lain sisältö.

Viides osio kuvaa korkeakoulukeksintöjen tilaa Suomessa tilastojen ja esimerkkien kautta. Viimeisessä osiossa esitetään yhteenvetona tutkielman johtopäätökset ja sen herättämät ajatukset.

1.4 Metodologia

Oikeustiede on *tiedettä*, joka tutkii *oikeutta*.¹⁴ Oikeustiede kuitenkin ei ole itsessään tutkimusala, vaan pikemminkin joukko toisistaan poikkeavia tutkimusaloja, jotka

¹⁴ Hirvonen 2001, s. 21.

käyttävät eri tutkimusmetodeja.¹⁵ *Metodi* on tieteen tekemisen keskeinen tunnusmerkki, ja metodien hallinnan opettaminen yksi yliopistokoulutuksen tehtävistä.¹⁶

Oikeustieteisiin voidaan lukea kuuluvaksi ainakin neljä toisistaan eroavaa tutkimusala: *lainoppi* eli *oikeusdogmatiikka*, *oikeussosiologia*, *oikeushistoria* ja *vertaileva oikeustiede*. Lisäksi varsinaisesta oikeustieteestä voidaan erottaa sen rinnalle *oikeusteoria*.¹⁷

Tässä maisteritutkielmassa pääasiallisesti käyttämäni tutkimusmetodi on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Lainoppi on vanhin oikeustieteiden perheeseen kuuluvista tutkimusaloista, ja se tutkii voimassa olevaa oikeutta. Sen tehtävä on siis vastata kysymykseen siitä, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö.¹⁸ Lainopin tarkoituksena on siten oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta.¹⁹

Lainopin paradigmaan kuuluvat tietyt elementit, jotka ovat yhteinen lakipositivistinen käsitys oikeussäännöistä (tutkimuksen kohde), oikeuslähteet, määrätyt metodiset säännöt ja periaatteet.²⁰ Lisäksi laintulkinta ei kuitenkaan koskaan voi olla täysin arvoista vapaa, joten tutkimuksesta voi hyvinkin välittyä kirjoittajan omat arvostukset ja arvopohja – lainoppi onkin aina jossain määrin arvosidonnaista.²¹ Lainoppi voi olla myös vallitsevasta opista poikkeavaa *vaihtoehtoista lainoppia*. Voimassa olevan oikeuden sisällön sijaan vaihtoehtoisessa lainopissa haetaan vastausta siihen, mitä sen pitäisi olla.²²

¹⁵ Zitting 1970, s. 1113.

¹⁶ Kolehmainen 2015, s. 5.

¹⁷ Aarnio 1989, s. 48–52.

¹⁸ Aarnio 1989, s. 48.

¹⁹ Aarnio 2011, s. 52.

²⁰ Aarnio 1989, s. 58–61.

²¹ Aarnio 1989, s. 61.

²² Kolehmainen 2015, s. 2–3.

Lainopillisen tutkimukseni kohde ovat korkeakoulukeksinnöt ja niihin liittyvä lainsäädäntö. Tutkielmassa käyttämiäni primäärilähteitä ovat itse korkeakoulukeksintölaki siihen tehtyine ja esitettyine muutoksineen ja lainvalmisteluaineistoinen.

Puhtaan lainopillisen metodin lisäksi tutkielmassani on viitteitä myös oikeushistorialliseen ja vertailevaan oikeustieteeseen. Oikeushistoria tarkastelee mennyttä aikaa ja sitä historiallista kehityskulkua, millä nykyiseen lainsäädäntöön on päädytty.²³ Oikeushistoriallinen katsaus on välttämätöntä nykytilanteen ymmärtämiseksi; on ymmärrettävä, mikä kehityskulku on johtanut nykyiseen lainsäädäntöön ja mitkä ovat taustalla vaikuttavat tekijät. Oikeushistoriassa oikeus hahmotetaan ajan ja paikan kontekstissa, ja se tutkii oikeudellisten ilmiöiden (esim. oikeusnormien, oikeudellisten käytäntöjen, instituutioiden, katsomusten ja ajattelun sekä oikeustieteen) historiallista kehitystä.²⁴ Tätä varten tutkin eri maissa tapahtunutta kehitystä alkaen 1900-luvun alkupuolen Yhdysvalloista päätyen Suomen viimeisimpiin uudistushankkeisiin, jonka lisäksi käsittelen mm. Ruotsin voimassaolevaa lainsäädäntöä. Kyseessä ei kuitenkaan ole varsinaisesti oikeusvertaileva tutkimus, vaan katsaukset muihin maihin on nähtävä ensisijaisesti Suomen lainsäädäntöä taustoittavina.

Korkeakoulukeksintöjen nykytilaa kuvaan empiirisen oikeustutkimuksen menetelmin käyttäen hyväkseni opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen ylläpitämän Vipunen-tietokannan kvantitatiivisia tietoja korkeakoulukeksinnöistä sekä eri korkeakoulujen omia ohjeistuksia ja dokumentteja.

Empiiriset menetelmät sopivat myös oikeustieteelliseen tutkimukseen, sillä niiden avulla voidaan kuvailla vallitsevaa oikeudellisesta tilaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä, yrittää ennustaa lainsäädännön muutosten vaikutusta yksilöiden tai yritysten, ja siten koko yhteiskunnan toimintaan, arvioimaan ja mittaamaan lainsäädännön muu-

²³ Aarnio 1989, s. 50.

²⁴ Hirvonen 2011, s. 28.

tosten ja toimenpideohjelmien todellisia vaikutuksia yhteiskunnassa tai käyttää oikeudenkäynnissä todistusaineiston tuottamisessa.²⁵ Puhuttaessa korkeakoulukeksinnöistä on tärkeää tietää, minkä laajuudesta ilmiöstä on Suomessa kyse.

Lopuksi on todettava, että tutkielman johtopäätösosiossa ei voida välttyä *de lege ferenda*²⁶ -tyyppisiltä oikeuspoliittisilta kannanotoilta. Tämä on kuitenkin varsin tyypillinen lainopillisen tutkimuksen sivutuote, vaikkei tutkimuksen tarkoituksena olisikaan tuottaa ehdotuksia uudeksi lainsäädännöksi.²⁷

²⁵ Keinänen 2010, s. 468.

²⁶ lat. ”tulevaisuudessa säädettävän lain kannalta”.

²⁷ Ks. Kolehmainen 2015, s. 3.

2 SUOMALAINEN KORKEAKOULUJÄRJESTELMÄ

Ennen kuin käsitellään varsinaisia korkeakoulukeksintöjä, on syytä perehtyä siihen toimintaympäristöön, missä korkeakoulukeksinnöt syntyvät. Tässä luvussa luodaan nopea katsaus suomalaiseen korkeakoulujärjestelmään, korkeakoulujen lakisääteisiin tehtäviin sekä rahoituksen perusteisiin.

Korkeakoulusektori on ollut läpi tämän vuosituhannen alun rajussa muutoksessa. Korkeakoulujen²⁸ roolin 2000-luvun Suomessa voidaan sanoa lipuneen kauas humboldtilaisen sivistysyliopiston ihanteesta.

Humboldtilainen yliopistoihanne on saanut nimensä saksalaisen *Wilhelm von Humboldt*n (1767–1835) mukaan. Humboldt kehitti ajatusta sivistysyliopistosta, jossa korostuvat tieteen tekemisen ja opetuksen vapaus, ja tätä ajatusta hyödyntäen hän uudisti yliopistolaitosta toimiessaan Preussin opetusministerinä. Humboldtilaiseen ihanteeseen kuuluu olennaisesti, että yliopistot ovat muusta yhteiskunnasta eristyneitä ”saarekkeita”, jotta aito akateeminen vapaus²⁹ voitaisiin säilyttää. Näin ollen muu yhteiskunta voisi vaikuttaa mahdollisimman vähän siihen, millaista tutkimusta ja opetusta yliopistoissa tehdään.³⁰

Yliopisto on hyvin vanha instituutio, jonka juuret länsimaissa vievät 1000-luvun Bolognaan, jonka yliopistoa pidetään myös nykyisen oikeustieteen kotina. Suomalaisen korkeakoulujärjestelmän juuret taas ulottuvat vuoteen 1640, jolloin perustettiin Suomen ensimmäinen (ja silloisen Ruotsin valtakunnan kolmas) yliopisto, Kuninkaallinen Turun Akatemia (nyk. Helsingin yliopisto). Turun Akatemia toimi – tosin eri nimillä – vuosisatoja Suomen ainoana korkeakouluna; uusia yliopistoja alettiin perustaa vasta 1900-luvun alussa. Ensimmäiset ammattikorkeakoulut puolestaan tulivat kuvioihin 1990-luvulla.

²⁸ Korkeakouluja ovat yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Tässä tutkielmassa termillä ”korkeakoulu” viitataan pääsääntöisesti sekä yliopistoihin että ammattikorkeakouluihin, jollei toisin ole sanottu. Ks. asetus korkeakoulututkintojen järjestelmästä (464/1998).

²⁹ Akateeminen vapaus ei suinkaan tarkoita opiskelijoiden oikeutta tulla ja mennä miten huvittaa, vaikka moisia letkautuksia yliopiston käytävillä usein kuuleekin.

³⁰ Ks. esim. Jospelson – Karlsohn – Östling 2014.

Nykyisin Suomessa on käytössä niin sanottu *duaalimalli*, jossa korkeakoulut on jaoteltu yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin. Vuoden 2019 alussa Suomessa toimi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla 13 yliopistoa³¹ ja 23 ammattikorkeakoulua. Korkeakoulujen määrä on kansainvälisesti verrattain korkea, noin kaksinkertainen opiskelijaa kohden ja kokonaisväestöön suhteutettuna verrattuna useisiin muihin maihin.³² Näiden lisäksi korkeakouluja ovat puolustusministeriön alaisuudessa toimiva, yliopistoihin lukeutuva Maanpuolustuskorkeakoulu sekä ammattikorkeakouluiksi luettavat sisäministeriön alainen Poliisiammattikorkeakoulu ja Ahvenanmaan maakuntahallinnon alaisuudessa toimiva Höghskolan på Åland.³³ Kaikki suomalaiset korkeakoulut on listattu tämän tutkielman liitteessä I.

Korkeakouluilla on itsehallinto, ja niiden toiminta perustuu tieteen vapauden ideaaliin. Yliopistot ovat lähtökohtaisesti julkisoikeudellisia oikeushenkilöitä tai säätiöyliopistoja.³⁴ Ammattikorkeakoulut toimivat osakeyhtiömuodossa, joten niihin sovelletaan osakeyhtiölakia, merkittävänä poikkeuksena kuitenkin se, ettei ammattikorkeakouluosakeyhtiön toiminnan tarkoituksena saa olla voiton tuottaminen osakkeenomistajille.³⁵ Valtiovalta kuitenkin käyttää niihin huomattavaa valtaa erilaisilla ohjaavilla keinoilla, kuten rahoituksen avulla. Korkeakoulut ja opetus- ja kulttuuriministeriö sopivat yhdessä³⁶ nelivuosittaisin sopimuksin mm. kunkin korkeakoulun koulutusvastuista ja tutkintotavoitteista.³⁷

³¹ Yliopistoista kaksi, Aalto-yliopisto ja Tampereen yliopisto, ovat säätiölain mukaisia säätiöitä, ja loput ovat julkisoikeudellisia laitoksia. Ks. Liite I.

³² OECD 2017, s. 39, 92.

³³ OKM 2019b.

³⁴ YOL 1 §.

³⁵ AmkL 5 §.

³⁶ Rahoitusinstrumentin avulla OKM kuitenkin kykenee käyttämään huomattavaa painostusvaltaa korkeakouluihin, joten aivan tasapuolisista neuvotteluista ei voida rehellisyyden nimissä puhua. Hieman kärjistäen voidaan puhua jopa sanelupolitiikasta – ainakin ulkopuolisin silmin katsottuna.

³⁷ OKM 2019a.

2.1 Korkeakoulujen lakisääteiset tehtävät

Yliopistot

Korkeakoulujen tehtävät on määritetty laissa. Yliopistojen tehtävät on määritetty yliopistolain (558/2009) 2.1 §:ssä, joka kuuluu seuraavasti:

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Voidaan siis puhua kolmijakoisesta tehtäväkentästä. Yhtenä jaottelutapana voidaan puhua perustehtävistä, laadunvarmistustehtävästä sekä edistämistehtävistä.³⁸

Ensinnäkin yliopistojen *perustehtävänä* on edistää tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä sekä antaa niihin perustuvaa ylintä opetusta. Tähän sisältyy myös velvollisuus huolehtia tutkimuksen ja opetuksen korkeasta laadusta (*laadunvarmistustehtävä*). Vaikka lain sanamuotona onkin tutkimuksen edistäminen, on tutkimusta itsessään pidettävä yliopiston keskeisenä tehtävänä.³⁹

Lisäksi nimenomaisena laissa määritettynä tehtävänä on *sivistystehtävä* sekä velvollisuus kasvattaa opiskelijoita – ylevästi ilmaistuna – ”palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa” (*kasvatustehtävä*). Kolmas tehtävä on yhteiskunnallinen vuorovaikutus, johon kuuluu tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistäminen (*edistämistehtävät*). Erilaisten keksintöjen ja innovaatioiden tuottaminen kuuluu tämän kolmannen, yhteiskunnallisen tehtävän piiriin. Itse laissa ei kuitenkaan määritellä, miten ja millaisin keinoin yliopistot tehtävänsä toteuttavat, mikä osaltaan toteuttaa yliopistojen autonomiaa.

³⁸ Ks. Mäenpää 2009, s. 12.

³⁹ Mäenpää 2009, s. 13.

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulujen lähtökohta on nimensä mukaisesti ammatillinen, työelämän tarpeisiin vastaava. Niiden tehtävät on määritetty Ammattikorkeakoululain (932/2014) 4 §:ssä:

Ammattikorkeakoulun tehtävänä on antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen, taiteellisiin ja sivistyksellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin ja tukea opiskelijan ammatillista kasvua.

Ammattikorkeakoulun tehtävänä on lisäksi harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä edistävää ja alueen elinkeinorakennetta uudistavaa soveltavaa tutkimustoimintaa, kehittämis- ja innovaatio-toimintaa sekä taiteellista toimintaa. Tehtäviään hoitaessaan ammattikorkeakoulun tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen.

Ammattikorkeakoulun lakisääteiset tehtävät ovat samalla tavoin jaoteltavissa kuin edellä yliopistolain kohdalla, ja kuten yliopistoilla, myös ammattikorkeakoulujen lakisääteisiin tehtäviin kuuluu olennaisesti vuorovaikutus ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Ammattikorkeakoululaissa tämä toki on ilmaistu suorasukaisemmin puhumalla soveltavasta tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnasta (TKI-toiminta). Tehtävä on siis kirjoitettu auki tarkemmin kuin yliopistolaissa.

2.2 Korkeakoulujen ohjaus ja rahoitus

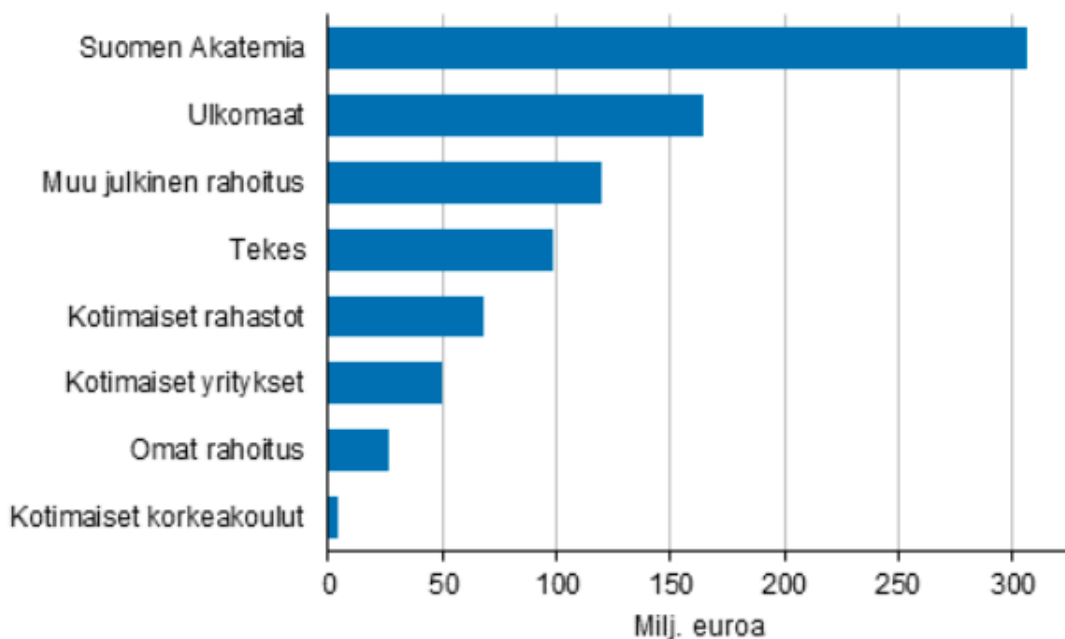
Perustuslain 83 §:n mukaisesti valtion talousarviosta päättää eduskunta. Talousarvioon otetaan vuosittain määrärahat korkeakoulujen lakisääteisten tehtävien toteuttamiseksi, ja niiden rajoissa opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää korkeakouluille perusrahoituksen niiden lakisääteisten tehtävien toteuttamiseksi. Vuotuista perusrahoitusta korotetaan indeksin mukaisesti vuotuista kustannustason nousua vastaavasti.⁴⁰ Indeksit (yliopisto-/amk-) muodostuvat yleisestä ansiotasoindeksistä, kuluttajahintaindeksistä sekä tukkuhintaindeksistä. Perusrahoituksen lisäksi OKM voi myöntää korkeakouluille myös tuloksellisuusrahoitusta korkeakoulun tuloksellisuuden perusteella sekä

⁴⁰ Indeksikorotukset olivat lailla jäädytettyinä vuosina 2016–2019.

muuta harkinnanvaraista rahoitusta. Korkeakoulut puolestaan ovat velvollisia raportoimaan ministeriölle sen määräämät tiedot.

Lisäksi korkeakoulut saavat rahoitusta myös muista lähteistä (”ulkopuolinen rahoitus”). Tällaisia lähteitä ovat esimerkiksi Suomen Akatemia, TEKES, erilaiset säätiöt ja yritykset. Myös Euroopan unionilta sekä muista kansainvälisistä lähteistä on mahdollista hakea ja saada rahoitusta.⁴¹

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2017 korkeakoulusektorin tutkimus- ja kehittämis-henkilöstön määrä oli 28 150. Heistä 22 700 työskenteli yliopistoissa, 4 100 ammatti-korkeakouluissa ja 1 400 yliopistosairaaloissa. Koko korkeakoulusektorin tutkimus- ja kehittämistoiminnan menot olivat tuolloin noin 1,57 miljardia euroa, josta 46 % tuli valtion perusrahoituksena. Valtion perusrahoituksen jälkeen suurimmat rahoituslähteet olivat Suomen Akatemia (306 milj. euroa), EU (117 milj. euroa) ja Tekes (vajaa 100 milj. euroa). Kotimaiset yritykset rahoittivat korkeakoulututkimusta noin 50 miljoonalla eurolla.⁴²

Kuva 1: Korkeakoulusektorin tutkimustoiminnan OKM:n perusrahoitusta täydentävä rahoitus vuonna 2017 (Tilastokeskus)

⁴¹ OKM 2019a.

⁴² Tilastokeskus 2018, s. 14.

Ulkopuolista rahoituksen osuus tutkimuksen rahoitusmenoista oli suurinta lääke- ja terveystieteissä (63 %) sekä tekniikan aloilla (60 %). Nämä alat ovat myös suurimmat yritysrahoituksen saajat.⁴³

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoituksen perusteet ovat hyvin samankaltaiset, mutta niissä on myös pieniä eroja, joten eri korkeakoulusektoreita on hyvä tarkastella erikseen.

Yliopistot

Yliopistojen ohjauksen ja rahoituksen perusteista on säädetty yliopistolain 6 luvussa. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja yliopistot sopivat yliopiston toiminnalle asetettavista koulutus- ja tiedepolitiikan kannalta keskeisistä määrällisistä ja laadullisista tavoitteista sekä niiden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista. Tavoitteet pyritään sovittamaan yhteen valtakunnallisesti tai alakohtaisesti, mutta jollei se onnistu, voi OKM rahoituksen turvaamiseksi yksittäisen yliopiston osalta päättää määrällisistä ja laadullisista tavoitteista siltä osin kuin ne ovat yliopistolle osoitettavan rahoituksen perusteena.⁴⁴

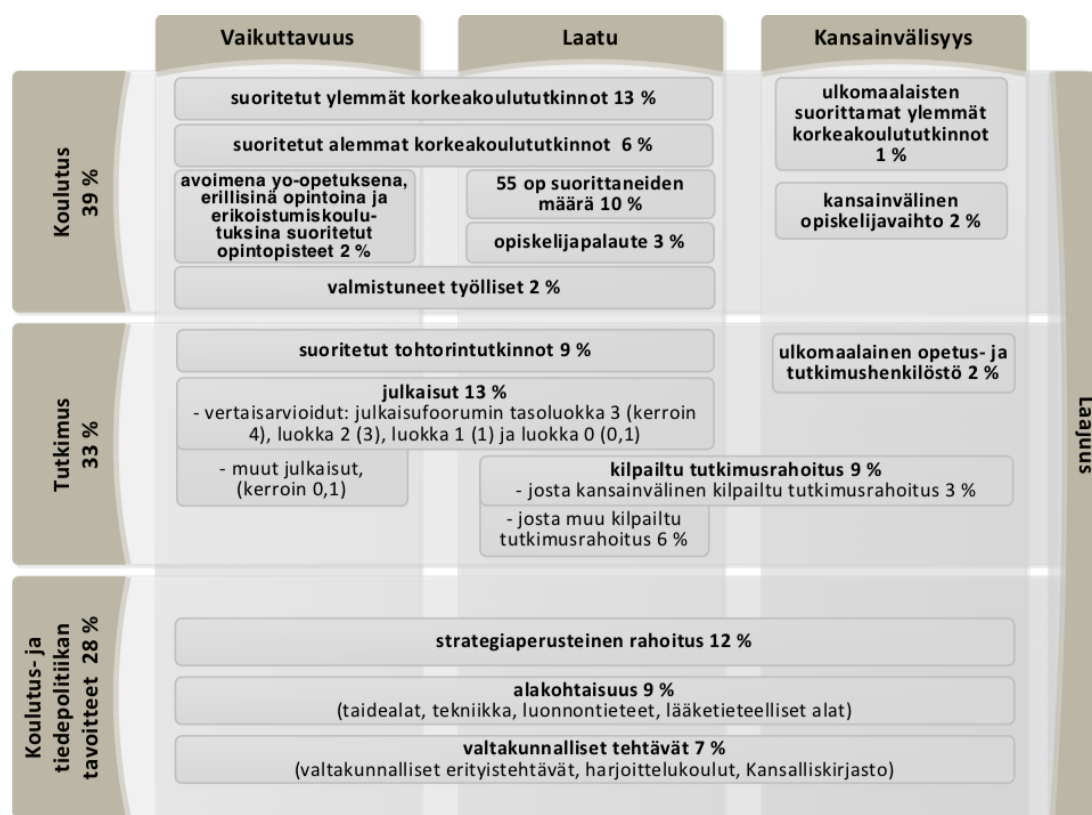
Yliopistojen koulutusvastuut on määritetty valtioneuvoston asetuksella (Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista ja erikoistumiskoulutuksista, VNa 794/2004 muutoksineen). Esimerkiksi oikeustieteellisen alan tutkinnonanto-oikeus löytyy Helsingin, Turun, Lapin ja Itä-Suomen yliopistoilta sekä Åbo Akademilta, jolla tosin ainoastaan oikeusnotaarin tutkintoon.

⁴³ Tilastokeskus 2018, s. 14.

⁴⁴ YOL 48 §.

OKM myöntää yliopistoille perusrahoitusta laskennallisin perustein (kuva 2) ottaen huomioon toiminnan laajuus, laatu ja vaikuttavuus sekä muiden koulutuksen ja tiedepolitiikan tavoitteiden perusteella.⁴⁵ Näistä laskennallisista perusteista säädetään ministeriön asetuksella.⁴⁶

Yliopistolaki mahdollistaa OKM:lle rajoitusten ja ehtojen asettamisen rahoituksen käyttämiselle.⁴⁷ Tarvittaessa OKM voi määrätä rahoituksen keskeytettäväksi, jos sille on laissa määrätty perusteet.⁴⁸ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, etteivät rahoituksen perusteet ole enää syystä tai toisesta ajankohtaisia.

Kuva 2: Yliopistojen rahoitusmalli⁴⁹

⁴⁵ YOL 49.3 §.

⁴⁶ YOL 49.6 §.

⁴⁷ YOL 49.5 §.

⁴⁸ YOL 53 §.

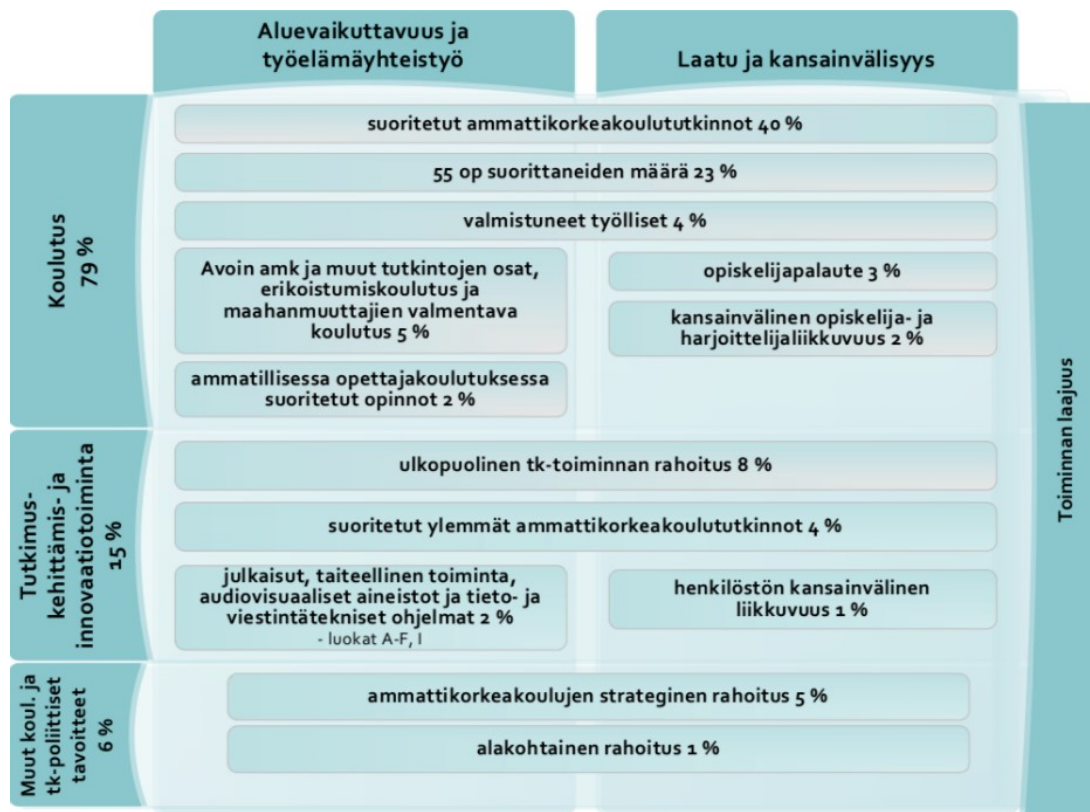
⁴⁹ OKM 2019a.

Vuonna 2021 voimaan astuvat uudet rahoitusperusteet, jotka muuttavat kuviota hie-
man. Rahoituksen painopiste tulee siirtymään entistä enemmän peruskoulutukseen eli
suoritettuihin tutkintoihin, joita arvotetaan erilaisin kertoimin riippuen tutkinnon kus-
tannuksista ja suoritusajoista. Kuitenkin kilpaillun tutkimusrahoituksen osuus tulee
kasvamaan nykyisestä, mikä tarkoittaa sitä, että yliopistojen tulee nykyistä enemmän
panostaa myös ulkopuolisen rahoituksen hankintaan. Tämä on hyvä pitää mielessä,
kun puhutaan korkeakoulukeksintöjen roolista lähitulevaisuuden yliopistoille.⁵⁰

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulujen ohjauksesta ja rahoituksesta säädetään ammattikorkeakoulu-
lain 7 luvussa. Merkittävin ero yliopistolakiin on, että koulutus- ja tiedepolitiikan si-
jasta laissa puhutaan koulutus-, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnasta. Tässä
korostuu yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimukselliset erot (tieteen tekemi-
nen vs. TKI-toiminta). TKI-toiminnalla on kuitenkin ammattikorkeakoulujen rahoi-
tuksen kannalta huomattavasti pienempi rooli kuin yliopistojen tutkimuksella (15 %
vs. 33 %), kuten kuvasta 3 ilmenee.

⁵⁰ Ks. OKM 2019c.

Kuva 3: Ammattikorkeakoulujen rahoitusmalli⁵¹

Myös ammattikorkeakoulujen rahoitusmalli muuttuu vuoden 2021 alusta. Tällöin ammattikorkeakoulujen ulkopuolisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitusosuus kasvaa nykyisestä kahdeksasta yhteentoista prosenttiin.

Kun korkeakoulueksintöjä synnyttävä toimintaympäristö on tullut tutuksi, voidaan siirtyä tarkastelemaan sitä kansainvälistä ja oikeushistoriallista taustaa, mistä voimassa oleva korkeakoulueksintölaki on saanut alkunsa.

⁵¹ OKM 2019a.

3 KORKEAKOULUKEKSINTÖJEN KAUPALLISTAMISEN LYHYT HISTORIA

3.1 Yhdysvallat kaupallistamiskehityksen kärjessä

3.1.1 Varhaiset vaiheet

Kuten monessa muussakin immateriaalioikeuden alaan kuuluvassa asiassa, korkeakouluissa tehtyjen keksintöjen kaupallistaminen nykymuodossaan on lähtöisin Yhdysvalloista, jossa keksintöjen patentointi yliopistoissa lisääntyi huomattavasti viimeistään 1970-luvulla, ja oli ollut yleistä jo kauan ennen sitä.⁵² Yliopistot ovatkin olleet USA:ssa merkittävä teollisen innovaation lähde.

Sytä tähän voidaan hakea yhdysvaltalaisen korkeakoulujärjestelmän merkittävistä eroavaisuuksista esimerkiksi eurooppalaisiin yliopistoihin. Monet yhdysvaltalaiset yliopistot on perustettu nimenomaisesti palvelemaan ympäröivää yhteiskuntaa, joten tutkimus ja opetus ovat keskittyneet ja lähteneet esimerkiksi paikallisen teollisuuden tai maatalouden tarpeista. Tämä itse asiassa muistuttaa paljon suomalaista ammattikorkeakoulujärjestelmää, jolla on hyvin samankaltainen tehtävä paikallisen elinkeinoelämän tukemisessa. Yhdysvalloissa ei myöskään ole perinteisesti ollut keskitettyä, valtakunnallisesti valvottua korkeakoulujärjestelmää, jollainen on tyypillistä eurooppalaiselle yliopistolaitokselle.⁵³

Jotkin yhdysvaltalaiset yliopistot aloittivat tutkijoidensa keksintöjen patentoimisen jo 1920-luvulla, vaikkakin vain harvoissa niistä oli kehitetty minkäänlaisia muodollisia menettelytapoja 1940-luvun lopulle tultaessa. Itse asiassa 1930-luvulla monet akateemisen patentoinnin kannattajat katsoivat, että yliopistojen tulisi välttää suoraa roolia patenttien ja lisenssien hallinnoimisessa.⁵⁴

⁵² Ks. Mowery et al. 2004, s. 2.

⁵³ Mowery et al. 2004, s. 9–13.

⁵⁴ Mowery et al. 2004, s. 35.

Ratkaisuksi muodostuivat täysin ulkopuoliset välittäjät, kuten vuonna 1912 perustettu Research Corporation, sekä erilaiset säätiöt, jotka hallinnoivat yliopistoissa tapahtuvaa patentointia, mutta olivat juridisesti yliopistosta irrallisia. Ensimmäinen tällainen yliopistoon liitännäinen tutkimussäätiö perustettiin Wisconsinin yliopiston yhteyteen vuonna 1925.⁵⁵ Koska yliopisto ei pitänyt erillisen, patenteihin erikoistuneen yksikön perustamista taloudellisesti kannattavana, säätiön perustivat yliopiston alumnit. Säätiön nimeksi tulikin Wisconsin Alumni Research Foundation (WARF).⁵⁶

WARF:n menestys (ml. merkittävät lisenssituotot yliopistolle)⁵⁷ innosti myös muita yliopistoja kehittämään patentointijärjestelmiään. Erityisesti 1930-luvun alun suuri lama pakotti yliopistot pohtimaan vaihtoehtoisia tulonhankkimisväyliä.⁵⁸

3.1.2 Toisen maailmansodan jälkeinen keskustelu

1970-luvun loppupuolelle tultaessa poliittista keskustelua valtiorahoitteen tutkimuksen teollisoikeuksista oli käyty jo vuosikymmeniä, aina toisen maailmansodan jälkimainingeista asti. Yhdeltä puolelta katsottiin, että liittovaltion tulisi pitää julkisesti rahoitetusta tutkimuksesta syntyneiden keksintöjen patenttioikeudet itsellään ja saattaa keksintö julkisesti saataville (*”public domain”*), jolloin veronmaksajien rahoilla tehdyn tutkimuksen ”hedelmät” eivät valuisi yksityisten suuryritysten taskuihin vahvistaen niiden teknologista ja taloudellista valtaa. Toisaalta argumentoitiin myös, että sallimalla yksityisten toimijoiden pitää patenttioikeudet, niillä olisi insentiivi osallistua julkisrahoitteiseen tutkimus- ja kehitystyöhön sekä sen tulosten jatkokehittämiseen kaupallistettavaan muotoon. Keskustelua leimasi myös liittovaltion eri toimijoiden väliset, toisistaan eroavat patentointikäytännöt.⁵⁹

⁵⁵ Apple 1989, s. 390.

⁵⁶ Mowery et al. 2004, s. 39.

⁵⁷ WARF myönsi yliopistolle ensimmäiset tutkimusapurahan lukuvuonna 1928-29, joka oli arvoltaan 1200 dollaria. Viisi vuotta myöhemmin vuotuinen rahoitus oli kasvanut jo lähes 150 000 dollariin. Kuudenkymmenen vuoden kuluessa perustamisestaan säätiö oli lahjoittanut yli 150 miljoonaa dollaria Wisconsinin yliopistolle. Ks. Apple 1989, s. 391.

⁵⁸ Mowery et al. 2004, s. 39–40.

⁵⁹ Mowery et al. 2004, s. 86–87.

Korkeakouluja koskevaksi keskustelu liittovaltiotason patenttipolitiikasta nousi viimeistään vuonna 1968, jolloin julkaistiin U.S. General Accounting Officen (GAO) ja yksityisen konsulttitalon Hardbridge Housen raportit, jotka molemmat käsittelivät liittovaltion patenttipolitiikan vaikutusta yhdysvaltalaisten lääkealan yritysten ja lääkeainekemian tutkijoiden väliseen yhteistyöhön. Raportit kritisoivat Yhdysvaltain terveysministeriön (*Department of Health, Education and Welfare, HEW*) epäselvää patenttipolitiikkaa. ministeriö vastasi kritiikkiin jo samana vuonna ottamalla käyttöön laitospohjaiset patenttisopimukset (*Institutional Patent Agreement, IPA*), jotka mahdollistivat yliopistoille oikeudet ministeriön rahoittamiin patentteihin.

Vuosien 1969 ja 1977 välisenä aikana ministeriö myönsi IPAt 72 yliopistolle ja ei-kaupalliselle yhteisölle. Kansallinen tiedesäätiö (*National Science Foundation, NSF*) ja puolustusministeriö (*Department of Defense, DoD*) seurasivat perästä seuraavien vuosien aikana. 1970-luvun loppupuolelle tultaessa Yhdysvaltain kongressissa ja teollisuudessa herännyt tyytymättömyys epäyhtenäisiin patentointikäytänteisiin liittovaltion rahoitteen tutkimuksen osalta johti lainsäädäntötoimiin.⁶⁰

3.1.3 Bayh-Dole Act

Syyskuussa 1978 indianalainen demokraattisenaattori *Birch Bayh* (1928–2019) ja kansasilainen republikaanisenaattori *Robert "Bob" Dole* (s. 1923)⁶¹ esittelivät kongressissa lakiesityksen, *The University and Small Business Patent Actin*, jossa esitettiin yhtenäistä, liittovaltiotason patentointipolitiikkaa, joka antaisi yliopistoille ja pienyrityksille oikeudet kaikkiin valtion rahoitteen tutkimuksessa syntyneisiin patentteihin. Aloite ei kuitenkaan tullut senaattoreilta itseltään, vaan taustalla oli useiden aktiivisten patentointia ja lisensointia harjoittaneiden yliopistojen ja tutkimuslaitosten aktiivinen lobbaus. Monet niistä jopa auttoivat luonnostelemaan lakiesityksen tekstiä.⁶²

⁶⁰ Mowery et al. 2004, s. 87–88.

⁶¹ Bob Dole lienee monelle suomalaisellekin tuttu nimi USA:n vuoden 1996 presidentinvaaleista, jotka tämä hävisi Bill Clintonille.

⁶² Mowery et al. 2004, s. 89.

Senaatin oikeusasiain valiokunnan kuulemisessa pitämissään aloituspuheenvuoroissa senaattorit Bayh ja Dole esittivät, että silloinen voimassa oleva patentointipolitiikka käsitti yli kaksikymmentä erilaista eri liittovaltion instituutioiden politiikkaa, joista monet tekivät patenttioikeuden saamisen vaikeaksi. Senaatin asiantuntijakuulemisissa useat tahot (joista monet olivat myös luonnostelemassa tai kommentoimassa lakitekstiä) esittivät, että patenttioikeudet tulisi kuulua keksinnön tekijöille, ei keksintöön johtaneen työn rahoittajana toimivalle valtiolle. Argumentteina käytettiin esimerkiksi sitä, että yliopistokeksinnöt ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden kaupallistaminen edellyttää patenttia ja eksklusiivisia lisenssejä, sillä ilman tietoa hyödyntämisoikeuksista ei yrityksillä ole riittäviä intressejä keksinnön kaupallisen hyödyntämisen edellyttämään jatkokehittelyyn. Yritykset eivät siis haluaisi lähteä ottamaan huomattavia kuluriskejä epätietoisena siitä, onko niillä mahdollisuutta todellisuudessa nauttia sijoituksensa hedelmistä.⁶³

Bayh-Dole Act hyväksyttiin sekä edustajainhuoneessa että senaatissa selvin lukemin. Laki sai sinetin presidentti *Jimmy Carterin* allekirjoituksella joulukuussa 1980, ja se astui voimaan 1.7.1981. Se loi yhtenäisen liittovaltiotason patentointipolitiikan, jonka mukaan yliopistot ja pienyritykset saattoivat ottaa oikeudet patentoida liittovaltion rahoittamasta tutkimuksesta syntyneisiin keksintöihin. Vastavuoroisesti liittovaltiolle jäi oikeus keksinnön hyödyntämiseen maksutta sekä ns. ”march-in” -oikeus pakottaa yliopisto tai yritys lisensoimaan keksintö tai käyttää sitä itse sellaisissa tapauksissa, joissa sopimuskumppanin oma lisensointipolitiikka ei edesauta keksinnön hyödyntämistä, tai jos yleinen turvallisuus tai kansalaisten terveys sitä edellyttävät.⁶⁴

Lakiin ja sen voimaannpanosäädöksiin otettiin myös määräyksiä aikarajoista keksinnöstä ilmoittamiseksi rahoituksesta vastuussa olevalle virastolle sekä patenttihakemuksen tekemiselle, keksijän oikeudesta osuuteen patentin lisenssituotoista, sekä pienyritysten suosimisesta lisensoinnissa. Yliopistot veloitettiin sijoittamaan patentin

⁶³ Mowery et al. 2004, s. 90–91.

⁶⁴ Mowery et al. 2004, s. 91–93.

tuottamat ylimääräiset voitot tieteellisen tutkimukseen ja opetukseen. Laissa oli myös rajoite suuryritysten kanssa neuvoteltavien yksinoikeussopimusten kestosta.⁶⁵

Vuosien saatossa Bayh-Dole Actia on täydennetty ja muutettu useaan otteeseen. Esimerkiksi laissa alun perin olleet suuryrityksiä koskevat rajoitukset kumottiin jo muutamana vuoden sisällä presidentti *Ronald Reaganin* antamalla hallinnollisilla määräyksillä.⁶⁶

Bayh-Dole Actia voidaan pitää merkittävänä sysäyksenä yhdysvaltalaisille yliopistoille ja niiden roolille innovaatioiden tuottajina. Vaikka patenteja oli myönnetty yliopistoille jo ennen vuotta 1980, nousi niiden määrä dramaattisesti Bayh-Dole Actin säätämisen myötä. Vuosien 1993 ja 2000 välisenä aikana yhdysvaltalaisille yliopistoille myönnettiin noin 20 000 patenttia, jotka ovat tuottaneet yliopistoille miljoonia dollareita lisenssituottoina.⁶⁷ Esimerkiksi amerikkalaisen huippuyliopisto⁶⁸ MIT:n Technology Licensing Officen johtaja *Lita Nelsen* on pitänyt vuonna 1998 kirjoittamassaan artikkelissa Bayh-Dole Actia eräänä lähihistorian merkittävimmistä taloudellista kehitystä ja työllisyyttä lisäävistä lainsäädäntötoimista.⁶⁹

Täyttä varmuutta ei kuitenkaan ole siitä, voidaanko kaikkea edellä mainittua, Yhdysvalloissa tapahtunutta kehitystä laittaa juuri Bayh-Dole Actin kontolle, sillä samaan aikaan toteutettiin myös muita patenttioikeuksia vahvistavia uudistuksia. Lisäksi kehitys ajoittuu samoihin aikoihin, kun teknologinen kehitys itsessään mm. bioteknologian saralla loi uusia patenttoimismahdollisuuksia, joten akateemisen patentoinnin nousua oli havaittavissa jo 1970-luvulla, kuten edelläkin on todettu.⁷⁰

⁶⁵ Mowery et al. 2004, s. 93.

⁶⁶ Mowery et al. 2004, s. 93.

⁶⁷ OECD 2003, s. 9.

⁶⁸ Termiä ”huippuyliopisto” voinee käyttää tässä yhteydessä hyvällä omallatunnolla – maailman yliopistoja paremmuusjärjestykseen laittava Shanghain lista (Academic Ranking of World Universities) sijoitti MIT:n vuonna 2018 sijalle 4, kun esimerkiksi Helsingin yliopisto parhaana suomalaisena sijoittui sijalle 57.

⁶⁹ Nelsen 1998, s. 1460.

⁷⁰ Ks. Mowery et al. 2001, s. 116–119.

Bayh-Dole Act on toiminut esimerkkinä myös useille muille maille niiden säätäessä korkeakoulueksintöjä koskevaa lainsäädäntöä.⁷¹ Vastaavanlainen laki on säädetty esimerkiksi Japanissa.⁷²

3.2 Eurooppa: Tutkijapoikkeus pääsääntönä

Yhdysvaltain Bayh-Dole Actin innoittamana myös useissa Euroopan maissa lähdettiin 1980-luvulta alkaen säätämään lakeja, jotka säätelevät yliopistojen ja tutkimuslaitosten immateriaalioikeuksia. Syitä voidaan hakea mm. samoihin aikoihin tapahtuneen julkisen rahoituksen pienenemisestä. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa yliopistojen oli 1980-luvun puolivälissä mietittävä muita rahoituslähteitä julkisen rahoituksen pienentymisen kompensoimiseksi, mikä johti uuteen suhtautumiseen tutkimuksen kaupallistamista kohtaan. Ensimmäiset teknologiansiirtotoimistot (Technology Transfer Office, TTO) perustettiin tuolloin, ja seuraavan vuosikymmenen puolivälissä myös valtio alkoi tukea aktiivisesti yliopistojen kaupallistumista.⁷³

Aiemmin keksintöön kuuluvat oikeudet olivat olleet oletusarvoisesti keksinnön tehneellä tutkijalla, ei yliopistolla tai tutkimuslaitoksella. Puhutaan ns. tutkijapoikkeuksesta⁷⁴, joka oli pääsääntö valtaosassa Eurooppaa aina 2000-luvun alkupuolelle saakka. Bayh-Dole Actin vanavedessä tutkijapoikkeuksesta alettiin luopua, vaikka lähtökohdat olivatkin hyvin erilaisia Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä – siinä missä patenttioikeudet ensin mainitussa hajautettiin, Euroopassa sääntely pikemminkin keskitti niitä yksilöiden sijasta instituutioille.⁷⁵

3.2.1 Tanska tien näyttäjänä

Ensimmäisenä vuorossa oli Tanska, joka luopui tutkijapoikkeuksesta vuonna 2000. Poikkeus oli ollut käytössä vuodesta 1955 alkaen, jolloin se otettiin mukaan paikalliseen työsuhdekeksintölakiin (*lov om arbejdstageres opfindelser*). Muutokset tehtiin

⁷¹ OECD 2003, s. 35.

⁷² WIPO 2007, s. 13.

⁷³ OECD 2013, s. 56.

⁷⁴ Kauniimmin sanottuna ”professorin privilegistä”, ”professor’s privilege”. Tutkijapoikkeuksesta Suomessa tarkemmin jäljempänä.

⁷⁵ Ks. esim. Ejermo – Ojanen 2018, s. 815 ja Ejermo – Källström 2001, s. 679–680.

osana laajempaa lakiuudistusta (*lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner*). Tätä ennen yliopistoissa työskentelevät tutkijat saivat pitää täydet patentti- ja hyödyllisuusmallioikeudet tutkimuksessaan syntyneisiin keksintöihin – toisin kuin muissa julkisissa tai yksityisissä tutkimuslaitoksissa työskentelevät tutkijat, joiden keksintöjen oikeudet kuuluivat lähtökohtaisesti työnantajalle. Huoli tutkijapoikkeuksen vaikutuksesta teknologian siirtoon voidaan ajoittaa jo 1970-luvulle – samoihin aikoihin, kun yliopistojen perinteistä, perustutkimusta painottavaa tiedepolitiikkaa pohdittiin kaikkialla teollistuneessa maailmassa.⁷⁶

Tutkijapoikkeuksesta luopumista vastustettiin kautta linjan tutkijoita edustavissa ammattiliitoissa ja myös osassa yliopistoja. Teollisuuden näkemys oli – ainakin julkisesti – että uudistus olisi hyväksi ja helpottaisi sopimusten tekemistä, kun vastapuolena olisi yksittäisten henkilöiden sijaan instituutiot. Toisaalta pelkona oli yliopistokeksintöjen hintojen nousu.⁷⁷

Ensimmäinen luonnos Tanskan korkeakoulukeksintölaista lähetettiin lausuntokierrokselle vasta 1998, mutta se kohtasi nihkeän vastaanoton, jonka seurauksena laista tehtiin vähemmän tiukka: salassapitosäännöksen määriteltiin koskemaan ainoastaan patentoitavia keksintöjä, yliopistoille annettiin vain kahden kuukauden harkinta-aika päättää oikeuksien ottamisesta, ja ajatuksesta keksintöilmoituksen tekemättä jättämisen rangaistavuudesta luovuttiin. *Lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner* hyväksyttiin yksimielisesti Kansankäräjillä vuonna 1999.⁷⁸

Tanskan mallia seurasivat seuraavina vuosina Saksa (2002)⁷⁹, Itävalta (2002)⁸⁰, Norja (2003)⁸¹ ja Suomi (2007).

⁷⁶ Lissoni et al. 2009, s. 595–596.

⁷⁷ Lissoni et al. 2009, s. 596

⁷⁸ Lissoni et al. 2009, s. 596–597.

⁷⁹ Kilger – Bartenbach 2002, s. 1173.

⁸⁰ Greenbaum – Scott 2010, s. 66.

⁸¹ Iversen – Guldbrandsen – Klitkou 2007, s. 398.

3.2.2 Ruotsi – tutkijapoikkeuksen viimeinen linnake?

Lähimaistamme Ruotsi on niitä harvoja poikkeuksia, joissa edelleen on voimassa tutkijapoikkeus. Siellä *lärarundantaget* (”opettajapoikkeus”) otettiin käyttöön jo vuonna 1950 osana paikallista työsuhdekeksintölakia (*lag om rätten till arbetstagares uppfinningar*, SFS 1949:345). Lain 1 § 2 momentti toteaa, etteivät lain määräykset koske yliopistoissa, korkeakouluissa tai muissa oppilaitoksissa (pl. puolustusvoimien alaiset oppilaitokset) opettavia henkilöitä:

Lärare vid universitet, högskolor eller andra inrättningar som tillhör undervisningsväsendet skall inte i denna egenskap anses såsom arbetstagare enligt denna lag, dock att lagen skall tillämpas på sådana lärare vid Försvarsmaktens skolor som är yrkesofficerare.

Tutkijapoikkeuksen ajatus Ruotsin laissa on peräisin vuoden 1944 ns. ”Elliotin mietintöön”. Mietinnön epävirallinen nimi viittaa juristi *Knut Elliotiin* (1897–1970), joka sai edellisenä vuonna tehtäväksi selvitys julkisissa virastoissa työskentelevien henkilöiden tekemistä keksinnöistä. Selvityksen tuloksena Elliot toimitti kauppaministeriölle lakiehdotuksen, johon ajatus tutkijapoikkeuksesta sisältyi.⁸²

Elliot esitti kuusi keskeistä argumenttia, joilla yliopistotutkimuksen poissulkeminen olisi perusteltavissa:⁸³

- 1) Yliopistotutkimus on tiedettä tieteen vuoksi; sen päämääränä on laajentaa teollista ymmärrystä itsessään.
- 2) Yliopiston tekemää tutkimusta ei voi erottaa sen antamasta opetuksesta.
- 3) Yliopistossa tehtävä tiede ei ole ”työtä” sanan perinteisessä merkityksessä.
- 4) Patentoinnin mahdollisuus on tärkeää yksilön innovatiivisuuden kannalta; jos oikeudet menisivät yliopistolle, olisi tutkijoilla vähemmän insentiivejä tehdä tuottavaa tutkimusta.
- 5) Yliopiston ja teollisuuden suhde on yksittäisen tutkijan ja asiakkaan välinen suhde.

⁸² Pettersson 2018, s. 384–386; SOU 1944:27, s. 5.

⁸³ Pettersson 2018, s. 387–388

6) Yliopisto organisaatio on vaillo riittäviä rutiineja keksintöjen hyödyntämiseen.

Mietinnön merkitystä korostaa, että sen myötä Elliot käytännössä tuli luoneeksi akateemiselle tutkimukselle selkeät juridiset määritelmät. Vaikka ehdotus muilta osin kohtasikin laajaa vastustusta muun muassa teollisuutta edustavilta järjestöiltä, ei Elliotin ajatus yliopistojen tekemän tutkimuksen erityisluonteesta kerännyt juurikaan kritiikkiä. Mitkä tekijät toimivat Elliotin ajatuksien taustalla, ovat jääneet mysteeriksi.⁸⁴

Koska Elliotin mietintö ei johtanut lakimuutoksiin, muodostettiin noin vuotta myöhemmin uusi komitea pohtimaan patenttien ja työsuhteiden välistä suhdetta. Tällä kertaa tehtävään valittiin johtajaksi Ruotsin patentti- ja rekisterihallituksen (*Patent- och registreringsverket, PRV*) ylijohtaja *Nils Löwbeer* (1889–1957). Työryhmä luovutti raporttinsa helmikuussa 1946. Merkittävin ero aiempaan Elliotin raporttiin on, että siinä missä Elliot oli rajannut esityksensä julkisen sektorin työntekijöihin, koskisi ehdotettu työsuhdekeksintölainsäädäntö kaikkia työsuhteita. Tässä Löwbeer vastasi nimenomaisesti Elliotin kohtaamaan kritiikkiin, jonka mukaan lainsäädäntö suosisi valtiotyönantajaa ja tekisi julkisen sektorin työnantajista vähemmän houkuttelevia tutkijoille ja insinööreille.⁸⁵

Uusi selvitys erosi aiemmasta myös siinä, ettei siinä nähty syytä yliopistoja koskevalle poikkeukselle.⁸⁶ Tältä osin uusi ehdotus kuitenkin kohtasi laajaa vastustusta. Esimerkiksi Uppsalan yliopistossa katsottiin, ettei yliopistojen tulisi edes olla taloudellisesti aktiivisia, sillä patentointi johtaisi vääjäämättä tieteen vapauden rajoittumiseen. Yliopistossa nähtiinkin Elliotin ehdotus tältä osin paljon parempana tieteen tekemisen kannalta. Sen sijaan yliopistotutkimus tuli nähdä julkisena hyödykkeenä ja yliopistot autonomisina toimijoina.⁸⁷

Hallituksen esitystä laadittaessa nämä argumentit otettiin huomioon ja näin ollen Elliotin esittämä tutkijapoikkeus tuli osaksi Ruotsin voimassa olevaa lakia:

⁸⁴ Pettersson 2018, s. 389.

⁸⁵ Pettersson 2018, s. 393; SOU 1946:21, s. 43.

⁸⁶ SOU 1946:21, s. 51.

⁸⁷ Pettersson 2018, s. 394–395.

Det återstår emellertid att taga ståndpunkt till frågan, om lärare vid universitet, högskolor och andra undervisningsväsendet tillhörande inrättningar skola falla in under lagens bestämmelser. — Jag vill därför, på de skäl som anförts i det av numera hovrättspresidenten Knut Elliot på sin tid avgivna betänkandet i ämnet och som redovisats i den nyss lämnade redogörelsen, förorda att lärare vid universitet, högskolor eller andra inrättningar som tillhöra undervisningsväsendet icke skola i denna sin egenskap anses såsom arbetstagare i lagens mening.

88

Tutkijapoikkeuksesta luopumista on mietitty myös Ruotsissa, mutta esimerkiksi vuoden 1996 ns. NYFOR-komittén tuli mietinnössään siihen tulokseen, että poikkeus tulisi säilyttää. Perusteena oli, että korkeakoulujen tehtävänä on tutkimus ja korkein opetus, ei tutkimustulosten kaupallistaminen. Mietinnössä katsottiin, ettei tutkijapoikkeuksesta luopuminen toisi korkeakouluille oikeutta keksintöjen hyödyntämiseen⁸⁹, vaan se vaatisi erillisen korkeakoululakiin tehtävän muutoksen.⁹⁰

Koska Ruotsissa korkeakoulut katsotaan niin kiinteäksi osaksi julkista hallintoa, on monessa ruotsalaisyliopistossa perustettu erillisiä holdingyhtiöitä huolehtimaan tutkimustulosten kaupallistamisesta. Esimerkiksi Karolinska Institutetin yhteydessä toimii vuonna 1995 perustettu KI Holding AB -niminen yhtiö.⁹¹

3.3 Suomi: Tutkijapoikkeudesta korkeakoulukeksintölakiin

Kuten edellä on selostettu, myös Suomessa oli pitkään käytössä tutkijapoikkeus työsuhtekeksintöjen osalta. Korkeakouluissa työskentelevät tutkijat siis omistivat kaikki oikeudet tekemiinsä keksintöihin, mikä poikkesi muiden työnantajien – esimerkiksi teollisuuden – palveluksessa olevien työntekijöiden asemasta. Perustelut tähän olivat hyvin samankaltaisia kuin muuallakin Euroopassa: tieteen ja tutkimuksen vapaus sekä ajatus yliopistojen irrallisuudesta muusta yhteiskunnasta.

⁸⁸ Prop 1949:101, s. 66–67.

⁸⁹ Sanatarkasti: ”Ett avskaffande av lärarundantaget skulle inte ge högskolorna rätt till lärarnas uppfinningar.”

⁹⁰ SOU 1996:70, s. 212–213.

⁹¹ Huuskonen 2015, s. 53.

Ennen nykylainsäädännön perkaamista onkin syytä lyhyesti perehtyä, millaisen kehityskulun tuloksena Suomeen on säädetty tutkijapoikkeus ja miksi se on poistettu.

3.3.1 Tutkijapoikkeus työsuhdekeksintölaissa

Työsuhteessa syntyvien keksintöjen oikeudellinen sääntely pohjautuu lakiin oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (656/1967) eli työsuhdekeksintölakiin. Ennen erillisen korkeakoulukeksintölain säätämistä noudatettiin työsuhdekeksintölain 1 §:ään sisältyvää ns. *tutkijapoikkeusta*, joka lain alkuperäisessä muodossa kuului näin (2 mom.):

Yliopiston, korkeakoulun tai vastaavanlaisen tieteellisen opetuslaitoksen opettajaa ja tutkijaa ei tässä ominaisuudessaan ole pidettävä laissa tarkoitettuna työntekijänä. Lakia on kuitenkin sovellettava sellaiseen sotilasopetuslaitoksen opettajaan, joka on puolustuslaitoksen viran tai toimen haltija.

Pykälä oli hyvin samankaltainen kuin Ruotsin vastaava, joka – kuten edellä on käynyt ilmi – on edelleen osa naapurimaassamme voimassa olevaa lakia. Hallituksen esityksen (HE 56/1967) mukaan tarkoituksena oli nimenomaisesti säätää Ruotsin mallin mukainen erillinen työsuhdekeksintölaki, jollainen oli voimassa myös Tanskassa ja Länsi-Saksassa. Ennen uudistusta työsuhteessa syntyneiden keksintöjen oikeuksien sääntely löytyi vuoden 1943 patenttilain 23–28 §:ssä.⁹²

Ajatus tutkijapoikkeuksen säätämisen takana oli tieteen vapaudessa; tieteellisen opetuslaitoksen palveluksessa olevat opettajat ja tutkijat saivat tässä ominaisuudessa vapaasti käyttää hyväkseen työssä tekemiään keksintöjä.⁹³ Katsottiin, että yliopistoissa tapahtuva tieteellinen tutkimus palveli ensisijaisesti tieteen ja yhteiskunnan etuja, eikä yliopistoilla muutoinkaan ollut mahdollisuuksia ottaa itselleen oikeuksia palveluksessaan olevan tutkijan tekemiin keksintöihin.⁹⁴ Rajausta oli kuitenkin tehty melko tarkasti ”tieteellisiin opetuslaitoksiin”; työsuhdekeksintölain määräyksiä sen sijaan tuli sovel-

⁹² HE 56/1967, s. 1.

⁹³ HE 56/1967, s. 3.

⁹⁴ Bruun – Välimäki 2007, s. 35.

taa muissa laitoksissa, kuten teknillisissä opistoissa opettaviin ja yksityisten tutkimuslaitosten tutkijoihin.⁹⁵ Käytännössä tämä päti siis myös ammattikorkeakouluihin, jotka tulivat mukaan suomalaiseen korkeakoulukenttään vasta 1990-luvulla.

Tutkijapoikkeuksen asemaa pohdittiin kauppa- ja teollisuusministeriön vuonna 1984 asettaman työsuhtekeksintötoimikunnan toimesta. Toimikunnan toimeksiantona oli selvittää työsuhtekeksintölain uudistamistarpeita ja laatimaan selvityksen perusteella tarpeelliset säädösehdotukset. Toimeksiantonsa puitteissa se joutui pohtimaan myös työsuhtekeksintölain 2.1 §:n poikkeussääntöä, mutta päätyi siihen tulokseen, ettei poikkeuksen kumoaminen johtaisi korkeakoulujen henkilöstön aseman rinnastamiseen muihin työntekijöihin, vaan pikemminkin laajentaisi korkeakoulujen työnantajaoikeuksia. Tätä näkemystä toimikunta perusteli korkeakoulujen opettajien ja tutkijoiden vapaudella itse valita omat tutkimuskohteensa. Tästä syystä tutkijapoikkeus jätettiin voimaan työsuhtekeksintölain muuttamisen yhteydessä vuonna 1988.⁹⁶

3.3.2 Korkeakoulukeksintölain säätäminen

Työsuhtekeksintölain tutkijapoikkeuksen ehdottoman sanamuodon voidaan katsoa aiheuttaneen epäselvyyksiä, joten vuosituhaten vaihteessa julkaistiin useita selvityksiä korkeakouluissa tehtävien keksintöjen kaupallistamista ja korkeakoulujen ja elinkeinonvälistä yhteistyötä koskien. Tärkeimpinä näistä voitaneen pitää Markku Lampolan Sitralle tekemää selvitystä vuodelta 2002 sekä kauppa- ja teollisuusministeriön yliopistokeksintöryhmän mietintöä samalta vuodelta.⁹⁷

Lampola osoitti raportissaan, ettei korkeakouluissa tehtävän tutkimuksen kaupallisen hyödyntämisen ongelmat olleet yksinomaan juridisia – vaikka raportin esipuheessa Sitran *Kari Kankaala* kutsuukin ongelmavyöhytettä ”kolossaaliseksi juridiseksi hässäkäksi” – vaan ne olivat lähtöisin myös julkisen sektorin tutkimuspanosten hyödyntämisen politiikasta ylipäänsä.⁹⁸

⁹⁵ HE 56/1967, s. 3.

⁹⁶ HE 3/1988 vp, s. 5–6.

⁹⁷ Bruun – Välimäki 2007, s.36.

⁹⁸ Lampola 2002, s. 5.

Tutkijoiden immateriaalioikeuksista oli käyty toki keskustelua jo aiemminkin. Opetusministeriö asetti marraskuussa 1997 työryhmän selvittämään yliopistojen ja Suomen Akatemian sekä niiden tutkijoiden immateriaalioikeuksiin ja tutkimustulosten hyödyntämiseen liittyvät kehittämistarpeet, sekä tekemään ehdotukset tarvittavista toimenpiteistä. Tämä *tutkijoiden immateriaalioikeuksia käsittelevä työryhmä*, jonka puheenjohtajana toimi silloisen Kuopion yliopiston⁹⁹ rehtori *Ossi V. Lindqvist*, jätti muistionsa opetusministeriölle puoli vuotta myöhemmin.¹⁰⁰

Työryhmä katsoi, että yliopistoille tulisi mahdollistaa joustavammat mahdollisuudet teknologian siirtoon ja kannustaa niitä aktiiviseen tutkimuksen hyödyntämiseen. Tältä pohjalta työryhmä päätyi esittämään työsuhtekeksintölain tutkijapoikkeuksesta luopumista, jolloin myös yliopistotutkijat ja -opettajat tulisivat samaan asemaan kuin muutkin palvelussuhteessa olevat keksijät. Poikkeuksesta luopuminen olisi tuonut Suomen lähemmäs EU:n muiden jäsenmaiden ja USA:n ja Japanin käytäntöjä. Muutoksella ei nähty olevan vaarantavaa vaikutusta yliopistojen perinteisille tehtäville ja akateemiselle vapaudelle. Lisäksi työryhmä ehdotti, että ”tutkimustulosten saattaminen hyödynnettäväksi määritellään osaksi yliopistojen yhteiskunnallista tehtävää ja toimialaa ja otetaan tätä toimintaa kannustavalla tavalla huomioon yliopistojen tulosohtausjärjestelmässä.”¹⁰¹

Työryhmän mietintöön jätettiin kuitenkin yksi eriävä mielipide. Vastalauseensa jätti professori *Niklas Bruun*, joka katsoi, että tutkijapoikkeuksen kumoaminen loisi uusia tulkintaongelmia, jotka voisivat haitata esimerkiksi tilaustutkimustoimintaa. Yliopistoilla ei myöskään Bruunin mukaan ollut vielä tuolloin valmiuksia käsitellä keksintöjä ja keksintöilmoituksia taikka kykyä kantaa sitä vastuuta, mitä keksintöjen otto-oikeus yliopistoille merkitsisi. Lakimuutoksen sijaan ensisijaisesti olisi tullut kehittää sopi-

⁹⁹ Kuopion ja Joensuun yliopistot yhdistyivät nykyiseksi Itä-Suomen yliopistoksi vuonna 2009.

¹⁰⁰ Tutkijoiden immateriaalioikeuksia käsittelevä työryhmä 1998, s. 1.

¹⁰¹ Tutkijoiden immateriaalioikeuksia käsittelevä työryhmä 1998, s. 29–30.

muksiin pohjautuvia ratkaisumalleja. Osansa kritiikistä sai myös työryhmän lyhyt toimikausi ja ”epäsystemaattinen työskentelytapa”, mikä oli omiaan aiheuttamaan sen, että mietinnön ehdotukset jäivät pintapuolisiksi.¹⁰²

Varsinaiseen toimeen uuden lain säätämiseksi päästiin, kun kauppa- ja teollisuusministeriö asetti syyskuussa 2001¹⁰³ työryhmän tarkastelemaan yliopistoissa syntyviin keksintöihin liittyviä oikeuksia. Opetusministeriön ylijohtaja *Arvo Jäppisen* johtaman työryhmän nimeksi tuli ytimekkäästi *yliopistokeksintötyöryhmä*, ja sen tehtävänä oli selvittää niitä lainsäädännöllisiä keinoja, joilla yliopistojen piirissä tapahtuvan innovaatiotoiminnan tulosten taloudellista hyödyntämistä voitaisiin edistää.¹⁰⁴

Työryhmä viitasi mietinnössään aiempaan Lindqvistin työryhmään ja sen tuloksiin, ja tuli samalle kannalla niistä toimenpiteistä, joita korkeakouluissa tulisi tehdä innovaatiotoiminnan parantamiseksi. Se kuitenkin katsoi, ettei se yksinomaan riitä, vaan tarvittaisiin uusi laki, jossa säädettäisiin korkeakouluissa – ei siis ainoastaan yliopistoissa – syntyviin keksintöihin kohdistuvista oikeuksista. Tämä tietysti tarkoitti samalla sitä, että työsuuhdeksintölain tutkijapoikkeuksesta tuli luopua.¹⁰⁵

Työryhmä esitti myös muutosta yliopistolakiin, jonka 4 §:n 1 momenttiin lisättäisiin ”kolmanneksi tehtäväksi” vuorovaikutus ympäröivän yhteiskunnan kanssa sekä tutkimustulosten yhteiskunnallisen vaikuttamisen edistäminen. Tämän tehtävän toteuttamiseksi yliopistoille tulisi antaa oikeus merkitä osakkeita yhtiöissä, ”jotka edistävät tutkimustulosten hyödyntämistä tai alueellista kehittämistä.” Tuolloin voimassa olleen lain mukaan yliopistot eivät voineet merkitä osakkeita ilman eduskunnan suostumusta. Tarkoitus oli siis mahdollistaa korkeakouluille yritysten perustaminen teknologian siirtoa ja lisensoimista varten yksin tai yhteistyökumppaneiden kanssa ilman eduskunnan suostumusta. Yliopistolain muutos oli työryhmän näkemyksen mukaan välttämättömän järjestelmän tehostamiseksi.¹⁰⁶

¹⁰² Tutkijoiden immateriaalioikeuksia käsittelevä työryhmä 1998, s. 37–38.

¹⁰³ Tarkka päivämäärä oli aivan muista syistä historiaan jäänyt 11.9.2001.

¹⁰⁴ Yliopistokeksintötyöryhmä 2002, s. 5.

¹⁰⁵ Yliopistokeksintötyöryhmä 2002, s. 13–14.

¹⁰⁶ Yliopistokeksintötyöryhmä 2002, s. 66–67.

Työryhmän mietintö sisälsi siis yhteensä kolme lakiehdotusta: muutokset yliopistolaikiin ja työsuhdekeksintölakiin sekä korkeakoulukeksintölain säätäminen. Työryhmän ehdotukset loivat pohjan näille, ja monet sen esittämistä ajatuksista tulivatkin lopulta lakiin – joskin esimerkiksi terminologiassa on lopullisen lain kanssa joitakin eroja (esim. ”avoin tutkimus” on lakiehdotuksessa ”vapaa tutkimus”).¹⁰⁷

Pääministeri *Matti Vanhasen* ensimmäisen hallituksen (24.6.2003–19.4.2007) hallitusohjelmassa todettiin, että ”[k]eksintöjen suojaamista parannetaan selkeyttämällä yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja työsuhdekeksintöjen omistusoikeutta.”¹⁰⁸ Kirjauksen pohjalta hallitus antoi eduskunnalle esityksen (HE 259/2004 vp) uudeksi laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin eli ns. korkeakoulukeksintölaiksi, joka astui voimaan 1.1.2007.¹⁰⁹ Samalla kumottiin työsuhdekeksintölain tutkijapoikeus ja sen tilalle otettiin lakiviittaus korkeakoulukeksintölakiin (lakimuutos 370/2006).

¹⁰⁷ Yliopistokeksintötyöryhmä 2002, s. 83–89.

¹⁰⁸ Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003, s. 37.

¹⁰⁹ Laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin 15 §:n voimaantulosäännös.

4 KORKEAKOULUKEKSINTÖLAKI

Tässä luvussa esitellään korkeakoulukeksintölaki ns. pykälä pykälältä. Luku on jaettu temaattisiin kokonaisuuksiin, joten käsittelyjärjestys ei ole täysin lain esitysjärjestyksen mukainen. Perusteluja ja lain tulkintaohjeita on haettu lainvalmisteluaineistosta, kuten hallituksen esityksestä (HE 259/2004 vp.) ja eduskunnan valiokuntien mietinnöistä.

4.1 Lain tarkoitus ja soveltamisala

Korkeakoulukeksintölaki on osa suomalaisen patenttilainsäädännön kokonaisuutta.¹¹⁰ Lain tarkoituksena on sen 2 §:n mukaisesti ”edistää suomalaisissa korkeakouluissa syntyneiden keksintöjen tunnistamista, suojaamista ja hyödyntämistä keksijän, korkeakoulujen ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.” Hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa pykälässä on tarkoitus ilmaista tasapainon periaatetta, eli keksintöjen hyödyntämisen tulee olla tarkoituksenmukaista niin keksijän, korkeakoulujen kuin laajemman yhteiskunnankin kannalta.¹¹¹ Tämä tekee korkeakoulukeksintölaista ensimmäisen immateriaalioikeudellisen lain, johon tasapainoperiaate on kirjattu; tätä voi verrata esimerkiksi patenttilakiin, jossa korostuu patentinhaltijan yksinomaista oikeutta patentin hyödyntämiseen (oikeudenhaltijamyönteinen tulkinta).¹¹²

Korkeakoulukeksintölakia sovelletaan lain 1 §:n mukaisesti suomalaisten korkeakoulujen¹¹³ palveluksessa olevien henkilöiden palvelussuhteessaan tekemiin keksintöihin. Lisäksi lakia sovelletaan myös Suomen Akatemian tutkimusvirassa olevien keksintöihin, olettaen että ne on tehty suomalaisessa korkeakoulussa. Edellytyksenä molemmissa tapauksissa on myös, että keksintö on Suomessa suojattavissa patentilla.

¹¹⁰ Oesch – Pihlajamaa – Sunila 2014, s. 41.

¹¹¹ HE 259/2004, s. 23.

¹¹² Bruun – Välimäki 2007, s.56.

¹¹³ Lain 3 §:n määritelmässä *korkeakoululla* tarkoitetaan yliopistoja, ammattikorkeakouluja ja Maanpuolustuskorkeakoulua. Poliisiammattikorkeakoulussa tehtävät keksinnöt jäävät siis lain soveltamisalan ulkopuolelle, joten niihin sovelletaan normaalisti työsuhdekeksintölain säännöksiä.

Lakia sovelletaan ainoastaan palvelussuhteessa tehtyihin keksintöihin, joten se ei sovellu esimerkiksi opiskelijoiden tekemiin keksintöihin, vaan niihin sovelletaan normaalisti patenttilain säännöksiä.

4.2 Korkeakouluissa tehtävä tutkimus

Korkeakouluissa tehtävä tutkimus on luonteeltaan joko avointa tutkimusta tai sopimustutkimusta. *Avoimella tutkimuksella* (josta käytetään myös termiä ”vapaa tutkimus”) tarkoitetaan korkeakoulueksintölain 3 §:n mukaan tutkimusta, joka

- a) tehdään palvelussuhteessa korkeakoulujen tutkimustehtävien täyttämiseksi ilman korkeakoulujen ulkopuolista rahoitusta ja ilman, että tutkimukseen osallistuu korkeakoulujen ulkopuolisia sopimuskumppaneita;
- b) toteutetaan ulkopuolisen tahon rahoittamana, mutta johon ei sisälly muita kuin tulosten julkaisemista koskevia määräyksiä; tai
- c) täyttäisi sopimustutkimuksen edellytykset, mutta josta korkeakoulu ja tutkimusyhteistyökumppani ovat ennen tutkimuksen alkua nimenomaisesti sopineet, että tutkimus on avointa tutkimusta;

Tämän määritelmän tarkoituksena on hallituksen esityksen mukaan ”korostaa perinteisen, tieteen ja tutkimuksen vapautteen perustuvan korkeakoulututkimuksen ensisijaisuutta.” Kohdassa puhutaan korkeakouluista monikossa, sillä käytännössä avointa tutkimusta voidaan tehdä kahden tai useamman korkeakoulun välisenä yhteistyönä.¹¹⁴

Sopimustutkimus puolestaan määritellään samaisen 3 §:n mukaan tutkimukseksi, joka on valtion maksuperustelain (150/1992) mukaista maksullista palvelutoimintaa tai muuta kuin avoimeksi tutkimukseksi katsottavaa tutkimusta, jossa on mukana ainakin yksi korkeakoulujen ulkopuolinen taho joko osatutkimuksen tekijänä, rahoittajana tai muuna osallistujana, ja johon liittyy tutkimuksen tuloksia tai sen toteuttamistapaa koskevia velvollisuuksia.

¹¹⁴ HE 259/2004 vp, s. 23

Näiden tutkimustyyppien lisäksi laki tuntee myös *muissa tilanteissa syntyneet keksinnöt*. Tällaisia ovat esimerkiksi hallinnollisissa tehtävissä tai varsinaisen tutkimuksen ulkopuolella, tukipalveluiden suorittamisen yhteydessä syntyneet keksinnöt.¹¹⁵

4.3 Oikeus keksintöön korkeakouluissa

Korkeakoululain 4 §:n mukaisesti lain soveltamisalaan kuuluvan keksinnön tekijällä on sama oikeus keksintöönsä kuin muulla keksijällä, jollei muualla laissa toisin säädetä. Korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan kuuluvan keksinnön tekijällä on samaisen pykälän mukaan oikeus yleisen patenttioikeudellisen periaatteen mukaisesti tulla tunnustetuksi keksijänä.¹¹⁶

Korkeakoulussa tehtävän tutkimuksen luonne on usein sellainen, että tutkimuksessa on mukana useampi kuin yksi henkilö. Siksi on tärkeää, että korkeakoulun on ohjein ja tarvittaessa sisäisin selvityksin pyrittävä varmistamaan, että kaikki keksijät todella tulevat tunnistetuiksi keksijöinä. Vähintään korkeakoulun tulee huolehtia siitä, että kaikki keksijät tulevat mainituiksi patenttihakemuksessa, kuten patenttilain 8 §:ssä määrätään.¹¹⁷

Seuraavaksi lieneekin syytä käydä läpi vaihe vaiheelta, miten korkeakoulukeksintölain mukainen prosessi etenee, ja kenelle oikeus keksintöön kussakin tilanteessa kuuluu.

4.3.1 Keksintöilmoitus ja korkeakoulun vastailmoitus

Tehtyään keksinnön, tulee keksijän viipymättä tehdä korkeakoululle korkeakoulukeksintölain 5 §:n mukainen keksintöilmoitus¹¹⁸. Hallituksen esityksen mukaan *viipymättä* tarkoittaa samaa kuin *heti*.¹¹⁹ Keksijän on siis tehtävä ilmoitus heti, kun hän on tehnyt korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan kuuluvan keksinnön.¹²⁰ Käytännössä

¹¹⁵ HE 259/2004 vp, s. 25

¹¹⁶ Ks. esim. Oesch – Pihlajamaa – Sunila 2014, s. 54.

¹¹⁷ HE 259/2004 vp, s. 25

¹¹⁸ Ks. tutkielma liite III: Helsingin yliopiston keksintöilmoituslomake

¹¹⁹ Bruun – Välimäki 2007, s. 76

¹²⁰ Ks. HE 259/2004 vp, s. 26

siihen, missä ajassa keksintöilmoitus voidaan tehdä, vaikuttanee esimerkiksi asian monimutkaisuus. Aikajakso voi vaihdella esimerkiksi muutamasta päivästä viikkoon; lisäämää voi tulla joissakin tapauksissa tarpeen.¹²¹

Keksintöilmoitus on tehtävä kirjallisesti, ja keksijän on siinä ilmoitettava käsityksensä siitä, onko keksintö syntynyt avoimessa tai sopimustutkimuksessa taikka muussa tilanteessa. Vaatimus kirjallisesta muodosta helpottaa mahdollista myöhempää todistamista, ja se on ehdoton. Laki ei kuitenkaan anna muita muotovaatimuksia, kunhan ilmoituksesta ilmenee kaikki olennainen tieto, josta tarkemmin jäljempänä.¹²²

Jos keksinnöllä on useampia keksijöitä, on keksijöiden tehtävä yhteinen keksintöilmoitus. Tällöin tutkimusryhmän johtajan tulisi pitää huoli siitä, että keksijät tekevät kyseisen ilmoituksen. Häneltä ei kuitenkaan voida vaatia, että hän tekisi ilmoituksen itse, sillä hän ei välttämättä ole lain tarkoittamassa mielessä keksijä. Ryhmän vastuuhenkilönä hän kuitenkin on yleisessä seurantavastuussa, joten hänen tulee ohjata keksijöitä tekemään lain vaatima ilmoitus. Tätä vaatimusta tutkimusryhmän johtajan valvontavastuusta ei kuitenkaan ole kirjoitettu itse lakiin, vaan sitä on avattu hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa.¹²³

Keksintöilmoituksen on sisällettävä riittävät tiedot keksinnöstä, jotta korkeakoulu voi arvioida keksinnön, ja tiedot kaikista keksijöistä. Arviointiin riittävät tiedot palvelevat myös keksinnön mahdollista patentoimista tai muuta suojaamista ja ovat edellytyksenä sille, että korkeakoulu voi arvioida keksintöä myös hanketta koskevien yhteistyösopimusten kannalta. Korkeakoululla on mahdollisuus sopia, että esimerkiksi tilaustutkimushankkeissa ja muissa tilanteissa, joissa tulosten mahdollisimman nopea julkaisu on tavoitteena, myös hyvin vähäisiä tietoja sisältävä keksintöilmoitus on riittävä. Tämä mahdollistaa keksintöilmoituksen tekemisen ilman turhia viivytyksiä.¹²⁴

¹²¹ Bruun – Välimäki 2007, s. 76

¹²² Bruun – Välimäki 2007, s. 76

¹²³ HE 258/2004 vp, s. 26

¹²⁴ HE 258/2004 vp, s. 26

Lakiin ei ole kirjattu sitä, mitä on katsottava riittäviksi tiedoiksi, vaan koko säännös on tarkoituksella jätetty joustavaksi erilaisia tilanteita silmällä pitäen.¹²⁵ Korkeakoulut voivat keksintöohjesäännössään tai muussa ohjeistuksessa antaa tarkempia ohjeita ja määräyksiä riittäviksi katsottavista tiedoista ja niiden ilmoittamistavasta.¹²⁶ Korkeakoululla voi olla käytössään esimerkiksi keksintöilmoituslomake keksintöohjesäännön liitteenä.

Riittävien tietojen lisäksi keksijän on annettava pyynnöstä korkeakoululle muita tarpeellisia tietoja keksinnöstä. Tällaisia tietoja voivat olla esimerkiksi tarkemmat laboratoriotulokset tai tietoja alan markkinoista, joista voi olla hyötyä arvioitaessa keksinnön kaupallisia hyödyntämistarkoituksia. Tietojen pyytämiselle tulee kuitenkin olla perusteltu syy.¹²⁷

Tiivistetysti keksintöilmoituksella on siis seuraavat vaatimukset:¹²⁸

- 1) Ilmoitus on tehtävä viipymättä
- 2) Ilmoitus on tehtävä kirjallisesti
- 3) Ilmoituksessa on mainittava, onko kyse avoimesta tutkimuksesta, sopimustutkimuksesta vai kenties muusta tutkimuksesta
- 4) Ilmoituksessa tulee olla riittävät tiedot keksinnöstä, jotta korkeakoulu voi arvioida keksinnön
- 5) Ilmoituksessa tulee olla tiedot kaikista keksijöistä
- 6) Keksintöilmoituksen lisäksi keksijän on pyynnöstä toimitettava korkeakoululle muita tarpeellisia tietoja

Jos keksijän tekemä keksintöilmoitus ei täytä edellä mainittuja edellytyksiä, on korkeakoulun lain 5 §:n 3 momentin nojalla viipymättä ilmoitettava kirjallisesti keksijälle puutteesta. Laissa ei ole yksityiskohtaisesti määritelty, milloin ilmoitusta on pidettävä

¹²⁵ HE 258/2004 vp, s. 25

¹²⁶ Bruun – Välimäki 2007, s. 78

¹²⁷ Bruun – Välimäki 2007, s. 77

¹²⁸ Bruun – Välimäki 2007, s. 75–76

riittävänä ja milloin se on puutteellinen, sillä keksinnön arvioimiseksi riittävät tiedot vaihtelevat tapauskohtaisesti.¹²⁹

Bruunin ja *Välimäen* mukaan keksintöilmoituksen puutteellisuus voi ilmetä kolmella eri tavalla, joista kullakin on omat oikeusvaikutuksensa.¹³⁰

- 1) Ilmoitus ei lainkaan täytä lain tarkoittamia edellytyksiä, ts. kyse ei ole keksintöilmoituksesta lain tarkoittamassa mielessä. Esimerkiksi suullisesti annettu ilmoitus ei täytä lain muotovaatimusta (kirjallinen muoto), jolloin tilanne on sama kuin ilmoitusta ei olisi koskaan annettukaan. Korkeakoulun ei siten ole velvollinen vastaamaan tällaiseen ilmoitukseen, mutta hyvän hallintotavan mukaisesti sen on huomautettava ilmoituksen tekijälle, että lain mukaista keksintöilmoitusta ei ole tehty.
- 2) Ilmoitus on siinä määrin puutteellinen, että korkeakoulun on lain mukainen ilmoitus, jossa puutteet yksilöidään. Esimerkiksi keksijän arvio tutkimustyyppistä voi puuttua tai olla epäselvä. Tärkeää on huomata, että korkeakoulun vastailmoituksen määräaika alkaa kulua vasta, kun keksintöilmoitus on täydennetty huomautuksen mukaisesti, eli korkeakoulu on saanut riittävät tiedot keksinnöstä.
- 3) Ilmoituksessa olevat puutteet ovat vähäisiä tai korkeakoulu tarvitsee muita lisätietoja päätöksensä tueksi. Keksijän velvollisuus on lain mukaisesti antaa korkeakoulun pyynnöstä lisätietoja keksinnöstä. Lisätietojen pyytäminen ei vaikuta määräaikaan, vaan sen kulumisen alkaa keksintöilmoituksen jättämisestä.

Korkeakoulun on siis annettava keksijälle kirjallinen ilmoitus korkeakoulukeksintölain korkeakoululle sallimista toimenpiteistä ilman aiheetonta viivästystä ja viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun korkeakoulu on saanut riittävät tiedot sisältävän keksintöilmoituksen. Ilmoituksessa on myös mainittava, yhtyykö korkeakoulu keksijän käsitykseen siitä, onko keksintö syntynyt avoimessa tai sopimustutkimuksessa taikka muussa tilanteessa.

¹²⁹ Bruun – Välimäki 2007, s. 78

¹³⁰ Bruun – Välimäki 2007, s. 78-79

Ilmoituksen tarkoitus on toimia todistuksena siitä, että keksintöilmoitus on tehty ja toimitettu asianmukaisesti. Määräajan kuluminen vastailmoituksen antamiselle lähtee hallituksen esityksen mukaisesti siten siitä, kun korkeakoulu on saanut sellaisen keksintöilmoituksen, jolla se pystyy tosiasiallisesti arvioimaan keksinnön.¹³¹

Jos korkeakoulu laiminlyö velvollisuutensa antaa kirjallinen ilmoitus keksijälle määräajan puitteissa, menettää se sille lain mukaan kuuluvat oikeudet korkeakoulukeksintölain 6.2 ja 7.2 §:n mukaisesti.

4.3.2 Korkeakoulun oikeus keksintöön

Korkeakoulun oikeus keksintöön riippuu siitä, onko kyseinen keksintö syntynyt avoimessa tutkimuksessa, sopimustutkimuksessa vai ko kenties jossakin muussa tilanteessa. Nämä tilanteet on kuvattu korkeakoulukeksintölain 6–8 §:ssä.

Avoim tutkimus

Korkeakoulukeksintölain 6 §:n mukaan korkeakoulu voi ottaa itselleen oikeudet avoimessa tutkimuksessa syntyneeseen keksintöön, jos keksijä ei ole kuuden kuukauden kuluessa edellisessä alaluvussa kuvatusta keksintöilmoituksesta julkaissut keksintöä tai ilmoittanut halukkuuttaan itse hyödyntää keksintöään. Ilmoitus oikeuksien ottamisesta on tehtävä kirjallisesti, ja korkeakoulun on ennen ilmoituksen antamista tiedusteltava keksijältä, aikooko tämä hyödyntää keksintöään itse. Keksijällä on siten *ensisijainen oikeus* keksinnön hyödyntämiseen, joten keksijä voi käyttää oikeuttaan haluamallaan tavalla. Hyödyntämistä onkin tulkittava hallituksen esityksen mukaan laajasti sekä tieteellisen että taloudellisen hyödyntämisen kannalta.¹³²

Tärkeää on huomioda, että keksijän ei tarvitse kuuden kuukauden määräajan kuluessa vielä *hyödyntää* keksintöä, vaan pelkkä *halukkuuden* ilmaisu käyttää keksintöä tulevaisuudessa riittää. Tämä onkin järkevää, sillä voi viedä paljon pidemmän aikaa ennen

¹³¹ HE 259/2004 vp, s. 26

¹³² HE 259/2004 vp, s.27

kuin keksintö on jatkojalostettu siihen pisteeseen, että se on reaalisesti hyödynnettävissä.

Jos korkeakoulu on jättänyt keksintöilmoituksen vastailmoituksen¹³³ antamatta määräajassa, on korkeakoulun katsottava luopuneen 6 §:n mukaisesta *toissijaisesta* oikeudesta keksintöön.

Avoimen tutkimuksen kohdalla korkeakoulukeksintölaki ei tuonut keksijän kannalta suurta muutosta oikeuksiin työsuhdekeksintölain tutkijapoikkeukseen verrattuna. Ainoastaan velvollisuus tehdä keksintöilmoitus vaikuttaa tutkijan asemaan suorasti. Sen sijaan korkeakouluille annettu toissijainen oikeus varmistaa sen, että keksintö voi tulla kaupallistettavaksi siinäkin tapauksessa, ettei tutkija itse sitä syystä tai toisesta halua tehdä, mikä onkin lain tausta-ajatuksen kannalta kannatettavaa.

Sopimustutkimus

Korkeakoulun oikeudesta ottaa itselleen oikeudet sopimustutkimuksessa syntyviin keksintöihin säädetään lain 7 §:ssä. Sen mukaisesti korkeakoulu voi kirjallisesti tehtävällä ilmoituksella ottaa itselleen oikeudet sopimustutkimuksessa syntyviin keksintöihin. Ilmoitus on tehtävä kuuden kuukauden kuluessa keksintöilmoituksesta. Seuraus siitä, että korkeakoulu jättää vastailmoituksensa antamatta määräajassa, on että sen katsotaan luopuneen ensisijaisesta oikeudestaan keksintöön. Tällöin oikeudet keksintöön siirtyvät takaisin keksijälle. Tämä muistuttaa asiallisesti työsuhdekeksintölain 6 §:n määräyksiä.

Kun korkeakoulu on ilmoittanut ottavansa itselleen oikeudet keksintöön, keksijän on korkeakoulun vaatimuksesta viipymättä allekirjoitettava keksintöä koskeva siirtokirja sekä muut tarvittavat asiakirjat. Laki siis velvoittaa keksijän luovuttamaan oikeudet korkeakoululle, mikä on mielenkiintoinen ratkaisu sekä perustuslain 15 §:n omaisuuden suojan, että sopimusvapauden periaatteen näkökulmasta. Myöskään työsuhdekeksintölaissa ei vastaavaa velvoitetta ole.

¹³³ Ks. edellinen luku

Muut tilanteet

Mikäli korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan kuuluva keksintö on syntynyt muussa tilanteessa kuin avoimessa tai sopimustutkimuksessa, on korkeakoululla lain 8 §:n mukaan etuoikeus neuvotella keksijän kanssa keksintöön kohdistuvista oikeuksista.

Jos kyseinen keksintö on korkeakoulun toiminnan kannalta tarpeellinen, on korkeakoululla edellä mainitun etuoikeuden lisäksi oikeus saada kohtuullista korvausta vastaan käyttöoikeus keksintöön. Omalla toiminnalla laissa tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi sitä, että keksintö on otettavissa käyttöön korkeakoulun laboratorioissa tai hallinnollisissa tehtävissä. Tarpeellisuusvaatimus puolestaan tarkoittaa sitä, että keksinnön hyödyntämisestä on saatavissa todellista hyötyä. Tällaisessa tapauksessa korkeakoululla ei ole oikeutta siirtää käyttöoikeutta muille, ellei keksijän kanssa nimenomaisesti toisin sovita.¹³⁴

4.4 Korvaukset

Kohtuullinen korvaus

Kun korkeakoulu on ottanut edellä kuvatulla tavalla oikeudet keksintöön, keksijällä on oikeus korkeakoulukeksintölain 9 §:n nojalla saada keksinnöstä kohtuullinen korvaus. Korvauksen saaminen ei ole riippuvainen siitä, missä tutkimustyyppissä keksintö on syntynyt, vaan se kattaa kaikki edellä mainitut tilanteet, joissa korkeakoulu on ottanut oikeudet keksintöön.

Oikeus saada korvaus on ehdoton, joten ennen keksinnön syntymistä laadittu sopimusehto, jolla keksijä luopuu oikeudestaan kohtuulliseen korvaukseen, on lain mukaan mitätön. Keksijällä on toki mahdollista sopia korvauksesta etukäteen ennen keksinnön syntyäkin, mutta hän ei voi tehokkaasti luopua oikeudesta korvaukseen etukäteen. Tällaisen sopimusehdon kieltämisen taustalla on tarkoitus antaa keksijälle mahdollisuus arvioida keksintöä ennen kuin hän tekee päätöksiä korvauksista luopumisesta.¹³⁵

¹³⁴ HE 259/2004 vp, s. 28

¹³⁵ HE 259/2004 vp, s. 29

Kohtuullisen korvauksen suuruutta laskettaessa on otettava huomioon ensinnäkin keksinnön syntyyn vaikuttaneet olosuhteet sekä toisekseen korkeakoulun keksinnöstä saamat tuotot. Tarkoitus ei ole seurata täyden korvauksen periaatetta, vaan korvaus tulisi pikemminkin nähdä hyvityksenä tutkimuksen tuloksista korkeakoululle syntyneestä lisäarvosta. Mittapuuna ei siten ole korvaus käyttöoikeudesta, vaan hallituksen esityksen mukaan kyseessä on enneminkin kannustimen luonteinen hyvitys.¹³⁶ Tämä siksi, että tutkijoilla olisi aina intressi tehdä keksintöilmoitus ilman pelkoa korvauksetta jäämisestä. Keksintökorvauksen mahdollista sisältymistä tietyiltä osin tutkijan palkkaan ei kuitenkaan voida täysin sulkea pois, vaan palkka voidaan ottaa huomioon korvauksen suuruutta laskettaessa.

Keksinnön syntyyn vaikuttaneet olosuhteet tulee hallituksen esityksen mukaan ottaa huomioon, koska keksijän oma, itsenäinen rooli keksinnön syntymiseen saattaa olla hyvinkin pieni. Kuten hallituksen esityksessä asia on ilmaistu, ”[m]itä kiinteämmin keksintö on syntynyt tutkimusprojektissa, jossa tutkimustyötä suunnataan esimerkiksi sopimustutkimuksen tutkimussuunnitelmassa määrätyllä tavalla ja tutkimusyhteistyökumppanin antamia aineistoja hyödyntäen, sitä vähäisemmäksi voidaan lähtökohdaiseksi olettaa tutkijan/tutkijoiden itsenäinen, keksintökorvaukseen oikeuttava panos.”¹³⁷

Korkeakoulun keksinnöstä saamiin tuottoihin lasketaan korkeakoulun keksinnöstä saamat nettotulot, joista on vähennetty erilaiset kuluerät. Pykälän 3 momentin mukaan korkeakoulun on annettava keksijälle korvauksen määrittämiseksi tarvittavat tiedot. Asiallisesti tämä vastaa työsuhdekeksintölain 7 a § 1 momentin säännöstä, jonka mukaan työnantaja on velvollinen antamaan työntekijälle keksinnöstä maksettavan korvauksen määrittämiseksi tarpeelliset tiedot, ennen kaikkea keksintöön haetuista ja myönnettyistä patenteista sekä keksinnön mukaisten tuotteiden tai keksinnön mukaisen menetelmän mukaan valmistettujen tuotteiden valmistusmääristä ja myyntihinnoista. Korkeakoulukeksintölain säännöksestä on kuitenkin jätetty pois säännöksen jälkimmäinen osa, sillä korkeakoulu ei hallituksen esityksen mukaan välttämättä saa kyseisiä

¹³⁶ HE 259/2004 vp, s. 16

¹³⁷ HE 259/2004 vp, s. 29

tietoja ja erityisesti siksi, että korkeakoulukeksinnöistä maksettavan korvauksen lähtökohtana on korkeakoulun saama tuotto.¹³⁸

Korvauksen sovittelu

Korvauksen suuruus on myös soviteltavissa, ja oikeus sovitteluun on sekä keksijällä että korkeakoululla. Elleivät he pääse asiasta sopuun, voi tuomioistuin määrätä korvauksesta toisin kuin oli alun perin sovittu tai muutoin päätetty.¹³⁹ Korkeakoulukeksintölain 10 §:n mukaan oikeus voi määrätä korvauksesta toisin kuin mitä sopimuksella, päätöksellä tai tuomiolla on määrätty, mikäli olennaisesti muuttuneet olosuhteet antavat siihen aihetta.

Kohtuullistaminen tulee kyseeseen vain keksijän ja korkeakoulun välisessä suhteessa, ei siis suhteessa kolmanteen, kuten ulkopuoliseen sopimus- tai tutkimusyhteistyökumppaniin. Se ei myöskään saisi perustua osapuolten tekemään virhearviointiin, kuten siihen, että korkeakoulu on arvioinut ottamansa keksinnön arvon alakanttiin. Kohtuullistamissäännös on sisällöllisesti saman kaltainen kuin työsuhdekeksintölain 9 §, ja sitä tulisikin hallituksen esityksen mukaan soveltaa samalla tavoin.¹⁴⁰

Erikseen 10 § 1 momentissa mainitaan, ettei keksijää kuitenkaan voida velvoittaa palauttamaan jo suoritettua korvausta. Tässä on taustalla se tosiasia, että korvauksen kohtuuttomuus saatetaan havaita vasta hyvinkin pitkän ajan kuluttua, ja korkeakoululla on paremmat edellytykset pitää taloudellinen vahinko omanaan kuin keksijällä. Kyse on siis heikomman suojan periaatteesta.¹⁴¹ Lähtökohtaisesti keksijä on sopimusneuvotteluissa vastapuoltaan – olipa kyse korkeakoulusta tai yrityksestä – heikommassa asemassa, sillä näillä on usein käytössään paremmat taloudelliset ja tiedolliset resurssit

¹³⁸ HE 259/2004 vp, s. 30

¹³⁹ Bruun – Välimäki 2007, s. 103

¹⁴⁰ HE 259/2004 vp, s. 30

¹⁴¹ Heikomman suojasta ks. esim. Saarnilehto – Annola 2018, s. 23

sekä oikeudellinen asiantuntemus.¹⁴² Sovittelu on siten käytännössä mahdollista vain keksijän eduksi.¹⁴³

Kohtuuttoman ehdon sovittelussa pätevät luonnollisesti yleiset sopimusoikeudelliset periaatteet, joista tärkeimpänä sopimusten sitovuuden periaate, *pacta sunt servanda*. Sovittelu on siis vasta toissijaista ja poikkeus pääsäännöstä, jonka mukaan sopimus on sitova, eikä korkeakoulukeksintölakikaan ole tästä poikkeus.¹⁴⁴

Korkeakoulukeksintölain 10 § 2 momentin mukaan sopimuksen kohtuuttoman ehdon sovitteluun pätevät oikeustoimilain (laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista, 228/1929) säädökset, joita sovelletaan yleisesti varallisuus oikeudellisten sopimusten tekemiseen ja sellaisten pätemättömyyteen.¹⁴⁵

Korvauksen vanhentuminen

Oikeus korvaukseen myös vanhentuu, ellei vanhenemista katkaista. Pelkkä yksipuolinen ilmoitus tyytymättömyydestä ei riitä, vaan asiassa on nostettava korvauskanne. Korvauskanteen vireillepanoon on säädetty 3 momentissa kymmenen vuoden määräaika siitä, kun korkeakoulu on ilmoittanut ottavansa oikeuden keksintöön. Jos kannetta ei tässä ajassa nosteta, kanneoikeus menetetään. Poikkeuksena ovat tilanteet, joissa keksintöön on haettu patenttia, jolloin kanne voidaan kuitenkin aina panna vireille vuoden kuluessa patentin myöntämisestä. Säännös on otettu lakiin, jotta korvauskysymys ei jäisi ratkaisematta liian pitkäksi ajaksi.¹⁴⁶

Kymmenen vuoden vanhentumisaika on huomattavasti pidempi kuin yleinen velan vanhentumisaika, joka on velan vanhentumisesta annetun lain (278/2003) 4 §:n mukaan kolme vuotta. Tällä haluttiin pitää korkeakoulukeksintölain säännös yhtenäisinä työsuhdekeksintölain vastaavan kanssa; työsuhdekeksintölain aikaan voimassa olleen

¹⁴² Ks. Castrén 2015, s. 33.

¹⁴³ Bruun – Välimäki 2007, s. 103.

¹⁴⁴ Ks. esim. Norros 2018, s. 587 ja Saarnilehto – Annola 2018, s. 171.

¹⁴⁵ Kohtuuttoman ehdon sovittelusta ks. OikTL 36 §.

¹⁴⁶ HE 259/2004 vp, s. 30.

lainsäädännön¹⁴⁷ mukaan yleinen vanhentumisaika oli juuri tuo kymmenen vuotta. Myös momentin lopussa oleva patenttia koskeva poikkeus on työsuhtekeksintölain kanssa yhteneväinen. Hallituksen esityksessä yhteneväisyyttä on perusteltu muun muassa sillä, että käytännön tilanteissa osaan keksijöistä voidaan soveltaa eri lakeja, jolloin niiden yhdenmukaisuus on tarkoituksenmukaista. Patenttipoikkeus vanhentumisaikaan on tärkeä siksi, että patenttia voidaan hakea hyvinkin myöhäisessä vaiheessa keksinnön tekemisestä, mikä voi johtua esimerkiksi siitä, että keksintöä kehitellään pitkään ennen patentin hakemista.¹⁴⁸

Kuten edellä on mainittu, vanheneminen katkaistaan korkeakoulukeksintölain mukaan panemalla vireille korvauskanne. Lienee kuitenkin mahdollista, että vanheneminen voidaan katkaista myös saattamalla riita työsuhtekeksintölautakunnan ratkaistavaksi. Näin on työsuhtekeksintölautakunta esimerkiksi lausunnossaan 4/2005 todennut:

Työsuhtekeksintölautakunta katsoo näillä perusteilla, että A on katkaissut työsuhtekeksintölain 7 §:n 3 momentin mukaisen kannemääräajan saattamalla kohtuullista korvausta koskevan hakemuksen vireille lautakunnassa ja että hän ei siten menetä kanneoikeuttaan työsuhtekeksintölain 7 §:n 3 momentin nojalla. Sen sijaan siitä ajankohdasta, kun lautakunta antaa asiassa lausuntonsa, alkaa vanhentumislain 13 §:n nojalla kulua uusi entisen pituinen vanhentumisaika.

Analogisesti tämän voidaan katsoa pätevän myös korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan, sillä hallituksen esityksen perusteluista käy ilmi, että pyrkimys on ollut pitää korvauksen kohtuullistamissäännökset yhteneväisinä työsuhtekeksintölain kanssa.

4.5 Tutkimustulosten julkistaminen ja salassapito

Tutkimustulosten julkistamisesta ja salassapidosta sopimustutkimuksessa koskevat säännökset löytyvät korkeakoulukeksintölain 11 §:stä. Sen 1 momentin mukaan keksijä ei saa julkistaa tutkimustuloksia keksinnön suojaamisen tai muun hyödyntämisen

¹⁴⁷ Vuoden 2004 alusta kumottu asetus määräajasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille (32/1868).

¹⁴⁸ HE 259/2004, s. 31

vaarantavalla tavalla, jos korkeakoulu voi ottaa oikeudet sopimustutkimuksessa syntyneeseen keksintöön itselleen.¹⁴⁹ Keksijä ei siis saa kuuteen kuukauteen keksintöilmoituksen tekemisestä jättää tällaista keksintöä koskevaa patenttihakemusta tai muutoinkaan määrätä keksinnöstä, ellei korkeakoulu kirjallisesti ilmoita, ettei se tule otta-
maan oikeuksia keksintöön tai anna keksijälle nimenomaista lupaa patentoida keksintönsä. Keksijällä on siis lyhyesti ilmaistuna *salassapitovelvollisuus* keksinnöstä, ellei – kuten pykälän alku kuuluu – muuta ole sovittu.

11 §:n 2 momentin mukaan myös korkeakoulun on pidettävä salassa sille annetut keksintöön liittyvät tiedot, kunnes keksintö on riittävällä tavalla suojattu eikä salassapidolle ole muita erityisiä syitä. Tämä on pääsääntö, johon tulevat poikkeukset löytyvät heti saman pykälän 3 momentista:

[K]orkeakoulu voi antaa keksintöä koskevia tietoja tutkimusyhteistyön osapuolille, jos tutkimusta koskevissa sopimuksissa on sovittu tulosten hyödyntämisestä, siirtymisestä tai tiedoksisaannista, tai muille tahoille, jos tietojen antaminen on keksinnön hyödyntämisen vuoksi tarpeellista. Korkeakoulun on tällöin huolehdittava siitä, ettei tietojen antamisella vaaranneta keksinnön suojaamista, hyödyntämistä tai keksijän tieteellisen julkaisuoikeuden ensisijaisuutta.

Tämä tarkoittaa sitä, että jos oikeudet ovat siirtyneet esimerkiksi tilaustutkimuksen tilaajalle, olisi tilaajalla lähtökohtainen oikeus päättää keksinnön julkistamisesta. Keksinnön hyödynnettävyyden realistiseksi arvioimiseksi tilaajan tai muun sopimuskumppanin tulee luonnollisesti saada riittävät tiedot keksinnöstä. Korkeakoulun on kuitenkin huolehdittava samalla keksijän oikeuksista, joten sen on huolehdittava esimerkiksi salassapitosopimuksin tiedon luottamuksellisuudesta luovuttaessaan tietoja kolman-
sille.¹⁵⁰

Salassapitosäännös on tärkeä siksi, että keksinnön patentoitavuus edellyttää *uutuutta*, eli se ei saa olla tullut tunnetuksi ennen patenttihakemuksen jättämistä. Vasta hake-

¹⁴⁹ ks. edellä luku 4.3.2

¹⁵⁰ HE 259/2004 vp, s. 32

muksen jättämisen jälkeen keksintö voidaan julkistaa. Patenttilain 2 §:n mukaan tunnetuksi katsotaan kaikki, mikä on tullut julkiseksi, joko kirjoituksen tai esitelmän välityksellä, hyväksikäyttämällä tai muulla tavalla.¹⁵¹

Patenttilain säännökseen viittasi myös eduskunnan perustuslakivaliokunta, joka katsoi eduskunnan sivistysvaliokunnalle antamassaan lausunnossa (PeVL 28/2005 vp), että vaikka julkistamiskiellossa on kyse rajoituksesta tutkijan perustuslain 12 §:n 1 momentissa turvattuun sananvapauteen, se on kuitenkin tarpeen keksintöön kohdistuvien oikeuksien suojaamiseksi. Lisäksi perustuslakivaliokunta katsoi, että perustuslain 16 §:n 3 momentissa turvattu tieteen vapaus liittyy läheisesti tutkijan oikeuteen julkistaa tutkimustuloksensa. Korkeakoulun salassapitovelvollisuuden osalta kyse on puolestaan perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaisesta julkisuusperiaatteesta, jonka mukaan viranomaisen¹⁵² hallussa olevat asiakirjat ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Vastakkain olivat siis perustuslaissa turvatut periaatteet ja tarve suojata keksintöön kohdistuvia oikeuksia. Perustuslakivaliokunta ei lausunnossaan nähnyt näissä perustuslaillista ristiriitaa, joten se yhtyi hallituksen esityksen näkemykseen siitä, että keksinnön suojaaminen on perustuslain tarkoittama välttämätön syy.¹⁵³

Avoimen tutkimuksen ollessa kyseessä ei keksijällä ole estettä keksinnön julkistamiselle. Hallituksen esityksessä tosin todetaan, että rajanvetotilanteissa tämän olisi odotettava korkeakoulun kantaa siihen, onko kyseessä sopimustutkimukseksi katsottava tilanne, jotta mahdollisilta riidoilta välttyttäisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.¹⁵⁴

4.6 Todistustaakan jako

Korkeakoulukeksintölain 12 §:n 1 momentin mukaan korkeakoulun on osoitettava, että sillä on oikeus edellä tutkielman luvussa 4.3.2 kuvatuissa tilanteissa ottaa itselleen

¹⁵¹ Ks. uutuusvaatimuksesta esim. Oesch – Pihlajamaa – Sunila 2014, s. 68-78

¹⁵² Yliopistot olivat ennen 1.1.2010 voimaan astunutta yliopistolakia valtion virastoja

¹⁵³ PeVL 28/2005 vp, s. 4

¹⁵⁴ HE 259/2004 vp, s. 32

oikeudet keksintöön. Taustalla on lähtökohtana yleinen todistustaakka: se, joka väittää itsellään olevan paremman oikeuden, on lähtökohtaisesti velvollinen osoittamaan väitteensä toteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että korkeakoulun on kyettävä näyttämään, että keksintö on syntynyt sopimustutkimuksessa, esimerkiksi dokumentoimalla riittävällä tavalla käynnissä olevat sopimustutkimushankkeet.¹⁵⁵

Jos keksintö on syntynyt ”läheisessä yhteydessä” sopimustutkimushankkeeseen, on todistustaakka 2 momentin mukaan keksijällä. Todistustaakkaa olisi hallituksen esityksen mukaan sovellettava vain silloin, kun ”korkeakoulu osoittaa, että keksintö on olennaisesti sopimustutkimushankkeeseen perustuva tai se ilmeisesti on syntynyt sopimustutkimushankkeessa.” Keksijän aseman helpottamiseksi lakiin on kuitenkin otettu kuuden kuukauden määräaika sopimustutkimushankkeen päättymisestä, jonka jälkeen syntynyt keksintö on katsottava avoimessa tutkimuksessa syntyneeksi, ellei korkeakoulu esitä näyttöä muusta.¹⁵⁶

Kuuden kuukauden määräaikaa on noudatettava myös tilanteissa, jossa palvelussuhde korkeakouluun päättyy. Pykälän 3 momentin mukaan keksintöä pidetään palvelussuhteen aikana tehtynä, jos keksintöön, joka palvelussuhteen jatkuessa olisi kuulunut korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan, haetaan patenttia tai sitä ryhdytään muulla tavalla hyödyntämään kuuden kuukauden kuluessa palvelussuhteen päättymisestä. Keksijän on kyettävä tarvittaessa osoittamaan todennäköisiä perusteita keksinnön syntymiselle palvelussuhteen jälkeisenä aikana – eli näyttötaakka on keksijällä. Säännöksellä on pyritty ehkäisemään palvelussuhteen päättymisestä syntyviä epäselvyyksiä ja epävarmuutta keksintöön kuuluvista oikeuksista. Sillä suojataan siten sekä keksijän että korkeakoulun oikeuksia.¹⁵⁷

¹⁵⁵ HE 259/2004 vp, s. 32

¹⁵⁶ HE 259/2004 vp, s. 32-33

¹⁵⁷ HE 259/2004 vp, s. 33

4.7 Riitojen ratkaisu

Kuten edellä olevasta käykin hyvin ilmi, voi oikeuksista keksintöön tai esimerkiksi korvauksen suuruudesta syntyä epäselvyyksiä. Sitä varten on korkeakoulukeksintölain 13 §:ään otettu säännökset riitojen ratkaisusta.

Riitojen ratkaisusta säädetään tarkemmin lain 13.2 §:ssä. Sen mukaan korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan kuuluvat riita-asiat käsitellään markkinaoikeudessa¹⁵⁸, jolloin sovelletaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä patenttiasioissa säädetään. Tähän mennessä korkeakoulukeksintölakia ei ole jouduttu soveltamaan kertaakaan oikeudessa.¹⁵⁹

1 momentissa viitataan työsuhdekeksintölain säännöksiin työsuhdekeksintölautakunnasta¹⁶⁰ ja 2 momentissa säädetään riita-asioiden käsittelystä markkinaoikeudessa. Seuraavaksi käydään läpi nämä instanssit ja niiden rooli korkeakoulukeksintöjen osalta.

4.7.1 Työsuhdekeksintölautakunta

Työsuhdekeksintölautakunta on työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa itsenäisesti toimiva lakisääteinen lautakunta, jonka tehtävänä on antaa lausuntoja sekä työsuhdekeksintölain että korkeakoulukeksintölain soveltamista koskevissa asioissa.¹⁶¹ Lautakunta koostuu työsuhdekeksintölain 11 §:n mukaan puheenjohtajasta ja kahdeksasta jäsenestä, joista kolme edustaa työnantajia ja kolme työntekijöitä, jotka nimitetään valtioneuvoston toimesta kolmeksi vuodeksi näitä edustavien järjestöjen¹⁶² ehdotuksesta.

¹⁵⁸ Korkeakoulukeksintöjä koskevat riita-asiat keskitettiin markkinaoikeuteen vuoden 2013 lainuudistuksessa (laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa (100/2013)). 13 §:n alkuperäisessä muodossa korkeakoulukeksintöjä koskevien riita-asioiden käsittelypaikka oli Helsingin kärjäoikeus.

¹⁵⁹ Tieto saatu sähköpostitse markkinaoikeudelta 13.3.2018 ja Helsingin kärjäoikeudelta 14.3.2018.

¹⁶⁰ Kohdassa viitataan työsuhdekeksintölain 11, 11 a ja 11 b §:iin, jotka koskevat keksintölautakuntaa

¹⁶¹ Työ- ja elinkeinoministeriö 2019

¹⁶² Vuosiksi 2019-2021 nimitettyyn työsuhdekeksintölautakuntaan kuuluvat jäsenet edustavat esimerkiksi Elinkeinoelämän Keskusliittoa ja SAK:ta.

Puheenjohtajan ja kaksi muuta jäsentä ovat myös valtioneuvoston määrääjäksi nimitettäviä, mutta näiden tulee olla puolueettomia. Puheenjohtajan ja toisen näistä jäsenistä, joka toimii myös varapuheenjohtajana, tulee olla juristeja (”tuomarin virkaan vaadittavan tutkinnon suorittaneita ja tuomarin toimiin perehtyneitä”). Toisen jäsenen puolestaan tulee olla teknillisen koulutuksen saanut ja perehtynyt patenttialan asioihin. Voidaan sanoa, että työsuhdekeksintölautakunta muodostetaan *kolmikantaperiaatteen* mukaisesti.

Korkeakoulukeksintölain säätämisen yhteydessä työsuhdekeksintölakiin otettiin uusi 11 b §, jonka nojalla työsuhdekeksintölautakunnan yhteyteen perustettiin korkeakoulujaosto, jonka puheenjohtaja ja puolueettomat jäsenet ovat samat kuin työsuhdekeksintölautakunnalla. Muut kuusi jäsentä edustavat korkeakouluja työnantajina sekä keksijöitä työntekijöinä, ja heidät nimitetään asianomaisten järjestöjen ehdotuksesta.

Lausuntoa työsuhdekeksintölautakunnalta voivat pyytää 11 a §:n mukaisesti työntekijä ja työnantaja (tai molemmat yhdessä) sekä tuomioistuin, jos keksintöä koskeva riita on sillä käsiteltävänä. Myös patentti- ja rekisterihallituksella patenttiviranomaisena on sama oikeus, jos keksintöä koskeva hakemus on sen käsiteltävänä. Lausuntopyyntö on tehtävä kirjallisesti lautakunnan ohjeistuksen mukaisesti.¹⁶³

Työsuhdekeksintölautakunnalta pyydetään useimmiten lausuntoa kohtuullisen korvauksen suuruudesta, mutta se voi antaa lausuntoja myös muustakin työsuhdekeksintölain soveltamiseen kuuluvasta kysymyksestä. Lautakunnan lausunnot ovat suositusluontoisia, eivätkä ne siten ole asianosaisia sitovia. Osapuolten onkin ilmoitettava lautakunnalle, aikovatko he noudattaa lausuntoa. Ilmoitus on tehtävä kahden kuukauden kuluessa sen kuukauden päättymisestä, jolloin asianosainen sai kappaleen lausuntoa.¹⁶⁴

Työsuhdekeksintölautakunta ei ole antanut yhtään suoraan korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan kuuluvaa lausuntoa.¹⁶⁵

¹⁶³ Työ- ja elinkeinoministeriö 2019

¹⁶⁴ Oesch – Pihlajamaa – Sunila 2014, s. 370-371

¹⁶⁵ Karhunen, sähköposti 18.1.2019.

4.7.2 Markkinaoikeus

Korkeakoulukeksintölain soveltamisalaan kuuluvat riita-asiat käsitellään markkinaoikeudessa, jonne on keskitetty kaikki muutkin teollis- ja tekijänoikeudelliset asiat. Markkinaoikeudessa sovelletaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä patenttiasioissa (patenttiL 9 §) säädetään. Ennen lainmuutosta (103/2013) korkeakoulukeksintöjä koskevat riidat käsiteltiin keskitetysti Helsingin kärjäoikeudessa, joka oli myös työsuhdekeksintö- ja patenttiasioden forum. Tätä perusteltiin hallituksen esityksessä yhdenmukaisen oikeuskäytännön varmistamisella.¹⁶⁶

Epäselvää sen sijaan on, mikä tuomioistuin on toimivaltainen, kun riitä koskee korkeakoulujen sisäisiä hallinnollaisia päätöksiä, kuten päätöksiä keksintöohjesäännöstä. Yliopistolain 83 a §:n ja ammattikorkeakoululain 58.2 §:n mukaan korkeakoulun hallintoasiassa antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla siihen hallinto-oikeuteen, jonka tuomiopiirissä korkeakoulun päätoimipaikka sijaitsee. Voidaan kuitenkin päätellä, että korkeakoulukeksintölain oikeuspaikkasäännös on *lex specialis* -säännön perusteella määräävä. Yliopistolaissa ja ammattikorkeakoululaissa on molemmissa myös nimenomainen säännös siitä, ettei korkeakoulun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla, jos se koskee ”johtosääntöä tai muuta yleistä määräystä” – keksintöohjesääntö lienee juuri tällainen.¹⁶⁷

4.8 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Lopuksi korkeakoulukeksintölain 14 §:stä löytyy säännös, jonka mukaan korkeakouluille yhteisiä tarkempia säännöksiä voidaan antaa valtioneuvoston asetuksella. Asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä:

- keksintöilmoituksen tekemisestä (5 §)
- oikeuksien siirtämisessä noudatettavista menettelyistä (6–8 §)
- korvausten maksamisesta (9 §)

¹⁶⁶ HE 259/2004 vp, s. 33

¹⁶⁷ Bruun – Välimäki 2007, s. 118

Korkeakouluissa tehtävien keksintöjen osalta ei tällaista asetusta ole toistaiseksi annettu, vaikka työsuhdekeksintölain osalta sellainen löytyykin.¹⁶⁸

Myös korkeakoulut itse voivat antaa tarkempia määräyksiä korkeakoulukeksintölain soveltamisesta. Yliopistolain 28 § ja ammattikorkeakoululain 21 § sisältävät säännöksen, jonka mukaan korkeakoulun toiminnan ja hallinnon järjestämisestä määrätään korkeakoulun johtosäännössä ja muissa vastaavissa korkeakoulun sisäisissä määräyksissä. Korkeakoulut voivat siis tehdä itselleen sisäiseen käyttöön esimerkiksi keksintöohjesäännön, josta löytyvät tarkemmat ohjeet ja määräykset siitä, miten korkeakoulukeksintölakia siellä sovelletaan.¹⁶⁹ Ohjesäännössä ei kuitenkaan voi poiketa lain pakottavista säännöksistä, kuten keksijän oikeudesta kohtuulliseen korvaukseen¹⁷⁰, joka on lain mukaan ehdoton.¹⁷¹

4.9 Vuoden 2018 uudistushanke

Vuonna 2015 työnsä aloittanut pääministeri *Juha Sipilä*n hallitus linjasi yhdeksi strategiseksi kärkihankkeekseen vahvistaa korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyötä innovaatioiden kaupallistamiseksi. Tämän kärkihankkeen osana hallituksella oli tavoitteena vahvistaa tutkimustulosten vaikuttavuutta ja kaupallistamista, mitä oli tarkoitus myös ohjata rahoitusinstrumentilla.¹⁷² Tätä valmistelemaan perustettiin työ- ja elinkeinoministeriön työryhmä, joka laati luonnoksen hallituksen esitykseksi korkeakoulukeksintölain uudistamisesta.¹⁷³

Luonnoksessa esitettiin korkeakoulukeksintölakia uudistettavaksi ensisijaisesti keksintöjen kaupallistamisen tehostamisen näkökulmasta. Lisäksi siihen sisältyi lakitek-

¹⁶⁸ Asetus oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (527/1988)

¹⁶⁹ Korkeakoulujen sisäisistä ohjeistuksista tarkemmin luvussa 5.2.

¹⁷⁰ Eduskunnan sivistysvaliokunta kiinnitti mietinnössään huomiota, että korvauksen suuruudesta voidaan nimenomaisesti päättää yksipuolisella hallinnollisella päätöksellä. Ks. SiVM 1/2006 vp, s. 4.

¹⁷¹ Bruun – Välimäki 2007, s. 119

¹⁷² Ratkaisujen Suomi, s. 18

¹⁷³ TEM002:00/2018

nisiä muutoksia, jotka aiheutuvat muun muassa yliopistolakiin, ammattikorkeakoululakiin ja Suomen Akatemiasta annettuun lakiin (922/2009) aiemmin tehdyistä muutoksista. Lain soveltamisalan piiristä (1 §) esitettiin poistettavaksi 2 momentti: ”Tätä lakia sovelletaan myös Suomen Akatemian tutkimusvirassa olevien henkilöiden suomalaisissa korkeakouluissa tekemiin, Suomessa patentilla suojattavissa oleviin keksintöihin.” Lisäksi 3 §:n määritelmiin olisi lisätty maininnat Poliisiammattikoreakoulusta ja Ahvenanmaan maakuntahallituksen alaisuudessa toimivasta ”Yrkehögskolan på Ålandista” (sic!).¹⁷⁴

Hankkeen varsinainen ”pihvi” oli kuitenkin korkeakoulukeksintölain 6 §:n kohdalla. Siinä pykälän ensimmäisen momentin alkuun oli tarkoitus lisätä lause ”Ellei avoimessa tutkimuksessa ole muuta sovittu...” Käytännössä tämä tarkoittaa sopimusvapauden ulottamista avoimeen tutkimuksen puolelle ja lisäisi korkeakoulun mahdollisuuksia hyödyntää keksintöä. Kuten esitysluonnoksen yksityiskohtaisissa perusteissa todetaan:

Muutoksen tarkoituksena on muuttaa oikeuksien siirto myös avoimessa tutkimuksessa laajemmin sopimusvapauden piiriin. On tarkoituksenmukaista, että korkeakouluilla on kannustin sopia oikeuksien siirrosta tarpeidensa mukaisesti jo ennakoon eikä niin, että oikeudet selvitetäisiin vasta siinä tilanteessa, kun niiden hyödyntämiseksi on jo olemassa konkreettisia suunnitelmia.¹⁷⁵

Uudistushanke kuitenkin kaatui – ainakin toistaiseksi – laajaan vastustukseen.¹⁷⁶ Luonnoksesta annettiin kaikkiaan 34 lausuntoa, joukossa mm. korkeakoulujen sekä niiden piirissä tai lähellä toimivien järjestöjen lausuntoja.¹⁷⁷ Yhteistä lausunnoille kautta linjan kuitenkin oli, että tarve korkeakoulukeksintölain uudistamiselle nähdään todellisenä. Kuten Tieteentekijöiden liitto lausunnossaan toteaa, ”[k]eksintöjen laaja hyödynnettävyys on sekä keksijän, korkeakoulujen ja elinkeinoelämän hyöty.”¹⁷⁸

¹⁷⁴ Työ- ja elinkeinoministeriö 2018, s. 15

¹⁷⁵ Työ- ja elinkeinoministeriö 2018, s. 15-16

¹⁷⁶ Huuskonen, sähköposti 25.4.2019

¹⁷⁷ TEM002:00/2018

¹⁷⁸ Tieteentekijöiden liitto ry 21.6.2018

Kritiikki kohdistuikin eri osa-alueisiin lausunnonantajasta riippuen. Esimerkiksi yliopistojen tutkijoita edustava Tieteentekijöiden liitto katsoi, että sopimusvapauden laajentaminen avoimeen tutkimukseen heikentäisi yksittäisen tutkijan asemaa, sillä tällä on lähtökohtaisesti heikompi neuvotteluasema kuin korkeakoululla. Lisäksi liitto katsoi vaarana olevan myös eri tutkijaryhmien välisen eriarvoisuuden lisääntyminen, erityisesti vakituisessa työsuhteessa olevien ja määräaikaisten välillä.¹⁷⁹ Saman näkemyksen esitti mm. yliopisto-opiskelijoita edustava Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL).¹⁸⁰

Korkeasti koulutettujen työmarkkinakeskusjärjestö Akava ry puolestaan kritisoi kaa-vaillon muutoksen korkeakoulueksintölain 6 §:ään heikentävän työntekijän oikeus-turvaa ilman, että se edes toisi parannusta nykytilanteeseen keksintöjen kaupallistami-sen näkökulmasta. Useiden muiden lausunnonantajien ohella myös Akava katsoi, ett-eivät korkeakoulut ja yksittäiset tutkijat ole tasavertaisessa neuvotteluasemassa sopi-akseen oikeuksista – Akavan mukaan vaarana olisi, että ”sopimusvapaus” muuttuisi työsopimusten vakioehdoksi.¹⁸¹

IPR University Center (Immateriaalioikeusinstituutti) yhdisti muutosehdotuksen ai-heuttamat ongelmat EU-oikeuteen:

Ehdotuksen mahdollistamat erilaiset käytännöt voivat johtaa myös esimerkiksi EU:n perusoikeuskirjassa suojatun yhdenvertaisuuden (20 Artikla), sanan- (11 Artikla) ja tutkimuksenvapauden (13 Artikla) kannalta ongelmalliseen kehityk-seen. Erilaiset käytännöt asettavat julkista rahoitusta nauttivien korkeakoulujen tutkijat yhden- vertaisuuden näkökulmasta ongelmalliseen tilanteeseen. Paten-tointi merkitsee lisäksi säännönmukaisesti tutkimustulosten määräaikaista sa-lassapitovelvollisuutta, mikä on helposti ristiriidassa sanan- ja tutkimuksenva-pauden kanssa. Koska tieteen tulokset ovat laajalti patentoitavissa, kyseinen uhka sanan- ja tieteenvapaudelle on merkittävä.¹⁸²

¹⁷⁹ Tieteentekijöiden liitto ry 21.6.2018.

¹⁸⁰ SYL 21.6.2018.

¹⁸¹ Akava ry 26.6.2018.

¹⁸² IPR University Center 2018, s. 2–3.

Kritiikkiä suunnattiin myös itse korkeakoulukeksintölakiin. Esimerkiksi korkeakouluja edustava Sivistystyönantajat katsoi, että selkeintä olisi sisällyttää korkeakoulukeksinnöt osaksi työsuhdekeksintölakia, sillä korkeakouluilla on heidän mielestään paremmat edellytykset edistää keksintöjen kaupallistamista kuin yksittäisillä tutkijoilla.¹⁸³

Jännite suhtautumisessa korkeakoulukeksintöjen kaupallistamisen ongelmiin tutkijoiden (työntekijöiden) ja korkeakoulujen (työnantajien) välillä on hyvin selkeä – molemmat vihjaavat omissa lausunnoissaan toisen osapuolen osaamattomuuden olevan syynä korkeakoulukeksintöjen heikkoon kaupallistettavuuteen. Tämä on nähtävissä etenkin em. Sivistystyönantajien ja Tieteentekijöiden liiton lausunnoissa.

Työntekijäjärjestöjen lisäksi IPR University Center osoittaa osan kritiikistään yliopistojen suuntaan, sillä kovinkaan monessa niistä ”ei ole tarjolla palveluita tutkimustulosten kaupallistamiseksi”, ja että niiden ”asenneilmapiiri voi olla jopa kielteinen tutkimustulosten kaupallistamiselle”.¹⁸⁴ Näillä perustein on helppo ymmärtää näkemystä, ettei perustalla oleva ongelma ole korjattavissa yksittäisellä lainmuutoksella.

¹⁸³ Sivistystyönantajat ry 27.6.2018.

¹⁸⁴ IPR University Center 2018, s. 3–4.

5 KORKEAKOULUKEKSINNÖT SUOMESSA

5.1 Tilastotietoa korkeakoulukeksinnöistä

Valtaosa keksintöilmoituksista koskee lääketieteen, tekniikan ja luonnontieteiden aloja. Vähemmän yllättävää on, että oikeustieteiden alalla ei ole tehty lainkaan keksintöilmoituksia. Esimerkiksi humanistisiin tieteisiin (joihin tässä yhteydessä luen myös oikeus-, kasvat- ja yhteiskuntatieteet) ja taiteisiin keskittyvässä Lapin yliopistossa ei tutkittujen tilastojen valossa ole tehty yhtään keksintöilmoitusta.

Tiedot ovat peräisin opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen ylläpitämästä opetushallinnon tilastopalvelu Vipusesta¹⁸⁵. Huomattava on kuitenkin, että Vipusen tiedot eivät ilmeisestikään ole täydellisiä, mutta suuntaa-antavina ne toimivat varmasti hyvin luomaan kuvaa korkeakoulukeksintöjen määrästä eri korkeakouluissa.¹⁸⁶

Näiden tilastojen valossa Suomessa tehdään yliopistoissa vuosittain joitakin satoja keksintöilmoituksia (Taulukko 1). Pääkaupunkiseudun suuret yliopistot, Helsingin yliopisto ja Aalto-yliopisto erottuvat joukosta selvästi ilmoitusten määrässä mitattuna, kun taas esimerkiksi – kaupallis-teknillisesti painotuksestaan huolimatta – Vaasan yliopisto jää vuosittain vain yksittäisiin keksintöilmoituksiin. Selityksen löytäminen tähän vaatisi erillisen tutkimuksensa, mutta vahva veikkaukseni on, että se liittyy eri yliopistojen ohjeistuksiin ja sisäisiin prosesseihin.

¹⁸⁵ <https://vipunen.fi/fi-fi/>

¹⁸⁶ Asiasta on tiedusteltu Vipusen ylläpidolta, mutta koska vastausta ei ole saatu, on tilaston tosiasiallinen luotettavuus spekulatiivisuuden varassa.

Taulukko 1: Keksintöilmoitusten määrä vuosina 2013–2018 (yliopistot)¹⁸⁷

Yliopisto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aalto-yliopisto	102	121	134	151	138	151
Helsingin yliopisto	59	57	92		108	103
Itä-Suomen yliopisto	19	18	16	27	29	17
Jyväskylän yliopisto		20	7	7	7	13
LUT ¹⁸⁸					33	27
Oulun yliopisto	81	53	54	44	47	35
Tampereen yliopisto	110	80	64	94	61	66
Turun yliopisto	29	24	38	28	38	27
Vaasan yliopisto	1	5	3	25	8	1
Åbo Akademi		12	16	12	6	8
Yhteensä	401	390	424	388	475	448

Ammattikorkeakouluissa keksintöilmoituksia tehdään huomattavasti vähemmän – vain joitakin kymmeniä vuosittain (taulukko 2). Keksintöilmoitukset ja patentit ovat hyviä esimerkkejä immateriaalioikeuksien hyödyntämisen mittareista, mutta ammattikorkeakoulujen kohdalla patenttien omistamista ei usein edes pidetä tavoitteena, vaan ammattikorkeakoulujen ”innovaatiroolin” mukaisesti ne pyrkivät saamaan yhteisten tutkimusprojektien tulokset yhteistyökumppaneiden hyödynnettäviksi.¹⁸⁹

Taulukko 2: Keksintöilmoitusten määrä 2013–2018 (amk)

Ammattikorkeakoulu	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Jyväskylän amk	8	8	7	5	4	3
Kaakkois-Suomen Amk	14	10	2	7	5	5
Kajaanin amk			1	2		
Karelia-amk	3					
Laurea-amk	8	9	8	2	10	15
Metropolia Amk	19	2	3			
Oulun amk	1	1	1	1		3
Tampereen amk	4					
Yhteensä	57	30	22	17	19	26

¹⁸⁷ OPH:n Vipunen-tietokanta

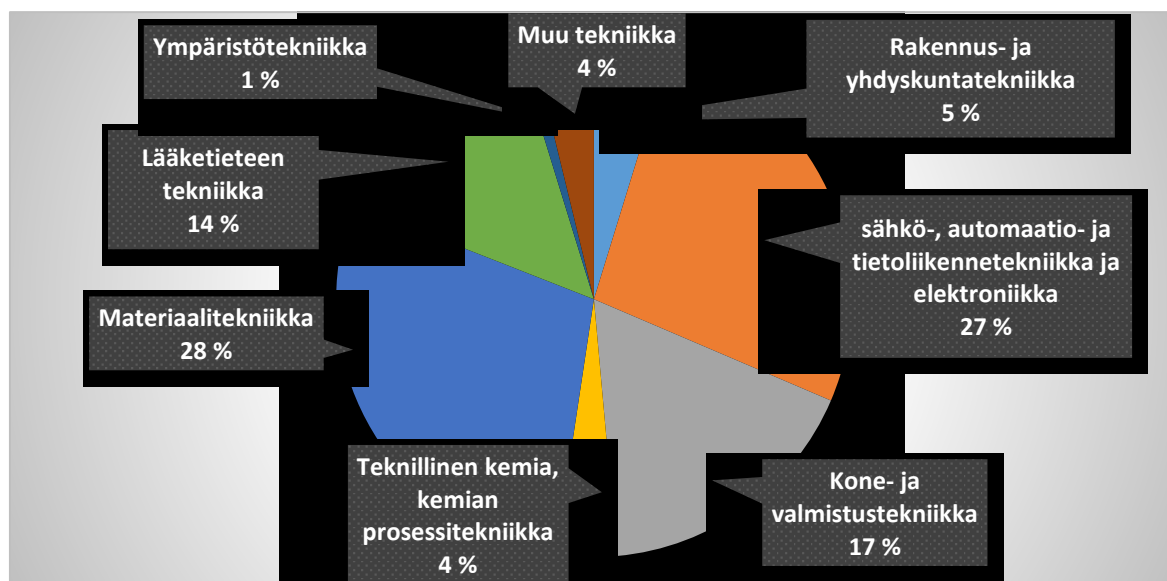
¹⁸⁸ Lappeenrannan–Lahden teknillinen yliopisto

¹⁸⁹ Ahmaniemi 2011.

Valtaosa keksintöilmoituksista – noin 77 % vuonna 2018 – etenee jatkotyöstöön. Tämä viitannee siihen, että ilmoituksia tehdään pääsääntöisesti relevanteista tuloksista, joissa myös on jatkokehityspotentiaalia.

Alakohtaisesti tarkasteltuna ehdottomasti suurin osa keksintöilmoituksista koskee tekniikan alojen keksintöjä. Tämä ei tietenkään ole millään tavoin yllättävää, ottaen huomioon sen, että keksinnön edellytyksenä on nimenomaisesti sen tekniikan alaan liittyvä luonne.

Eniten ilmoituksia tehdään Aalto-yliopistossa ja Tampereen yliopistossa¹⁹⁰ Jos tarkastellaan tarkemmin esimerkiksi Aalto-yliopistossa vuonna 2018 tehtyjä tekniikan alan keksintöilmoituksia (kuva 4), huomataan, että niistä suurimmat ryhmät ovat materiaa-
liteknikka (28 %), sähkö-, automaatio- ja tietoliikennetekniikka ja elektroniikka (27 %) sekä kone- ja valmistustekniikka (17 %). Esimerkiksi nykyisin paljon puhuttu ympäristötekniikka jää vain yhteen prosenttiin keksintöilmoituksista.

Kuva 4: Aalto-yliopiston tekniikan alojen keksinnöt aloittain (2018)

¹⁹⁰ Tampereen yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto yhdistyivät 1.1.2019 uudeksi Tampereen yliopistoksi.

5.2 Keksintöohjeet eri korkeakouluissa

Jokaisella korkeakoululla olisi hyvä olla olemassa keksintöohje, jossa kuvataan työsuhteessa syntyneiden keksintöjen kaupallistamisprosessit ja avataan keksijän ja korkeakoulun oikeuksia. Tällainen ohje selkeyttää toimintatapoja ja vähentää epätietoisuutta siitä, miten keksintöjen kanssa tulisi toimia. Kaikilla tällaisia ohjeita ei kuitenkaan ole, mikä voi johtua esimerkiksi korkeakoulussa opettettavien tieteenalojen laadusta.

Seuraavassa esitellään esimerkkejä suomalaisten korkeakoulujen keksintöohjeista ja kaupallistamisprosesseista.

5.2.1 Aalto-yliopisto

Aalto-yliopisto on Suomen merkittävin korkeakoulukeksintöjä tuottava korkeakoulu, joka oman ilmoituksensa mukaan hakee vuosittain keskimäärin kolmisenkymmentä patenttia. Yliopisto mainostaa, että siellä tehtävän tutkimuksen tuloksena syntynyttä suojattua teknologiaa on käytössä monessa kansainvälisessä yrityksessä.¹⁹¹

Aalto-yliopistossa keksintöjen kaupallistamisesta, immateriaalioikeuksista ja teknologiansiirrosta vastaa Aalto Innovation Services -niminen yksikkö. Se tarjoaa tutkimustietoa (esim. markkina-analyysijä) ja valmennusta ja vastaa yliopiston immateriaalioikeuksien hallinnasta ja niiden kaupallistamisesta. Tehtävänsä se määrittelee seuraavasti: ”The priority is to convert research results to positive societal impact through commercialization.” Vapaasti kääntäen, kaupallistamisen kautta tutkimuksella voi olla positiivinen vaikutus yhteiskuntaan.¹⁹²

Aalto-yliopistolla on auki kirjoitetut immateriaalioikeuksien kaupallistamisen perusteet, jotka on hyväksytty yliopiston hallituksessa syyskuussa 2017. Niiden mukaan yliopiston päätavoite tältä osin on ”maksimoida yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus tuomalla tutkimuksen, opetuksen ja muiden toimintojen yhteydessä syntyneet tulokset parhaaseen mahdolliseen käyttöön.” Samalla yliopisto ilmoittaa tavoitteekseen

¹⁹¹ Aalto-yliopisto 2019.

¹⁹² Aalto Innovation Services 2019a.

turvata akateemisen henkilökunnan ja opiskelijoiden oikeudet kaupallistamisprosessissa, ottaen huomioon kansallisen lainsäädännön vaatimus yritysten tasapuolisesta kohtelusta (oikeuksien siirto tulee tehdä käyvästä arvosta) sekä erilaiset eettiset näkökohdat, esimerkiksi ympäristönäkökulma.¹⁹³

Kaupallistamisen mahdollisista muodoista dokumentissa todetaan seuraavat:

- omistusoikeus tai lisenssi siirretään tilaustutkimussopimuksen nojalla olemassa olevaan yritykseen;
- lisensointi maksua vastaan;
- myynti yritykselle käyvästä arvosta;
- siirto startup-yritykselle yrityksen osakkeita vastaan tai maksettavaksi prosenttiosuutena vuosittaisesta liikevaihdosta.¹⁹⁴

Elokuussa 2019 Aalto-yliopiston Innovaatiopalveluiden verkkosivuilla oli lisensoitavissa tai hankittavissa yhteensä 19 eri suojattua teknologiaa kolmessa eri teknologiaryhmässä.¹⁹⁵

Aalto-yliopistossa on laadittu sisäiseen käyttöön kattava ohjeistus keksinnön kaupallistamisprosessista ja tutkimus- ja innovaatiotoiminnan käsitteistä. Esimerkiksi prosessi keksinnön tekemisestä kaupallistamiseen menee oppaan mukaan lyhyesti näin ja kuvan 5 esittämällä tavalla:

Yliopiston palveluksessa oleva henkilö ilmoittaa keksinnöstä innovaatiopalveluiden sivuilta löytyvällä keksintöilmoituslomakkeella, johon hankitaan myös yksikönjohtajan allekirjoitus. Innovaatiopalvelut arvioivat keksinnön teknisen - ja kaupallistamis-potentiaalin. Jos potentiaali löytyy riittävästi, käydään keksijän kanssa keskustelu keksinnön hyödyntämisestä, patentoinnista, kaupallistamisesta ja mahdollisesta start-up-yrityksestä. Jos taas potentiaalia ei katsota olevan, ei yliopisto ota oikeuksia ja keksijä

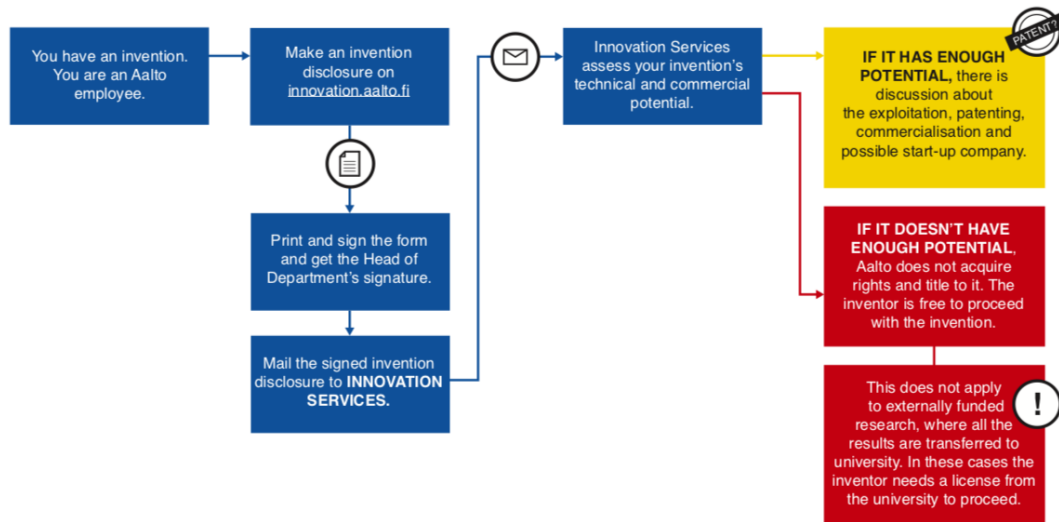
¹⁹³ Aalto-yliopisto 2017.

¹⁹⁴ Aalto-yliopisto 2017

¹⁹⁵ Aalto Innovation Services 2019b.

saa vapaasti toimia parhaaksi katsomallaan tavalla – kuitenkin huomioiden, ettei tämä koske ulkopuolisen rahoittamaa tutkimusta.¹⁹⁶

Process for commercializing the invention

Kuva 5: Aalto-yliopiston keksintöjen kaupallistamisen prosessi.

Kaikkiaan 120-sivuinen opas on varsin kattava esitys, joka menee myös hyvin yksityiskohtaiselle tasolle kysymys–vastaus-tyylisesti, käsitellen patenttien lisäksi myös muita immateriaalioikeuksia, kuten tekijänoikeuksia ja tavaramerkkejä. Kuten oppaassa todetaan, jos tutkimus tuottaa tutkijan omasta mielestä jotain uutta tai kaupallisesti arvokasta, se kannattaa kaikissa tapauksissa tuoda innovaatiopalveluiden tietoon ennen tulosten julkaisua.¹⁹⁷

5.2.2 Helsingin yliopisto

Helsingin yliopistossa korkeakoulukeksinnöistä ja muista innovaatioista vastaava yliopiston omistama yhtiö, Helsingin Innovaatiopalvelut Oy (HIS). Yliopiston keksintöohjeessa yhtiölle on osoitettu yliopiston puolesta seuraavat tehtävät:

- ottaa vastaan korkeakoulukeksintölain mukaiset keksintöilmoitukset,

¹⁹⁶ Kuosmanen – Mikkonen – Reh binder 2017, s. 36.

¹⁹⁷ Kuosmanen – Mikkonen – Reh binder 2017, s. 15.

- tutkii ja arvioi keksintöilmoitukset,
- antaa vastailmoitukset, ja
- hallinnoi yliopiston omistamia patenttihakemuksia ja patenteja.

Päätökset, kuten omistuksen siirto ja keksinnön suojaaminen, tekee yliopiston tutkimuksen toimialan kehitysjohtaja.¹⁹⁸

Keksintöohjeen liitteen 1 mukaan yliopisto vastaa keksinnön suojaamisesta aiheutuvista kuluista, ellei toisin ole sovittu. Liitteessä on myös avattu, kuinka yliopiston haltuunsa ottaman keksinnön tuottamat nettotulot jaetaan keksijän (tai keksijöiden), tulosityksikön ja yliopiston välillä: Mikäli nettotulo on 100 000 euroa tai vähemmän, annetaan keksijöille 50 %, tulosityksikölle 20 % ja yliopistolle 30 %. Jos nettotulo ylittää 100 000 euroa, jaetaan tulot tasan, kolmannes kullekin.¹⁹⁹

Varsinainen keksintöohje käsittää vain korkeakouluksintölain tarkoittaman prosessin teknillisluonteisesti. Kaupallistamisen periaatteet on kirjoitettu dokumentin toiseen osioon, jossa määritellään periaatteet, toimintatavat sekä yliopiston eri tahojen roolit kaupallistettaessa yliopiston kokonaan tai osittain omistamia keksintöjä tai muita immateriaalioikeuksia. Tavoitteekseen yliopisto on asettanut seuraavan:

Helsingin yliopiston tavoitteena on oleellisesti parantaa omistamiensa ja hallussaan olevien keksintöjen, patenttien ja muun tietopääoman eli immateriaalioikeuksien (IP) kaupallistamisen tehokkuutta tutkijan, yliopiston ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.²⁰⁰

Tutkimustulosten kaupallistaminen voi dokumentin mukaan tapahtua kahdella tavalla:²⁰¹ lisensoimalla tai myymällä tutkimustulos, tai perustamalla uusi spin-out yhtiö, jonka tehtävänä on kaupallistaa tutkimustulos. Normaaali lisensointi tai myynti on pääsääntö, mutta joissakin tapauksissa spin-out yhtiön perustaminen voi tulla kyseeseen. Esimerkkeinä käytetään seuraavia:

¹⁹⁸ Helsingin yliopisto 2015, s. 5.

¹⁹⁹ Helsingin yliopisto 2015, s. 8.

²⁰⁰ Helsingin yliopisto 2015, s. 9.

²⁰¹ Vrt. Aalto-yliopisto.

- Tekniikalle tai menetelmälle ei ole mahdollista saada lisensoinnin edellyttämää suojausta, jolloin ainoa tapa sen kaupallistamiseksi on liiketoimintaan tähtäävän yrityksen perustaminen.
- Jostain muusta syystä yrityksen perustaminen on ainoa mahdollisuus saada tekniikka tai menetelmä kaupallistettua.
- Arvioidaan, että spin-out yrityksen kautta voidaan parhaiten kehittää yliopiston tutkimuksen soveltamista kaupallisiin tarkoituksiin.
- Muut erityisen painavat syyt.²⁰²

Spin-out yhtiölle tehdään erillinen liiketoimintasuunnitelma ja hankitaan tarvittaessa ulkopuolista rahoitusta.²⁰³ Esimerkkejä HIS:n kaupallistamistoimien avulla syntyneistä spin-out yrityksistä ovat räjähteitä molekyyllitasolla tunnistavia laitteita valmistava Karsa Oy sekä nanopartikkeleita lääketeollisuuden tarpeisiin valmistava Nanoform Finland Oy.²⁰⁴

HIS on koonnut verkkosivuilleen erinomaisen tietopaketin niin tutkijoiden, yritysten kuin potentiaalisten sijoittajien tarpeisiin.²⁰⁵ Ohjeiden helppo löydettävyyys ja selkeys lienevät omiaan tukemaan sitä, että Helsingin yliopisto erottuu edukseen yliopistojen joukosta keksintöilmoitusten määrässä.

5.2.3 Metropolia Ammattikorkeakoulu

Ammattikorkeakouluista tarkasteluun valikoitui Suomen suurin ammattikorkeakoulu, pääkaupunkiseudulla toimiva Metropolia Ammattikorkeakoulu (jatkossa Metropolia). Sen keksintöohje on Helsingin yliopiston tavoin vuodelta 2015, ja sen on hyväksynyt Metropolian toimitusjohtaja-rehtori²⁰⁶. Ohje lähtee hyvin perusteista, kuten keksinnön ja muiden korkeakoulukeksintölaissa esiintyvien termien määrittelyillä.²⁰⁷

²⁰² Helsingin yliopisto 2015, s. 12.

²⁰³ Helsingin yliopisto 2015, s. 13.

²⁰⁴ Helsingin yliopisto 2019b.

²⁰⁵ Ks. Helsingin yliopisto 2019a.

²⁰⁶ Kuten tutkielman alussa on selostettu, toimivat ammattikorkeakoulut osakeyhtiöpohjalta – tästä siis rehtorin ja toimitusjohtajan yhdistelmä.

²⁰⁷ Metropolia 2015, s. 1.

Prosessi Metropoliasa menee ohjeen mukaan siten, että ennen varsinaista keksintöilmoitusta keksijän tulee olla yhteydessä projektin vastuulliseen johtajaan tai Metropolian innovaatioasiantuntijaan, joiden kanssa selvitetään mm. keksinnön patentoitavuutta ja muita keksinnön suojaamiseen liittyviä asioita. Muutoin ohje noudattaa korkeakoulukeksintölain määräyksiä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana keksintöilmoitus tulee ohjeen mukaan toimittaa fyysisesti suljetussa kirjekuoressa Metropolian kirjaamoon merkinnällä ”Keksintöilmoitus, luottamuksellinen”.²⁰⁸

Keksintöohjeessa on otettu varsin suorasti kantaa siihen, ettei Metropolia ”pääsääntöisesti käytä toissijaista oikeuttaan hyödyntää avoimessa tutkimuksessa syntynyttä keksintöä, vaan oikeudet säilyvät keksinnön tekijällä.” Keksinnön tekijää kuitenkin veloitetaan ilmoittamaan Metropolian nimi keksinnön syntypaikkana siihen liittyvässä markkinoinnissa ja muussa viestinnässä. Sopimustutkimuksessa syntyneen keksinnön oikeuksien ottamisesta päättää toimitusjohtaja-rehtori.²⁰⁹

Keksinnöstä mahdollisesti syntyvän nettotulon jakamisesta ohjeessa on yksiselitteisesti todettu, että nettotuloista 60 % menee keksijälle tai keksijöille ja 40 % ammattikorkeakoululle – ellei ulkopuolisen yhteistyökumppanin kanssa ole muutoin sovittu.²¹⁰

²⁰⁸ Metropolia 2015, s. 2. Vrt. Helsingin yliopisto 2015, s. 6.

²⁰⁹ Metropolia 2015, s. 3.

²¹⁰ Metropolia 2015, s. 4.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

” Yliopistoissa vallitsee tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus.”

-Yliopistolaki 6 § 1 mom.

Tutkimustulosten kaupallista hyödyntämistä on Suomessa tutkittu jonkin verran. Yksi tällainen selvitys on Tekesin vuonna 2006 julkaisema *Julkisten tutkimustulosten kaupallinen hyödyntäminen*, jossa tarkasteltiin korkeakouluissa ja sektoritutkimuslaitoksissa tehtävää julkisrahoitteista (eli avointa) tutkimusta. Vaikka raportti on julkaistu ennen korkeakoulueksintölain voimaan tuloa, ovat siinä esitetyt ajatukset edelleen monelta osin ajankohtaisia, etenkin avoimen tutkimuksen tilanteiden osalta.

Selvitys osoitti, että aiempi mielikuva sitä, että ”julkisen tutkimusten tulosten kaupallistamisen prosessi ei ole niin tuloksellinen kuin se voisi olla”, oli edelleen voimissaan. Syiksi hitaalle kaupalliselle hyödyntämiselle löydettiin kaksi ”pullonkaulavaihetta”, joista ensimmäinen tulee vastaan heti tutkimuksen varhaisessa vaiheessa, jolloin yksittäisellä tutkijalla ei ole motivaatiota, kannustimia tai kokemusta arvioida tutkimustulosten kaupallista potentiaalia. Toinen ongelma tulee vastaan silloin, kun keksintöä tulisi ryhtyä jatkokehittämään varsinaiseksi tuotteeksi. Tällöin pullonkaulaksi muodostuu rahoituksen saaminen. Kuten raportissa todetaan, vaativat esimerkiksi patenttisalkun hoitaminen ja tuoteideoiden saattaminen markkinoilla huomattavasti sekä rahaa että aikaa.²¹¹

Ensimmäinen pullonkaulavaihe olisi ratkaistavissa selkeillä prosesseilla, ohjeistuksilla ja ennen kaikkea korkeakoulun tarjoamalla tuella. Korkeakouluilla tulisi tähän tarkoitukseen olla ammattitaitoista henkilökuntaa, jotka tuntevat niin korkeakoulueksintölain kuin keksintöjen hyödyntämisen kaupallisenkin puolen. Korkeakouluilla voisi olla intressiä kehittää näitä palveluita, mikäli niiden rahoitusmalli palkitsisi keksintöjen kaupallistamisesta nykyistä paremmin. Kuten luvussa 2.2 (kuvat 1 ja 2) käy ilmi, ei varsinaisten keksintöjen rooli näy rahoitusmallissa lainkaan. Tässä valtion ohjausrooli rahoitusinstrumentilla korostuu.

²¹¹ Hjelt et al. 2006, s. 8.

Toinen pullonkaulavaihe olisi ratkaistavissa tiivistyneellä yhteistyöllä. Korkeakoulut ovat erilaisia niin kooltaan kuin oppialoiltaan. Lisäksi niillä on hyvin erilaisia tapoja toteuttaa korkeakoulukeksintöjen kaupallistamista, kuten luvussa 5.1 esimerkein tuli todetuksi; osa tekee sen itsenäisesti, osa puolestaan erilaisten ulkopuolisten yhtiöiden kautta. Tässäkin voisi olla paljon käyttämätöntä yhteistyöpotentiaalia. Esimerkiksi koulutusviennin saralla tällaisia yhdessä omistettuja yhtiöitä on jo nyt – esimerkiksi *Finland University*, jonka omistaa Tampereen, Itä-Suomen ja Turun yliopistot sekä Åbo Akademi.²¹² Korkeakouluja voisi kannustaa lyömään ”hynttyyt yhteen” myös tutkimuksen kaupallistamisen saralla. Näin syntyisi yksittäisten TTO:iden sijaan TTA, *Technology Transfer Alliance*, jollaisia on mm. Saksan osavaltioissa.²¹³ Tässä tarvitaan niin korkeakoulujen omaa halua kuin tarvittaessa myös valtion hellää rahoitusohjausta.

Tutkijat ovat kautta aikain luoneet arvokasta uutta tietoa ja konkreettisia keksintöjä, joilla voi olla myös valtavasti kaupallista potentiaalia. On siis varsin perusteltua, että yliopistot ja korkeakoulut ottavat osansa tästä tietotuotannosta. Tieteen tekemisen luonteeseen kuuluu kuitenkin myös, että tutkimustulokset voidaan julkistaa heti, ja ne ovat tuolloin muiden tutkijoiden ja laajemman tiedeyhteisön käytössä. Keksinnön patentoitavuus edellyttää kuitenkin absoluuttista uutuutta, jonka menettää välittömästi julkistamisen myötä. Tutkija joutuu siis esittämään itselleen kysymyksen: julkaista vai patentoida? Molempia ei nykyainsäädännön piirissä voi tehdä.

Entäpä jos molemmat olisikin mahdollista toteuttaa? Eräissä maissa, kuten Yhdysvalloissa ja Japanissa, on käytössä erityinen ”armonaika”, *grace period*, eli uutuuden suoja-aika. Näissä maissa keksijällä on mahdollisuus sekä julkaista tutkimustulos menettämättä patentoitavuutta, kunhan patenttia hakee määräajan puitteissa julkistamisesta.²¹⁴

²¹² Finland University 2019.

²¹³ KS. OECD 2013, s. 68.

²¹⁴ Oesch – Pihlajamaa – Sunila 2014, s. 70.

Suomalaisten patenttien sekä eurooppapatenttien osalta käytössä on eräänlainen puolen vuoden ”grace period” tietyissä patenttilain 2 § 6 momentin ja Euroopan patenttisopimuksen 55 artiklan mukaisissa tilanteissa. Näitä ovat patenttilain sanamuodon mukaisesti tilanteet, joissa keksintö on tullut julkiseksi:

- 1) sellaisen ilmeisen väärinkäytöksen johdosta, joka on kohdistunut hakijaan tai siihen, jolta tämä johtaa oikeutensa; tai
- 2) sen johdosta, että hakija tai se, jolta tämä johtaa oikeutensa, on pannut keksinnön näytteille sellaisessa virallisessa tai virallisesti tunnustetussa kansainvälisessä näyttelyssä, jota tarkoitetaan Pariisissa 22 päivänä marraskuuta 1928 tehdyssä kansainvälisiä näyttelyjä koskevassa sopimuksessa (SopS 36/37).

Miksei tätä rajausta voisi laajentaa koskemaan myös tieteellisessä tutkimustyössä – etenkin avoimessa tutkimuksessa – syntyneitä keksintöjä, jotka tulevat julkiseksi tutkimuksen julkaisun myötä? Tällaista on ehdotettu esimerkiksi Ranskassa vuonna 2000, mutta ajatus hylättiin sillä perustein, että se kohtelisi yliopistotutkijoita eri tavoin kuin muita tutkijoita.²¹⁵

Ajatus olisi vähintäänkin pohtimisen arvoinen, mutta edellyttäisi oman tutkimuksensa järjestelmän eduista, haitoista ja toteuttamiskelpoisuudesta. Esimerkiksi edellä mainittu yhdenvertaisuuskysymys tulisi ratkaista. Kuitenkin eurooppalaiselle patenttioikeudelle vieraan grace periodin ottaminen käyttöön myös Suomessa helpottaisi tutkimuksessa syntyneiden keksintöjen kaupallistamista heikentämättä avoimen tieteen roolia.

Korkeakoulukeksintölain toimivuuden puolesta argumenttina puolestaan voidaan käyttää sitä, ettei sen soveltamisala piirissä ole tarvinnut kertaakaan hakea oikeutta tuomioistuimilta taikka työsuhdekeksintölautakunnalta – ottaen huomioon tehtyjen keksintöjen määrän. Joko lain soveltaminen on riittävän selkää kaikkien osapuolten kannalta, tai riidanratkaisumenetelmiä ei joko tunneta tai niiden puoleen ei syystä tai toisesta haluta kääntyä.

²¹⁵ Franzoni – Scellato 2010, s. 210.

Joka tapauksessa on varmaa, ettei nykyinen korkeakoulukeksintölaki aivan tuota toivottua tulosta. Se, että potentiaalsiin uudistushankkeisiin suhtaudutaan negatiivisesti siitäkin huolimatta, että korkeakoulukeksintölain puutteet tunnutaan havaitsevan laajalti eri tahoilla, kertoo omalla karulla kielellään siitä, ettei nykyjärjestelmä ole ongelmaton. Missä ongelma sijaitsee, riippuu siitä, keneltä asiaa kysytään. Ei ole lainkaan ihme, että näkemykset eroavat tutkijoiden ja korkeakoulujen välillä.

Riippumatta siitä, ettei nykylaki ole todellakaan ongelmaton, oli edellä luvussa 4.9 käsitelty vuoden 2018 uudistushanke sanalla sanoen huono. Se ei olisi selkeyttänyt tilannetta vaan monimutkaistanut sitä entisestään, heikentänyt yksittäisten tutkijoiden asemaa ja ennen kaikkea tieteen vapautta. Esitys oli tehty täysin tutkimustulosten kaupallistamisen edistämisen näkökulmasta, mikä toki on lain tarkoitus huomioiden ymmärrettävää.

Kaupallistamistavoitetta edistettäisiin tehokkaimmin luopumalla erityisestä korkeakoulukeksintölaista ja kohtelemalla korkeakouluja samanlaisina työnantajina kuin muitakin työnantajia – eli ottamalla ne työsuhtekeksintölain soveltamisen piiriin. Se kuitenkin olisi kohtalokasta tieteen ja tutkimuksen vapauden ja riippumattomuuden kannalta, joten sellaiseen ei tulisi missään olosuhteissa ryhtyä.

Immateriaalioikeudet – kuten oikeus ylipäänsä – ei ole ainoastaan juridiikkaa, vaan siihen liittyy myös paljon moraalisia ja eettisiä kysymyksiä. Miten korkeakouluissa tehtävien keksintöjen immateriaalioikeuksia säädellään ei ole ensisijaisesti juridinen, vaan myös pitkälti moraalinen ja poliittinen kysymys.²¹⁶ Kyse on siitä, kenen etua ensisijaisesti halutaan suojella: tutkijan, korkeakoulun, sijoittajien vai onko tarkoitus hakea maksimaalista yhteiskunnallista hyvää. Nämä ovat ennen kaikkea poliittisen tahdon varassa olevia kysymyksiä, joihin oikeustieteen keinoin ei voida – eikä tulekaan voida – vastata. Korkeakoulukeksintölaki kuitenkin pyrkii pitämään yllä tasapainoperiaatetta, ottamalla huomioon eri sidosryhmien intressejä.

Nykytilanteen kannalta onkin erittäin hyvä, että korkeakoulukeksintölaki ylipäänsä on olemassa. Ilman selkeitä lain raameja tilanne olisi vielä epäselvempi ja yhä useam-

²¹⁶ Ks. Kauppinen 2014, s. 1735.

masta asiasta täytyisi sopia erikseen. Sopimusvapauden piirin laajentamiseen tällä sektorilla liittyy useita periaatteellisia ongelmia, joista vähäisin ei toki ole se, että palvelussuhteessa oleva keksijä on lähtökohtaisesti työnantajaansa heikommassa asemassa sopimusneuvotteluissa. Mikäli avoimen tutkimuksen tilanteissa mahdollistettaisiin oikeuksista sopiminen, on olemassa todellinen vaara siitä, että sopimisesta tulisi lähtökohta – eräänlainen vakioehto – tutkijoiden ja korkeakoulujen välisissä työsopimuksissa.

Nykyinen korkeakoulukeksintölaki on pitkän kansainvälisen kehityksen tuotos. Ei ole mitään syytä olettaa, että nykyinen laki olisi paras mahdollinen tai että se palvelisi tarkoitustaan täydellisesti. Kehitys tulee jatkumaan vielä aivan lähivuosina, sillä yhteisymmärrystä eri intressiryhmillä on ainakin siinä, että muutosta tarvitaan. Tarvitaan kuitenkin poliittista tahtoa ja päätöksiä, jotta eteenpäin päästään. Nykyisen Antti Rinteen hallituksen hallitusohjelmassa ei ole mainittu korkeakoulukeksintölain uudistamista, joten nähtäväksi jää, kuinka monen vuoden päähän tarvittavat uudistukset jäävät.

Tutkijapoikkeus – kuten Ruotsin malli osoittaa – ei sekään ole myöskään täysin historiallinen jäännös. Minkäänlaisia juridisia esteitä siihen palaamiseen ei ole, vaan sääntelyn muoto on täysin lainsäätäjän tahdosta kiinni. Realistista se ei kuitenkaan missään tapauksessa ole, sillä tutkijapoikkeukseen sisältyi omia ongelmiaan, mitä korkeakoulukeksintölain säätämällä alun perin lähdettiinkin korjaamaan.

Nykyisen lain toimivuuden kannalta onkin ensiarvoisen tärkeää, että korkeakouluilla on selkeät ohjeistukset tutkijoille, mitä immateriaalioikeuksia heillä on, ja miten kaupallistamisprosessit etenevät. Aalto-yliopiston opas (luku 5.2.1) ja HIS:n verkkosivut ovat erinomaisia esimerkkejä selkeästä ja havainnollistavasta ohjeistuksesta, josta muidenkin olisi syytä ottaa mallia. Keksintöjen ja innovaatioiden tehokas (kaupallinen) hyödyntäminen näet edellyttää, että niihin liittyvät immateriaalioikeudet ovat selkeitä ja mahdollisimman yksiselitteisiä. Työntekijöiden tulee tuntee sekä oikeutensa että velvollisuutensa, minkä vuoksi korkeakoulun sisäiset ohjeistukset ovat äärimmäisen tärkeitä. Pelkästään työntekijöiden epätietoisuutta hälventämällä ratkaistaisiin monet keskeiset tulkintaongelmat.

Entäpä sitten opiskelijoiden oikeudellinen asema? Tätä teemaa ei ole tässä tutkielmassa käsitelty, sillä opiskelijat eivät olet korkeakoulueksintölain soveltamisen piirissä. Opiskelijat kuitenkin ovat kiinteä osa korkeakouluyhteisöä, ja toimivat opiskelun lisäksi monenlaisissa muissa rooleissa. Jos opiskelija esimerkiksi on mukana tutkimusprojektissa tai muutoin on luomassa keksintöä, joka syntyy sopimustutkimuksessa, menee normaalien tutkimussopimusten mukaan. Teoriassa on kuitenkin mahdollista, että opiskelija onnistuu luomaan patentoitavissa olevan keksinnön esimerkiksi opetuksen yhteydessä. Tällaisissa tilanteissa luulisi korkeakoululla olevan jonkinlaista intressiä olla mukana keksinnön kaupallistamisessa.

Yksiselitteisesti ei voida sanoa, etteikö perustuslain 16.3 §:ssä taattu tieteen, tutkimuksen ja ylimmän opetuksen vapaus voisi olla uhattuna, kun korkeakoulujen toiminnan kaupallistamiselle asetetaan yhä suurempia paineita. Tuleva rahoitusmalli kuitenkin ohjaa korkeakouluja entistä enemmän kohti ”putkitutkintojen” tuottamista sekä samalla myös hankkimaan ulkopuolista rahoitusta. Kaupallistettavissa olevat keksinnöt voisivat olla yksi ulkopuolisen rahan houkutustekijä.

Tärkeintä kuitenkin on, ettei tieteen ja tutkimuksen riippumattomuutta alisteta erilaisille kaupallistamispyrkimyksille, vaan sen tulee olla johtava lainsäädännöllinen periaate, jota myös jatkossa pidetään perustuslain kirjauksen arvoisena. Siinä mielessä humboldtilainen yliopistoihanne – ainakin toistaiseksi – elää ja voi hyvin Suomen lainsäädännössä.

Liite I: Luettelo suomalaisista korkeakouluista

Yliopistolain mukaiset yliopistot

- Aalto-yliopisto (Aalto-korkeakoulusäätiö)
- Helsingin yliopisto
- Itä-Suomen yliopisto
- Jyväskylän yliopisto
- Lapin yliopisto
- Lappeenranta–Lahden teknillinen yliopisto LUT
- Oulun yliopisto
- Svenska handelshögskolan
- Taideyliopisto
- Tampereen yliopisto (Tampereen korkeakoulusäätiö)
- Turun yliopisto
- Vaasan yliopisto
- Åbo Akademi

Muut yliopistot

- Maanpuolustuskorkeakoulu²¹⁷

Ammattikorkeakoululain mukaiset ammattikorkeakoulut

- Centria ammattikorkeakoulu
- Diakonia-ammattikorkeakoulu
- Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
- Humanistinen ammattikorkeakoulu
- Hämeen ammattikorkeakoulu
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
- Kajaanin ammattikorkeakoulu
- Karelia-ammattikorkeakoulu

²¹⁷ Puolustusministeriön hallinnonalalla

- Lahden ammattikorkeakoulu
- Lapin ammattikorkeakoulu
- Laurea-ammattikorkeakoulu
- Metropolia Ammattikorkeakoulu
- Oulun Ammattikorkeakoulu Saimaan ammattikorkeakoulu
- Satakunnan ammattikorkeakoulu
- Savonia-ammattikorkeakoulu
- Seinäjoen ammattikorkeakoulu
- Tampereen ammattikorkeakoulu
- Turun ammattikorkeakoulu
- Vaasan ammattikorkeakoulu
- Yrkeshögskolan Arcada
- Yrkeshögskolan Novia

Muut ammattikorkeakoulut

- Högskolan på Åland²¹⁸
- Poliisiammattikorkeakoulu²¹⁹

²¹⁸ Ahvenanmaan maakuntahallinnon alaisuudessa

²¹⁹ Sisäministeriön hallinnonalalla

Liite II: Lisää tilastoja

Jatkotyöstetyt keksintöilmoitukset 2013-2018 (yliopistot)

Yliopisto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aalto-yliopisto	72	87	92	45	100	129
Helsingin yliopisto	37	40	81		74	76
Itä-Suomen yliopisto	13	10	8	13	24	11
Jyväskylän yliopisto		8	4	5	5	8
LUT					30	23
Oulun yliopisto	18	12	19	11	19	20
Tampereen yliopisto	29	73	55	85	53	65
Turun yliopisto	15	17	31	23	30	13
Vaasan yliopisto		5	1			
Åbo Akademi		5	8		3	2
Yhteensä	184	257	299	182	338	347

Korkeakoulun itselleen ottamat jatkotyöstettyjen keksintöilmoitusten hyödyntämisilmoitukset 2013-2018 (yliopistot)

Yliopisto	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aalto-yliopisto	39	87	14	43	75	79
Helsingin yliopisto	14	27	39		41	46
Itä-Suomen yliopisto	5	8	8	13	21	12
Jyväskylän yliopisto		8	1	5	3	9
LUT					30	23
Oulun yliopisto	21	12	18	11	25	6
Tampereen yliopisto	22	29	19	30	13	13
Turun yliopisto	12	15	15	19	15	12
Vaasan yliopisto	1	5				
Åbo Akademi	7	1	2		3	5
Yhteensä	121	192	116	121	226	205

Keksintöilmoitusten määrä 2017–2018 (lääketieteet)

Yliopisto	2017	2018
Helsingin yliopisto	36	46
Itä-Suomen yliopisto	10	5
Oulun yliopisto	3	7
Tampereen yliopisto	2	7
Turun yliopisto	16	11
Yhteensä	67	76

Keksintöilmoitusten määrä 2017–2018 (tekniikan alat)

Yliopisto	2017	2018
Aalto-yliopisto	103	113
Helsingin yliopisto	11	
LUT	33	27
Oulun yliopisto	26	11
Tampereen yliopisto	48	56
Vaasan yliopisto	8	1
Åbo Akademi	3	3
Yhteensä	232	211

Keksintöilmoitusten määrä 2017–2018 (luonnontieteet)

Yliopisto	2017	2018
Helsingin yliopisto	44	25
Itä-Suomen yliopisto	12	7
Jyväskylän yliopisto	5	3
Oulun yliopisto	5	4
Tampereen yliopisto	5	
Turun yliopisto	18	15
Åbo Akademi	2	4
Yhteensä	91	58

Liite III: Helsingin yliopiston keksintöilmoituslomake

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Luottamuksellinen Vastaanottaja:

Vastaanottopäivä: Nro:

Riittävät tiedot omaava
keksintöilmoitus
vastaanotettu:

KEKSINTÖILMOITUSLOMAKE

Tällä keksintöilmoituslomakkeella voitte tehdä luottamuksellisen kirjallisen ilmoituksen keksinnöstänne yliopistolle. Lomakkeessa kuvataan keksintö yleisesti, keksinnön kaupallinen käyttö, keksijät, heidän työnantajansa, rahoituslähteet ja mahdollinen muu tuki keksinnölle. Tämä tieto auttaa yliopistoa

- ymmärtämään keksinnön omistussuhteet
- arvioimaan, onko keksintö patentoitavissa
- arvioimaan, onko keksinnöllä kaupallista potentiaalia

Auttaaksenne meitä arvioimaan edellä kuvattua olkaa hyvä ja täyttäkää ilmoitus mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Täyttöohjeet ja keksijän määritelmä löytyvät lomakkeen lopusta. Jos teillä ei ole tarvittavaa tietoa jonkin kohdan täyttämiseksi, voitte jättää sen täyttämättä ja siirtyä seuraavaan.

Kiitoksia keksinnön ilmoittamisesta!

Ilmoitustyyppi. Merkitkää rastilla kohta, joka mielestänne parhaiten kuvailee keksintöänne:

Keksintöilmoitus	Idea / hyödyntämiskonsepti	Keksintö / työn tulos, joka sisältää ohjelmiston	Tutkimustyökalu

1. Keksinnön nimitys

Täyttäkää tähän keksintöä kuvaava nimitys (lyhyt ja selkeä) sekä suomeksi että englanniksi.

2. Kaikki keksijät, heidän asemansa, osasto ja yhteystiedot (myös Helsingin yliopiston ulkopuoliset keksijät). Merkitkää pääyhteyshenkilö lihavoinnilla. Merkitkää myös kunkin keksijän tehtävät ja osuus (%) keksinnön synnyssä.

Nimi	Asema	Osasto	Puhelinnumero	Sähköpostiosoite
	Tehtävät		Prosenttiosuus	
Nimi	Asema	Osasto	Puhelinnumero	Sähköpostiosoite

Julkaistu Helsinki Innovation Services Ltd:n luvalla.

	Tehtävät		Prosenttiosuus	
Nimi	Asema	Osasto	Puhelinnumero	Sähköpostiosoite
	Tehtävät		Prosenttiosuus	
Nimi	Asema	Osasto	Puhelinnumero	Sähköpostiosoite
	Tehtävät		Prosenttiosuus	
Nimi	Asema	Osasto	Puhelinnumero	Sähköpostiosoite
	Tehtävät		Prosenttiosuus	

3. Keksinnön tarkka kuvaus. Kuvatkaa projektin taustaa, päätulokset ja niitä tukeva aineisto sekä keksinnön mahdollinen käyttö. Kuvauksen voi tarvittaessa tehdä erillisellä liitteellä.

--

4. Mitkä ovat keksintönne edut ja erot tunnettuihin ratkaisuihin verrattuna? Minkä ongelman keksintönne ratkaisee?

--

5. Onko keksinnöstä tehty uutuustutkimusta tai kaupallista arviointia? Tiedätkö julkaisuja (mukaan lukien patenttijulkaisut), jotka liittyvät keksintöön?

--

6. Voitteko nimetä yrityksiä, jotka voisivat olla kiinnostuneita keksinnöstä?

7. Mitä suunnitelmia teillä on keksinnön jatkokehityksen suhteen? Onko jatkokehitykseen rahoitusta tai osaamista? Mitä saavutettaisiin vuoden jatkokehityksellä?

8. Mistä olette saanut rahoitusta keksinnölle? Mainitkaa rahoittaja (esim. Akatemia, Tekes, EU), rahoituspäätökset/projektinumerot, hankkeen nimi, vastuullinen tutkija ja hankkeen alkamispäivämäärä.

Projektinro	Rahoittaja	Hankkeen nimi	Vastuullinen tutkija	Aloituspäivä

9. Onko teillä tällä hetkellä tai keksinnön syntyhetkellä ollut sivuvirkaa tai työsuhdetta johonkin muuhun organisaatioon kuin Helsingin yliopiston? Jos on, niin mainitkaa mihin.

10. Onko teillä sitoumuksia/sopimuksia, jotka voisivat vaikuttaa keksinnön oikeuksiin (esim. materiaalinvaihto-, kaupallistamis-, ja/tai salassapitosopimukset, avoimen lähdekoodin/tietokoneohjelmien lisenssit)? Liittäkää mukaan kopiot tällaisista sopimuksista.

11. Onko keksintöä esitetty julkisesti, esimerkiksi yhteistyökumppaneille ja/tai tiedeyhteisölle? (Katso ohje julkisen esittelyn määrittelystä). Aiotteko julkaista tutkimustulokset? Milloin ja miten? (Esimerkiksi esitelmä, poster, abstrakti tai tieteellinen julkaisu). Mikäli tuloksista on jo olemassa käsikirjoitus, liittää se keksintöilmoitukseen

Luottamuksellinen

Keksintöilmoitus käsitellään luottamuksellisesti.

Tähän keksintöilmoitukseen sovelletaan lakia oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin N:o 369/2006 ja Helsingin yliopiston voimassaolevaa keksintöohjetta.

Helsingin yliopistossa toimivien keksijöiden allekirjoitukset ja päiväys:

Täten luovutan yliopistolle pysyvästi voimassa olevan oikeuden käyttää keksintöä tutkimus- ja opetustarkoituksessa, oikeudella alilisenoida näihin tarkoituksiin, sillä ehdolla, että yliopisto maksaa keksijöille keksintöohjeen mukaisen korvauksen yliopiston tämän oikeuden käytöstä saamasta suorasta nettotulosta. Tässä annetulla oikeudella ei ole vaikutusta yliopiston korkeakoulukeksintölain alaisiin tai sopimusperusteisiin oikeuksiin.

Vakuutan/vakuutamme antamani/antamamme tiedot oikeiksi.

Päiväys	Allekirjoitus	Allekirjoituksen selvennys

Keksintöilmoituksen täyttöohje

Kun Helsingin yliopistossa toimiva henkilö(t) arvioi tehneensä keksinnön, tulee hänen laatia keksintöilmoitus, joka toimitetaan Helsingin Innovaatiopalvelu Oy:öön (keksintoilmoitus@helsinki.fi tai postitse osoitteeseen Helsingin Innovaatiopalvelu Oy, PL 53, 00014 Helsingin yliopisto), joka huolehtii ilmoituksen käsittelystä. Keksintöilmoituksen jättäminen ei merkitse keksinnön oikeuksien siirtymistä automaattisesti Helsingin yliopistolle. Oikeuksien mahdollisesta siirtämisestä tehdään erillinen kirjallinen sopimus.

Yliopiston työntekijän on tehtävä aina keksintöilmoitus yliopistolle riippumatta keksinnön syntyolosuhteista. Korkeakoulukeksintölain (5§, 1 momentti) mukaan keksintöilmoitus on tehtävä kirjallisena yliopistolle viipymättä, kun tämän lain soveltamisalaan kuuluva keksintö on tehty.

Keksijä on henkilö, joka on osallistunut merkittävällä tavalla keksinnön syntyyn ja/tai suunnitteluun. Huomatkaa erityisesti, että kaikki tieteellisen julkaisun tekijät eivät ole välttämättä keksijöitä.

Mainitkaa, mikäli keksinnön tekemiseen on osallistunut Helsingin yliopiston ulkopuolisia tahoja ja yhteistyökumppaneita tai mikäli keksijöillä on sivuvirka tai toimi (esimerkiksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri, Ilmatieteen laitos, Työterveyslaitos, Folkhälsan, Luonnonvarakeskus (Luke), Teknologian Tutkimuskeskus VTT Oy, Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin laitos). Sivuvirkaisten on jätettävä keksintöilmoitus myös näihin organisaatioihin. Näillä tahoilla voi olla laista tai sopimuksista johtuvia oikeuksia tehtyyn keksintöön, ja niiden kanssa on neuvoteltava ja sovittava suojauksesta ja kaupallistamisesta.

Liittäkää keksintöilmoitukseen kopiot mahdollisista aiemmista sitoumuksista tai sopimuksista (esimerkiksi aiemmista patenttihakemuksista tai lisenssi-, materiaalinvaihto-, kaupallistamis- tai salassapitosopimuksista), jotta niiden vaikutusta keksinnön omistusoikeuksiin ja kaupalliseen hyödyntämiseen voidaan arvioida.

Keksinnön julkinen esittäminen yleensä estää keksinnön patentoinnin. Julkinen esitys voi olla suullinen tai kirjallinen esitys tai jopa hypoteettinen viittaus mahdolliseen tulevaisuuden sovellukseen tieteellisessä julkaisussa. Ilmoita, mikäli olet aikeissa julkaista keksinnön sekä mikä on julkaisuajankaula.

Helsingin Innovaatiopalvelu Oy:n henkilökunta neuvoo ja auttaa keksintöilmoituksen täyttämässä.